

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

Arkivexemplar

LIVSMEDELSFÖRBRUKNINGEN

INOM MINDRE BEMEDLADE HUSHÅLL

UNDER KRISÅREN 1914—1918

Centralbiblioteket

Allmänna Samfundet

Ref.
Oi-c
SOS

7

SVERIGES ÖFFENTLIGA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

Årshöft 1914

LIVSMEDELSFÖRBRUKNINGEN

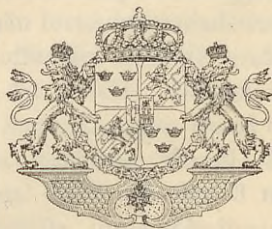
INOM HJÖRDE VERKBLADE ÅRSVÄR
OMKÄR KRISÄREN 1911-1913

AV SOCIALSTYRELSEN

Rep. (m. m. g.)
SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK

SOCIALSTATISTIK

Arkivexemplar

LIVSMEDELSFÖRBRUKNINGEN

INOM MINDRE BEMEDLADE HUSHÅLL

UNDER KRISÅREN 1914—1918

AV

K. SOCIALSTYRELSEN

STOCKHOLM 1922

STOCKHOLMS KARTONG- & LITOGRAFISKA A.-B.

Genom nådigt brev den 16 maj 1913 uppdrog Kungl. Maj:t åt socialstyrelsen att utföra en allmän levnadskostnadsundersökning, vars resultat publicerats i serien Sveriges officiella statistik under titeln »Levnadskostnaderna i Sverige 1913—1914», del I—III. Då det fanns skäl antaga, att genomgripande förändringar i förbrukningen bland de mindre bemedlade klasserna inträffat under kristiden, uppdrog Kungl. Maj:t genom nådiga brev den 17 mars 1916, den 1 juni 1917 och den 3 maj 1918 åt socialstyrelsen att vid resp. tillfällen verkställa undersökningar rörande dessa förändringar, speciellt med avseende å livsmedelskonsumtionen. Beträffande 1917 års undersökning biföll även Kungl. Maj:t socialstyrelsens hemställan, att den rent budgetstatistiska utredningen av födans sammansättning efter kostnad och kvantitet finge utökas medelst en fysiologisk undersökning av kostens sammansättning efter näringsvärde före och under kristiden. Bearbetningen och publiceringen av det inkomna primärmaterialet vid samtliga dessa undersökningar skulle verkställas av socialstyrelsen, som jämväl ägde att utarbeta och tillhandahålla för utredningen erforderliga hushållsböcker.

Då ifrågavarande kristidsundersökningar ursprungligen tillkommit i det rent praktiska syftet att belysa förutsättningarna för och verkningarna av under kristiden företagna ransoneringar och prisregleringar av viktigare livsmedel, har materialet för varje undersökning omedelbart undergått en preliminär bearbetning och resultatet publicerats snarast möjligt (»Livsmedelsförbrukningen inom mindre bemedlade hushåll åren 1914 och 1916» i serien Sveriges officiella statistik samt Sociala Meddelanden årg. 1917, sid. 1 176 o. f. och årg. 1918, sid. 938 o. f., sid. 1 192 o. f.). Sedan sålunda det aktuella intresset blivit tillgodosett, har materialet underkastats en mera djupgående bearbetning och resultaten sammanfattats i en gemensam redogörelse, som härmed överlämnas till offentligheten.

Den närmaste ledningen av hithörande arbeten har inom styrelsen handhåfts av t. f. förste aktuarien Nils Cederblad, vilken ock utarbetat efterföljande berättelse.

Stockholm i april 1922.

GUNNAR HUSS.

NILS BERGSTEN.

HUGO HEYMAN.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Text.

A) Livsmedelsförbrukningen åren 1914—1918.	Sid
I. Undersökningarnas tillkomst	7
II. Materialets beskaffenhet och bearbetning ..	10
III. Hushållens samhällsställning och sammansättning	14
IV. Utgifter för födo- och njutningsämnen	19
V. Konsumerade kvantiteter av viktigare slag av livsmedel	32
VI. Prislägen å viktigare slag av livsmedel	50
VII. Sammanfattning. Konsumtionsomläggningens resultat	54
VIII. De stegrade livsmedelskostnadernas inverkan på utgifterna för andra behov	64
IX. Livsmedelsförbrukningen i Stockholm år 1907—1908, maj 1916, juni/juli 1917 och juni/juli 1918	74
X. Familjemonografier	83
B) Dyrtidens inverkan på kostens näringsvärde.	
I. Materialets beskaffenhet, omfattning och bearbetning	90
II. Hushållens samhällsställning och sammansättning	100
III. Kostens näringsvärde inom olika grupper av hushåll juni/juli 1914 och 1917	102
IV. Kostens näringsvärde åren 1914, 1916, 1917 och 1918	116
<i>Sammanfattning och förklaringar på franska</i>	119

Tabeller.

Tab. 1. Utgifter för födo- och njutningsämnen per vecka och konsumtionsenhet maj 1914, maj 1916, juni/juli 1917 och juni/juli 1918	128
Tab. 2. Konsumerade kvantiteter av viktigare slag av livsmedel per vecka och konsumtionsenhet maj 1914, maj 1916, juni/juli 1917 och juni/juli 1918	132
Tab. 3 A och B. Konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet juni/juli 1914 och juni/juli 1917	136

Table des matières.

Texte.

Page.

A) La consommation des denrées alimentaires durant les années 1914—1918.	
I. But de l'enquête	7
II. Nature et mise en œuvre des matériaux de l'enquête	10
III. Situation sociale des ménages et leur composition	14
IV. Dépenses pour l'alimentation et les excitants	19
V. Quantité de consommation des principales denrées	32
VI. Prix de détail des principales denrées	50
VII. Résumé. Résultat des modifications de la consommation	54
VIII. L'augmentation des dépenses pour denrées alimentaires et la conséquence en ce qui concerne les dépenses pour d'autres besoins	64
IX. La consommation des denrées alimentaires à Stockholm en 1907—1908, mai 1916 juin/juillet 1917 et juin/juillet 1918	74
X. Monographies de famille	83
B) L'influence de la vie chère sur la valeur nutritive des aliments.	
I. Nature, étendue et mise en œuvre des matériaux de l'enquête	90
II. Situation sociale des ménages et leur composition	100
III. La valeur nutritive des aliments dans les différents groupes de ménage en juin/juillet 1914 et 1917	102
IV. La valeur nutritive des aliments durant les années 1914, 1916, 1917 et 1918	116
<i>Résumé et explications en français</i>	119

Tableaux.

Tabl. 1. Dépenses pour l'alimentation et les excitants par semaine et unité de consommateur en mai 1914, mai 1916, juin/juillet 1917 et juin/juillet 1918.....	128
Tabl. 2. Quantité de consommation des principales denrées par semaine et unité de consommateur en mai 1914, mai 1916, juin/juillet 1917 et juin/juillet 1918	132
Tabl. 3 A et B. Quantité de consommation par semaine et unité de consommateur en juin/juillet 1914 et juin/juillet 1917	136

A. Livsmedelsförbrukningen åren 1914—1918.

I. Undersökningarnas tillkomst.

I skrivelse den 21 februari 1916 hemställde statens livsmedelskommission, att socialstyrelsen måtte verkställa en undersökning rörande den omfattning, i vilken den betydande prisstegringen å vissa livsmedel efter krigsutbrottet medfört en omläggning av förbrukningen särskilt bland de mindre bemedlade samhällsklasserna. Med anledning härav avlät socialstyrelsen den 8 mars samma år till Kungl. Maj:t en skrivelse, vari den av livsmedelskommissionen gjorda framställningen förordades. Styrelsen framhöll därvid, att erforderligt jämförelsematerial, avseende de mindre bemedlades levnadskostnader under tiden närmast före krigsutbrottet, redan förelåge genom den allmänna levnadskostnadsundersökningen 1913—1914. Det gällde sålunda att införskaffa ett liknande material för år 1916, och borde detta givetvis ske på samma sätt som vid föregående undersökning, nämligen genom särskilda hushållsböcker, upptagande såväl inkomster som utgifter under en viss tid. Med bifall till denna framställning uppdrog Kungl. Maj:t den 17 mars 1916 åt socialstyrelsen att omedelbart verkställa en undersökning i enlighet med ovan nämnda plan.

Med hänsyn till ifrågavarande undersöknings stora aktuella intresse sökte styrelsen i görligaste mån påskynda hushållsböckernas bearbetning och resultatens publicering. Sålunda överlämnades i mitten av december 1916 till folkhushållningskommissionen i och för den då påbörjade regleringen av brödsädsförbrukningen en översikt av konsumtionen av mjöl och bröd inom ett större antal orter. En närmare redogörelse för undersökningens huvudresultat publicerades i juli 1917 under titeln »Livsmedelsförbrukningen inom mindre bemedlade hushåll 1914 och 1916». Dessutom hava för de orter, som ingå i den lokalmonografiska bearbetningen av 1913—1914 års allmänna levnadskostnadsundersökning, meddelats uppgifter, som hämtats från 1916 års undersökning, angående livsmedelsförbrukningens omläggning under nämnda del av kristiden.

På våren 1917 hemställde folkhushållningskommissionen om en förnyad undersökning av kristidens inverkan på livsmedelskonsumtionen. I skrivelse till socialstyrelsen den 22 maj 1917 framhöll kommissionen sålunda, att förhållandena på livsmedelsmarknaden under det sist förflutna året varit underkastade så utomordentligt stora förändringar, att ett upprepande av 1916 års undersökning ur flera synpunkter och ej minst med hänsyn till kommissionens egen verksamhet vore av stor betydelse. Socialstyrelsen förklarade sig i underdånig skrivelse den 26 maj 1917 till fullo dela kommissionens uppfattning härutinnan. Med hänsyn till att, särskilt efter brödransoneringens genomförande, den frågan blivit synnerligen aktuell, huruvida och i vad mån den av dyrtiden och statens reglerande ingripande föranledda omläggningen och inknappningen av förbrukningen, speciellt för vissa arbetargrupper, kunde anses innebära verklig undernäring eller fara för sådan, syntes det styrelsen jämväl lämpligt, att den rent budgetstatistiska utredningen av födans sammansättning efter kostnad och kvantitet finge utökas medelst en i samarbete med särskilda sakkunniga verkställd *fysiologisk* undersökning av födans sammansättning efter näringsvärde före och under kristiden. Genom nådigt brev den 1 juni 1917 uppdrog Kungl. Maj:t åt styrelsen att verkställa båda dessa undersökningar.

Så fort flertalet av de utsända hushållsböckerna återkommit, företog styrelsen en preliminär bearbetning av materialet i syfte att giva en ungefärlig bild av konsumtionsomläggningens resultat. Resultaten av denna bearbetning publicerades i Soc. Medd., årg. 1917, sid. 1176 ff. Dessförinnan hade styrelsen i mitten av augusti månad 1917 till folkhushållningskommissionen överlämnat en redogörelse för konsumerade kvantiteter av vissa livsmedel å ett antal större orter. Även för den näringsfysiologiska undersökningen har en kortfattad redogörelse offentliggjorts (Soc. Medd., årg. 1918, sid. 983 ff.).

Då de under åren 1916 och 1917 företagna undersökningarna till fullo ådagalagt, att i jämförelse med tiden före krigsutbrottet en betydande förskjutning ägt rum i livsmedelsförbrukningen samt att denna konsumtionsförändring under inverkan av olika faktorer flera gånger ändrat karaktär under krisens förlopp, fann socialstyrelsen på våren 1918 det synnerligen önskvärt att aktualisera och komplettera de tidigare levnadskostnadsundersökningarna med ännu en utredning rörande livsmedelsförbrukningen under sistnämnda år. I underdånig skrivelse den 13 april 1918 framhöll styrelsen, att det kunde med säkerhet antagas, att förbrukningen undergått ytterligare förändringar under den tid, som förflutit sedan 1917 års undersökning, enär dels prisstegringen på livsmedel fortgått i ett ständigt ökat tempo och nödgat konsumenterna till att övergå från dyrare till billigare varuslag, och dels den tilltagande varuknappheten samt den till följd härav alltmer omfattande ransoneringen bidragit till att tvinga förbrukningen in på andra

banor. En undersökning av dessa förhållanden borde, enligt styrelsens mening, erbjuda ej blott ett stort intresse ur allmän social synpunkt utan även vara av direkt praktisk betydelse för bedömandet av följ-
 derna av de statliga och kommunala åtgärderna för konsumtionens regle-
 ring.

Socialstyrelsens hemställan om att få verkställa en kompletterande levnads-
 kostnadsundersökning även för år 1918 bifölls av Kungl. Maj:t genom nådigt
 brev den 3 maj 1918, varefter undersökningen genast igångsattes. Prelimi-
 nära resultat av bearbetningen offentliggjordes i Soc. Medd., årg. 1918, sid.
 1192 ff.

Föreliggande framställning avser att lämna en slutgiltig och mera ut-
 förlig redogörelse för 1917 och 1918 års undersökningar. Till jämförelse
 hava medtagits de viktigaste resultaten av 1914 och 1916 års undersökningar,
 rörande vilka i övrigt hänvisas till den ovan omnämnda publikationen
 »Livsmedelsförbrukningen inom mindre bemedlade hushåll åren 1914 och
 1916». Konsumtionsförhållandena omedelbart före kriget belysas än mera
 ingående genom 1913—1914 års allmänna levnadskostnadsundersökning,
 del I—III.

II. Materialets beskaffenhet och bearbetning.

Hushållsboksformuläret har vid de kompletterande dyrtidsundersökningarna i allt väsentligt haft samma innehåll och uppställning som vid 1913—1914 års allmänna levnadskostnadsundersökning. Då det emellertid vid förevarande undersökningar var av särskilt intresse att erhålla upplysning om bokförarens egen uppfattning rörande dels nyttan av de av stat och kommun vidtagna åtgärderna för att anskaffa billigare livsmedel, dels den inskränkning av utgifterna för andra behov, som blivit följden av speciellt livsmedelsprisens stegring, blevo tvenne frågor rörande dessa förhållanden införda i hushållsboken. I övrigt hänvisas till det avtryck av några sidor ur hushållsboken, som lämnats i redogörelsen för 1913—1914 års undersökning (del I, sid. 81 ff.).

Undersökningens omfattning. I 1916 års publikation har redan omnämnts, att den kompletterande undersökningen detta år omfattade 27 städer och stadslänkande samhällen, nämligen Uppsala, Nyköping, Eskilstuna, Åtvidaberg, Mjölby, Jönköping, Huskvarna, Nässjö, Kristianstad, Malmö, Landskrona, Hälsingborg, Ystad, Trälleborg, Göteborg, Lysekil, Trollhättan, Åmål, Arvika, Karlskoga, Västerås, Hedemora, Gävle, Söderhamn, Luleå, Malmberget och Kiruna. Materialet för 1917 års undersökning härleder sig från samtliga dessa orter utom Karlskoga och Luleå. För att i görligaste mån nedbringa totalkostnaderna inskränkte man utredningen under år 1918 till att omfatta endast 12 mera representativa städer och orter, nämligen Uppsala, Eskilstuna, Mjölby, Jönköping, Malmö, Hälsingborg, Göteborg, Trollhättan, Västerås, Gävle, Malmberget och Kiruna. I samband med ifrågavarande trenne undersökningar anordnades liknande utredningar av konsumtionsförhållandena även i Stockholm. Rörande resultatet av dessa stockholmsutredningar hänvisas till kap. IX.

Antalet utskickade, slutförda och bearbetade hushållsböcker för samtliga orter utom Stockholm framgår av följande tablå:

	1916	1917	1918
utskickade hushållsböcker	1 058	867	486
slutförda »	819	593	422
bearbetade »	601	534	390
» » i % av utskickade	56·8 %	61·6 %	80·2 %

Med hänsyn till den stora kassationsprocent (vid motsvarande utländska utredningar 70 à 85 %), som plägar utmärka undersökningar av detta slag, får det uppnådda resultatet anses såsom utomordentligt gott. Härtill har otvivelaktigt bidragit den omständigheten, att för de bäst förda böckerna utdelats premier å 5 à 10 kr. ävensom att vid de båda sista undersökningarna särskild ersättning, utgående med 5 kr. år 1917 och 8 kr. år 1918, lämnades för varje fullständigt förd hushållsbok.

Hela det för resp. år bearbetade materialet ligger emellertid ej till grund för de jämförelser, som i det följande anställas mellan resultaten av de fyra undersökningarna. Det har nämligen ansetts lämpligast att vid dessa sammanställningar medtaga endast de orter, som deltagit vid samtliga tillfällen.¹ Alla tabeller, som innehålla uppgifter från åren 1914—1918, d. v. s. belysa utvecklingen under kristiden, grunda sig alltså på ett material från 12 identiska orter. Antalet medtagna hushåll från dessa orter var åren 1914 och 1916 lika stort, nämligen 454, samt åren 1917 och 1918 resp. 422 och 390. Vid de två första undersökningarna voro även samtliga 454 hushåll identiska; av dessa deltogo 288 i 1917 års och 240 i 1918 års undersökning. Antalet familjer, som deltagit vid alla undersökningstillfällena, utgjorde 227. De vid de båda senare utredningarna tillkomna familjerna tillhöra emellertid samma sociala och ekonomiska samhällsklasser som de identiska hushållen från åren 1914 och 1916. Det material, som använts vid jämförelsen av förhållandena under olika tidpunkter av kristiden, torde sålunda kunna anses vara av synnerligen homogen beskaffenhet.

Undersökningsperioden har varit begränsad till 4 veckor. Vid 1916 års undersökning tog bokföringen i allmänhet sin början den 7 maj men å ett par orter redan den 30 april. Jämförelsematerialet för år 1914 härleder sig från precis motsvarande veckor, för vilket ändamål utdrag gjorts ur årsräkenskaperna från 1913—1914 års levnadskostnadsundersökning. Bokföringstiden vid 1917 års undersökning var i regel förlagd till den 17 juni—14 juli, men i flera fall har bokföringen kunnat påbörjas först en eller två veckor senare och i Malmö ej förrän den 29 juli. Vid den senaste undersökningen var bokföringsperioden för de flesta orterna 16 juni—13 juli 1918; i Uppsala började räkenskaperna föras en vecka tidigare, i Malmberget och Mjölby en resp. två veckor senare.

Beträffande undersökningsperiodens längd framställer sig den frågan, om man med en så kort bokföringstid som 4 veckor kan vinna fullgoda uppgifter rörande konsumtionen. Givetvis ställa sig härvid förhållandena

¹ I de fall då man velat något närmare belysa konsumtionen under år 1917 enbart, hava däremot samtliga i nämnda års undersökning deltagande 25 orter medtagits vid medeltalsberäkningarna.

väsentligt olika för budgetens skilda poster. För en del konton ske utgifterna huvudsakligen vid några få tillfällen på året (t. ex. för kläder under vår och höst, för bostaden en gång i kvartalet o. s. v.), för andra åter förete utgifterna fullkomligt oregelbundna växlingar (t. ex. för inköp av inventarier), under det att i bägge fallen förbrukningen försiggår dag för dag. Då till följd härav bokföringsperiodens läge under kalenderåret till en viss grad blir utslagsgivande för undersökningens resultat, har bearbetningen av dyrtidsundersökningarnas material inskränkts till att huvudsakligen omfatta livsmedelsbudgeten. För detta konto hava nämligen detaljerade undersökningar, vilka här av utrymmesskäl ej publiceras, visat, att med undantag för en del säsongvaror (grönsaker, frukt och bär, potatis och ägg) inköpen och konsumtionen av de skilda livsmedelsslagen i allmänhet fördeja sig tämligen likformigt under hela kalenderåret.

Konsumtionsenhetsskalan är uppställd huvudsakligen med ledning av fysiologiska erfarenheter rörande livsmedelskonsumtionen inom olika åldrar och har följande utseende:

Ålder	Enhetstal
0— 3 år	0·15
4— 6 »	0·40
7—10 »	0·75
11—14 »	0·90
15 år och därutöver (kvinnor)	0·90
15 år och därutöver (män)	1·00

Näringsbehovet hos en fullvuxen man (från och med 15 år) har tagits till utgångspunkt och ansetts motsvara en konsumtionsenhet. Vid omräkningen av antalet individer till konsumtionsenheter har hänsyn tagits till frånvaro under bokföringstiden liksom även till förekomsten av inackorderade och spisande gäster. Angående orsaken till att ovanstående enhetsskala kommit till användning vid förevarande undersökningar, ävensom rörande betydelsen över huvud taget av valet av konsumtionsenhetsskala hänvisas till den utförligare redogörelse för hithörande spörsmål, som lämnats i kap. I, sid. 92 o. f. av den näringsfysiologiska undersökningen.

Materialets gruppering åren 1917 och 1918 har verkställts efter tvenne olika synpunkter, nämligen de ekonomiska och sociala förhållanden, under vilka hushållsföreståndaren levat. Beträffande lokala förhållanden hänvisas till tab. 1 och 2 i tabellbilagan, vilka innehålla uppgifter rörande genomsnittskonsumtionen inom samtliga familjer, boende å en och samma ort; utförligare uppgifter finnas i manuskript tillgängliga i socialstyrelsen.

Hushållens ekonomiska ställning har i äldre svenska och utländska undersökningar mätts av utgiftsbudgetens storlek, i det att familjerna grupperats efter den absoluta storleken av totalutgifterna eller inkomsterna. Med denna indelningsgrund erhålles emellertid ej ett fullt rationellt uttryck för familjernas välstånd, enär metoden ej tager hänsyn till hushållens olikartade sammansättning, d. v. s. konsumtionsbehovets växlande storlek. För att borteliminera denna störande faktor lägger man den relativa inkomsten, och då lämpligast *inkomsten per konsumtionsenhet*, till grund för hushållens gruppering.

Då tiden för bokföringen ej varit längre än fyra veckor, kunna uppgifterna angående storleken av de absoluta inkomsterna hava influerats av tillfälliga omständigheter. Detta torde särskilt hava varit fallet vid 1917 års utredning, då dyrtidstillägg och gratifikationer utbetalades tämligen oregelbundet. Vid 1918 års undersökning utökades hushållsbokformuläret med några frågor beträffande dels mannens ungefärliga årsinkomst under år 1917 enligt i februari månad år 1918 avgiven deklARATION, dels mannens sedvanliga veckolön (månadslön), inberäknat utgående dyrtidstillägg, gratifikationer och understöd under de första månaderna av år 1918. Därjämte skulle hushållsbokföraren för varje under undersökningsperioden utgående dyrtidstillägg e. d. angiva den tid, som tillägget avsåge. Med tillhjälp av dessa uppgifter har det varit möjligt att approximativt framräkna den sedvanliga lönen. Dyrtidstilläggen och en del tillfälliga löneförmåner (»midsommarpenningar» o. d.) hava sålunda kunnat fördelas på en längre tidrymd, så att grupperingen av hushållen på olika inkomstklasser i regel kunnat ske efter den vid undersökningstillfället gällande normala lönen.

Socialklasserna äro tvenne: lägre tjänstemän och arbetare. Utmärkande för de förra äro mera stabila arbetsförhållanden och en mera konstant inkomst (avlöning per månad) samt i allmänhet en högre social standard än inom den egentliga arbetarklassen. Födoämnesbudgeten tager bland tjänstemännen i anspråk en något mindre del av inkomsterna, varemot bostadsstandarderna och »kulturbudgeten» äro jämförelsevis höga. Inom arbetarklassen kunna inkomsterna växla högst väsentligt, enär arbetet ofta utföres på ackord och arbetstillgången även ställer sig olika under skilda årstider (avlöning per vecka).

III. Hushållens samhällsställning och sammansättning.

Innan man går till en redogörelse för livsmedelsförbrukningen inom de undersökta hushållen, torde lämpligen böra meddelas några upplysningar om familjernas inkomstförhållanden, sociala ställning och sammansättning. Härvid skall uppmärksamheten fästas dels vid utvecklingen under åren 1914—1918, dels vid förhållandena inom olika inkomst- och socialgrupper åren 1917 och 1918; i det senare fallet har materialet indelats i överensstämmelse med de synpunkter, som anförts i föregående kapitel.

För de 12 orter, som medtagits vid jämförelsen av förhållandena vid de fyra undersökningstillfällena, belöpte sig inkomsterna per vecka och hushåll inom samtliga familjer i genomsnitt till 36·02 kr. (år 1914), 39·03 kr. (år 1916), 49·19 kr. (år 1917) och 69·64 kr. (år 1918). Omräknas familjemedlemmarna i konsumtionsenheter, för borteliminering av den störande inverkan, familjernas olika sammansättning medför, visar det sig, att inkomsten per konsumtionsenhet under de två första krisåren steg från 10·78 kr. per vecka till 10·84 kr. eller med 0·6 %. I juni/juli 1917 uppgick den till 13·15 kr. och i juni/juli 1918 till 18·47 kr., motsvarande 22·0 resp. 71·3 procents ökning sedan år 1914.

I efterföljande tablå meddelas resultatet av familjernas fördelning efter de ekonomiska förhållandena vid de båda sista undersökningstillfällena, varvid hushållen ordnats efter inkomsten per månad och konsumtionsenhet.¹

	J u n i — j u l i 1 9 1 7					Samtliga
	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet					
	under 35·00	35·00— 47·50	47·50— 60·00	60·00— 72·50	72·50 o. däröver	
<i>Samtliga hushåll</i>	58	135	154	103	84	534
Arbetarhushåll.....	45	97	109	64	42	357
Lägre tjänstemannahushåll.....	13	38	45	39	42	177
I procent						
<i>Samtliga hushåll</i>	10·9	25·3	28·8	19·3	15·7	100·0
Arbetarhushåll.....	12·6	27·2	30·5	17·9	11·8	100·0
Lägre tjänstemannahushåll.....	7·4	21·5	25·4	22·0	23·7	100·0

¹ En »månad» har härvid ansetts motsvara 4 veckor.

J u n i — j u l i 1 9 1 8

	under 47·50	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet					Samtliga
		47·50— 60·00	60·00— 72·50	72·50— 85·00	85·00— 97·50	97·50 o. däröver	
<i>Samtliga hushåll</i>	65	99	77	56	39	54	390
Arbetarhushåll	51	69	55	35	25	28	263
Lägre tjänstemanna- hushåll	14	30	22	21	14	26	127
I procent							
<i>Samtliga hushåll</i>	16·7	25·4	19·7	14·4	10·0	13·8	100 c
Arbetarhushåll	19·4	26·2	20·9	13·3	9·5	10·7	100 c
Lägre tjänstemanna- hushåll	11·0	23·6	17·3	16·6	11·0	20·5	100 c

Välståndet, för såvitt detta mätes av inkomsten per konsumtionsenhet, synes i allmänhet vara större bland tjänstemännen än bland arbetarna. Sålunda befunno sig av de förra 23·7 % år 1917 och 20·5 % år 1918 i den högsta inkomstklassen, medan detta bland arbetarna blott var fallet med 11·8 resp. 10·7 %. Av samtliga hushåll inom den lägsta välståndsgruppen utgjordes under båda åren fyra femtedelar av arbetarhushåll, under det att inom den högsta inkomstklassen de båda socialgrupperna voro ungefär lika talrikt företrädda.

Genomsnittsinkomsten per vecka och hushåll utgjorde:

	1917	1918
<i>Samtliga hushåll</i>	48·60 kr.	74·69 kr.
Arbetarhushåll	46·05 »	71·00 »
Lägre tjänstemannahushåll	53·74 »	82·33 »

Borträknas de tillfälliga lönetilläggen, uppgick den genomsnittliga veckoinkomsten per hushåll under sommaren 1918 till 69·64 kr. för samtliga hushåll samt till 68·23 kr. resp. 72·56 kr. inom de båda socialgrupperna.

Beträffande hushållens fördelning på olika socialklasser och yrkesgrupper åren 1914 och 1916, för vilka år hushållen voro identiska, hänvisas till redogörelsen för den allmänna levnadskostnadsundersökningen 1913—1914, Del I, sid. 21*. Där meddelas nämligen en detaljerad yrkesgruppering av de 1 355 hushåll, av vilka de i föreliggande undersökningar medtagna 454 familjerna äro ett urval. Efterföljande tabell visar, att även vid de båda senare undersökningstillfällena fördelningen varit fullständigt likartad.

J u n i — j u l i 1 9 1 7

	under 35'00	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet				S:a	%
		35'00— 47'50	47'50— 60'00	60'00— 72'50	72'50 o. däröver		
<i>Arbetare</i>	45	97	109	64	42	357	66'9
Metallindustri	13	29	33	19	14	108	20'2
Närings- och nyttningsämnes- industri	6	4	8	9	2	29	5'5
Textil- och beklädnadsindustri	6	3	4	4	1	18	3'4
Läder-, hår- och gummiindustri	4	6	10	2	—	22	4'1
Trävaruindustri	5	15	15	8	11	54	10'1
Grafisk industri	3	4	5	4	4	20	3'8
Byggnadsverksamhet	3	10	14	6	5	38	7'1
Allmänna arbeten	—	2	3	1	1	7	1'3
Kraft-, belysnings- o. vattenverk	1	4	6	3	1	15	2'8
Handel och varulager	—	6	3	3	—	12	2'3
Land- och sjötransport	2	4	2	3	2	13	2'4
Annan industri	2	10	6	2	1	21	3'9
<i>Lägre tjänstemän</i>	13	38	45	39	42	177	33'1
Kontorspersonal	2	5	7	2	6	22	4'1
Verkmästare och förmän	—	9	4	8	5	26	4'9
Järnvägs- och spårvägspersonal	7	19	20	18	14	78	14'6
Polis- och brandpersonal	—	1	4	3	6	14	2'6
Post- och telegrafpersonal	—	2	6	5	7	20	3'7
Övriga tjänstemän	4	2	4	3	4	17	3'2
<i>Samtliga</i>	58	135	154	103	84	534	100'0

J u n i — j u l i 1 9 1 8

	under 47'50	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet					S:a	%
		47'50— 60'00	60'00— 72'50	72'50— 85'00	85'00— 97'50	97'50 o. däröver		
<i>Arbetare</i>	51	69	55	35	25	28	263	67'4
Metallindustri	11	17	22	11	9	7	77	19'8
Närings- och nyttningsämnes- industri	5	6	4	1	3	1	20	5'1
Textil- och beklädnadsindustri	2	5	3	3	2	—	15	3'8
Läder-, hår- och gummiindustri	6	4	2	—	—	2	14	3'6
Trävaruindustri	6	9	7	7	5	4	38	9'8
Grafisk industri	—	1	—	4	3	4	12	3'1
Byggnadsverksamhet	6	9	7	4	1	2	29	7'4
Allmänna arbeten	—	3	1	—	1	1	6	1'5
Kraft-, belysnings- o. vattenverk	2	2	1	—	—	1	6	1'5
Handel och varulager	3	2	3	—	—	—	8	2'1
Land- och sjötransport	2	4	1	2	—	2	11	2'8
Annan industri	8	7	4	3	1	4	27	6'9
<i>Lägre tjänstemän</i>	14	30	22	21	14	26	127	32'6
Kontorspersonal	1	4	6	2	2	7	22	5'6
Verkmästare och förmän	2	5	2	2	1	—	12	3'1
Järnvägs- och spårvägspersonal	7	13	11	11	7	8	57	14'6
Polis- och brandpersonal	—	1	—	4	2	5	12	3'1
Post- och telegrafpersonal	3	4	1	1	1	2	12	3'1
Övriga tjänstemän	1	3	2	1	1	4	12	3'1
<i>Samtliga</i>	65	99	77	56	39	54	390	100'0

Omkring två tredjedelar av samtliga i undersökningarna deltagande familjer tillhörde arbetarklassen. Härinom var metallindustrin talrikast företrädd med ungefär 20 % av hela materialet och därefter trävaruindustrin, byggnadsverksamheten (murare, byggnadssnickare, målare m. fl.) samt närings- och njutningsämnesindustrin (bagare, bryggeriarbetare). På gränsen mellan de båda socialklasserna står gruppen verkmästare och förmän, vilken här på grund av de relativt stabila avlöningsförhållandena räknats till tjänstemännen. Inom denna socialklass utgjorde järnvägs- och spårvägspersonalen (stationskarlar, lokomotivförare, spårvagnskonduktörer m. fl.) den största gruppen, omfattande nära 15 % av samtliga hushåll.

Med avseende å *hushållens storlek* kan nämnas, att de i flertalet fall bestodo av man, hustru och några minderåriga barn; någon gång förekommo andra anhöriga såsom medlemmar av familjen och ibland även inackorderade och spisande gäster, vilka här medräknats. Vid beräkningarna av antalet familjemedlemmar hava endast sådana medtagits, som varit närvarande under minst halva bokföringstiden, varemot man vid bestämmandet av antalet konsumtionsenheter jämväl tagit hänsyn till kortare närvarotid.

Ort	Antal hushåll				Antal familjemedlemmar per hushåll				Antal konsumtionsenheter per hushåll			
	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918
Uppsala	30	30	31	29	4.10	4.33	4.32	4.14	2.98	3.24	3.42	3.25
Eskilstuna	16	16	8	9	3.94	4.25	4.13	4.67	2.96	3.19	3.38	3.57
Mjölby	10	10	12	13	4.90	5.00	5.17	5.85	3.86	4.12	4.12	4.50
Jönköping	27	27	24	23	4.85	4.96	5.32	4.70	3.53	3.76	4.21	3.69
Malmö	72	72	69	60	4.50	4.68	4.82	4.65	3.21	3.45	3.67	3.63
Hälsingborg	58	58	62	60	4.69	4.84	4.88	5.13	3.38	3.62	3.83	3.88
Göteborg	132	132	108	89	4.54	4.73	4.42	4.67	3.24	3.52	3.48	3.59
Trollhättan	11	11	18	16	5.91	6.27	5.33	5.38	4.45	4.89	4.33	4.38
Västerås	38	38	19	16	4.53	4.71	3.72	4.06	3.30	3.50	2.87	3.37
Gävle	49	49	58	62	4.63	4.84	5.01	4.84	3.47	3.76	4.00	3.87
Malmberget	6	6	9	6	6.17	6.17	6.42	8.00	4.38	4.64	5.04	6.05
Kiruna	5	5	4	7	5.60	5.80	5.50	5.71	4.33	4.16	4.18	4.43
Samtl. orter ...	454	454	422	390	4.60	4.79	4.75	4.84	3.34	3.60	3.74	3.77

Av ovanstående tabell framgår, att familjernas genomsnittliga storlek ökades år från år. Stegringen var större beträffande antalet konsumtionsenheter än familjemedlemmar, vilket till stor del beror därpå att barnen växt upp. Detta gäller i all synnerhet ökningen från 1914 till 1916, då de i undersökningarna medtagna hushållen voro identiska.

Antalet familjemedlemmar resp. konsumtionsenheter i medeltal per hushåll inom olika välståndsgupper åren 1917 och 1918 redovisas i nedanstående sammanställning.

		J u n i — j u l i 1 9 1 7					
		Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet					
		under	35·00—	47·50—	60·00—	72·50 o.	Samt-
		35·00	47·50	60·00	72·50	däröver	liga
Antal	<i>familjemedlemmar</i> i medeltal						
	per hushåll	6·53	5·52	4·62	3·92	3·32	4·72
därav	arbetarhushåll	6·42	5·39	4·38	3·82	3·20	4·67
»	tjänstemannahushåll	6·92	5·84	5·22	4·08	3·45	4·81
Antal	<i>konsumtionsenheter</i> i medeltal						
	per hushåll	5·09	4·46	3·64	3·06	2·57	3·72
därav	arbetarhushåll	5·08	4·44	3·49	2·91	2·52	3·78
»	tjänstemannahushåll	5·13	4·53	4·00	3·30	2·63	3·72
		J u n i — j u l i 1 9 1 8					
		Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet					
		under	47·50—	60·00—	72·50—	85·00—	97·50 o.
		47·50	60·00	72·50	85·00	97·50	däröver
							liga
Antal	<i>familjemedlemmar</i> i medeltal						
	per hushåll	6·29	5·42	4·71	4·34	4·13	3·24
därav	arbetarhushåll	6·04	5·33	4·65	4·14	3·92	3·07
»	tjänstemannahushåll	7·21	5·63	4·86	4·67	4·50	3·42
Antal	<i>konsumtionsenheter</i> i medeltal						
	per hushåll	4·82	4·25	3·77	3·34	3·14	2·54
därav	arbetarhushåll	4·67	4·17	3·69	3·16	3·05	2·36
»	tjänstemannahushåll	5·34	4·42	3·98	3·64	3·30	2·74

Med stigande välstånd avtog hushållens genomsnittliga storlek. Inom varje särskild inkomstklass var personantalet bland arbetarfamiljerna mindre än inom tjänstemannahushållen, men då de förra i övervägande grad tillhörde de lägre välståndsgupperna, där familjernas genomsnittstorlek var störst, blev skillnaden mellan genomsnittstorleken av de båda socialklassernas samtliga hushåll ringa.

IV. Utgifter för födo- och njutningsämnen.

Utvecklingen under dyrtiden. Efterföljande tabeller (sid. 20—21) visa förskjutningarna i livsmedelskonsumtionen under kristiden. Såsom förut omnämnts, härleda sig hithörande uppgifter från 12 orter, som deltagit i samtliga undersökningar.

Utgifterna för födo- och njutningsämnen uppgingo i maj 1914 till 16·41 kr. per vecka och hushåll och i maj 1916 till 20·92 kr., motsvarande en stegring av 27·5 %. I juni/juli 1917 belöpte sig utgiftssumman till 28·45 kr. och i juni/juli 1918 till 44·16 kr. Utgiftsökningen från 1914 till dessa tvenne tidpunkter utgjorde 73·4 % resp. 169·1 %. Denna betydande stegring beror till en del på att familjernas genomsnittliga storlek tilltagit. Utgifterna per konsumtionsenhet utvisa därför ej en så stark höjning. Stegningen från maj 1914 utgjorde härvid 18·5 % (år 1916), 54·7 % (år 1917) och 138·0 % (år 1918). Av en jämförelse med de förut (å sid. 14) meddelade uppgifterna angående inkomsternas ökning framgår, att livsmedelskostnaderna stigit starkare än inkomsterna. Detta tager sig uttryck i att livsmedelsutgifternas andel av hela budgeten (de relativa livsmedelskostnaderna eller »livsmedelsprocenten») ökats. Livsmedelsprocenten utgjorde 45·6 % (år 1914), 53·6 % (år 1916), 57·9 % (år 1917) och 63·4 % (år 1918).

Av samtliga utgifter för födo- och njutningsämnen kommo kostnaderna för *matvaror* i främsta rummet, i det att de upptogo 92 à 95 % av hela födoämnesbudgeten. Procenttalen variera något från år till år och visa snarast en stigande tendens, särskilt om till matvaroutgifterna även räknas kostnaden för mat från centralkök, fabriksmarketerier o. d., vilken post förekommer endast under år 1918, då den upptog 2·3 % av samtliga livsmedelsutgifter.

De *animaliska* födoämnena omfattade den större delen av livsmedelsbudgeten. Deras procentuella andel växte för varje år under kristiden, från 54·7 % (1914) till 56·0 % (1916), 60·0 % (1917) och 64·8 % (1918). De absoluta utgifterna per konsumtionsenhet för hithörande födoämnen ökades från 1914 till 1916 med 21·6 %, till 1917 med 69·5 % och till 1918 med 182·5 %.

Utgifter i öre för födo- och njutningsämnen

	I medeltal per vecka och											
	hushåll				familjemedlem				konsumtionsenhet			
	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918
Födo- och njutningsämnen.....	1641	2092	2845	4416	358	436	599	911	492	583	761	1171
Matvaror	1524	1983	2684	4101	332	413	565	846	457	553	718	1088
Animaliska	898	1171	1707	2862	196	245	359	591	269	327	456	760
<i>Kött</i>	202	269	383	692	44	56	81	143	60	75	102	183
Färskt kött.....	154	217	251	427	33	45	53	88	46	61	67	113
nötkött	63	89	136	262	13	19	29	54	19	25	36	69
kalvkött	24	27	38	65	5	5	8	13	7	8	10	17
fläsk	49	75	54	14	11	16	11	3	15	21	15	4
annat färskt kött	18	26	23	86	4	5	5	18	5	7	6	23
Konserverat kött	48	52	132	265	11	11	28	55	14	15	35	70
nötkött	3	4	5	117	1	1	1	24	1	1	1	31
fläsk	45	48	127	148	10	10	27	31	13	14	34	39
<i>Charkuterivaror</i>	59	77	103	212	13	16	22	44	18	21	28	56
<i>Fisk</i>	63	100	163	577	14	21	34	119	19	28	43	155
Färsk fisk	49	72	128	431	11	15	27	89	15	20	34	115
Konserverad fisk	14	28	35	146	3	6	7	30	4	8	9	40
salt sill	9	22	23	104	2	5	5	21	3	6	6	28
annan fisk	5	6	12	42	1	1	2	9	1	2	3	12
<i>Konserver</i>	6	6	6	10	1	1	1	2	2	2	2	3
<i>Lanthushållningsprodukter ...</i>	567	718	1048	1370	124	150	220	283	170	200	280	363
Mjölk och grädde	234	297	446	707	51	62	94	146	70	83	119	187
oskummad mjölk	169	211	345	493	37	44	73	102	51	59	92	131
skummad mjölk.....	37	54	64	77	8	11	13	16	11	15	17	20
grädde	28	32	37	137	6	7	8	28	8	9	10	36
Fett och flott.....	8	14	13	60	2	3	3	12	2	4	4	16
Smör	128	131	385	242	28	27	81	50	39	36	103	64
Margarin	62	121	—	—	13	25	—	—	19	34	—	—
Ost.....	45	50	65	46	10	11	13	10	13	14	17	12
Ägg	90	105	139	315	20	22	29	65	27	29	37	8
<i>Övriga animaliska matvaror</i>	1	1	4	1	—	—	1	—	—	—	1	—

maj 1914, maj 1916, juni/juli 1917 och juni/juli 1918.

	I medeltal per vecka och											
	hushåll				familjemedlem				konsumtionsenhet			
	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918
Vegetabiliska	626	812	977	1239	136	168	206	255	188	226	262	328
Bröd	217	276	253	264	46	57	54	55	65	77	68	70
rågbröd, hårt	29	44	54	76	6	9	12	16	9	12	14	20
rågbröd, mjukt	94	135	134	128	20	28	28	27	28	38	36	34
vetebröd	24	25	21	24	5	5	5	5	7	7	6	6
skorpor	24	28	14	6	5	6	3	1	7	8	4	2
kaffebröd, bakelser o. d.	46	44	30	30	10	9	6	6	14	12	8	8
Mjöl	102	162	141	161	22	34	30	32	30	46	38	42
vetemjöl	76	118	69	80	16	25	15	16	23	33	19	21
rågmjöl	18	35	57	65	4	7	12	13	5	10	15	17
annat mjöl	8	9	15	16	2	2	3	3	2	3	4	4
Gryn	21	33	25	103	5	7	5	21	6	9	7	27
havregryn	14	21	7	8	3	4	1	2	4	6	2	2
risgryn	5	8	10	1	1	2	2	—	1	2	3	—
andra gryn	2	4	8	94	1	1	2	19	1	1	2	25
Grönsaker, frukt och bär m. m.	76	95	261	417	17	20	55	86	23	26	70	110
ärter, bruna bönor	6	10	9	13	1	2	2	2	2	2	2	3
grönsaker, rotfrukter	17	17	59	137	4	4	12	28	5	5	16	36
potatis	30	49	137	187	7	10	29	39	9	14	37	50
frukt och bär	23	19	56	80	5	4	12	17	7	5	15	21
Socker och sirap	106	126	116	137	23	26	24	29	32	35	31	37
socker	101	119	108	134	22	25	23	28	30	33	29	36
sirap	5	7	8	3	1	1	1	1	2	2	2	1
Kaffe	73	84	68	36	16	17	14	8	22	23	18	10
Te, choklad	12	15	33	3	3	3	7	1	4	4	9	1
Övriga vegetabiliska matvaror (kryddor)	19	21	80	118	4	4	17	24	6	6	21	31
Dryckesvaror	51	47	67	89	11	10	14	18	16	13	18	24
spirituosa	20	17	11	36	4	4	2	7	6	5	3	10
öl, porter o. d.	12	11	21	8	3	2	5	2	4	3	6	2
svagdricka, läskedrycker ..	19	19	35	45	4	4	7	9	6	5	9	12
Tobak, snus, cigarrer, cigar- retter	22	25	34	56	5	5	7	12	6	7	9	15
Förtäring utom hemmet	44	37	60	67	10	8	13	14	13	10	16	17
Mat från centralkök	—	—	—	103	—	—	—	21	—	—	—	27

Födans sammansättning efter kostnad. Relativa tal.

	1914	1916	1917	1918		1914	1916	1917	1918
	%	%	%	%		%	%	%	%
Födo- och njutnings- ämnen	100·0	100·0	100·0	100·0	Vegetabiliska	38·2	38·8	34·4	28·1
Matvaror	92·9	94·8	94·4	92·9	<i>Bröd</i>	13·2	13·2	8·9	6·0
Animaliska	54·7	56·0	60·0	64·8	rågbröd, hårt	1·7	2·1	1·9	1·7
<i>Kött</i>	12·3	12·8	13·5	15·7	rågbröd, mjukt... ..	5·7	6·5	4·7	2·9
Färskt kött	9·4	10·3	8·8	9·7	vetebröd	1·5	1·2	0·7	0·5
nötkött	3·8	4·2	4·8	5·9	skorpor	1·5	1·3	0·5	0·2
kalvkött	1·5	1·3	1·3	1·5	kaffebröd, bakel- ser o. d.	2·8	2·1	1·1	0·7
fläsk	3·0	3·6	1·9	0·3	<i>Mjöl</i>	6·2	7·8	4·9	3·7
annat färskt kött	1·1	1·2	0·8	2·0	vetemjöl	4·6	5·7	2·4	1·8
Konserverat kött... ..	2·9	2·5	4·7	6·0	rågmjöl	1·1	1·7	2·0	1·5
nötkött	0·2	0·2	0·2	2·7	annat mjöl	0·5	0·4	0·5	0·4
fläsk	2·7	2·3	4·5	3·3	<i>Gryn</i>	1·3	1·6	0·9	2·3
<i>Charkuterivaror</i>	3·6	3·7	3·6	4·8	havregryn	0·9	1·0	0·2	0·2
<i>Fisk</i>	3·8	4·8	5·7	13·1	risgryn	0·3	0·4	0·4	—
Färsk fisk	3·0	3·4	4·5	9·8	andra gryn	0·1	0·2	0·3	2·1
Konserverad fisk... ..	0·8	1·4	1·2	3·3	<i>Grönsaker, frukt o. bär m. m.</i>	4·6	4·5	9·2	9·4
salt sill	0·5	1·1	0·8	2·3	ärter, bruna bönor ..	0·4	0·5	0·3	0·3
annan fisk	0·3	0·3	0·4	1·0	grönsaker, rot- frukter	1·0	0·8	2·1	3·1
<i>Konserver</i>	0·3	0·3	0·2	0·2	potatis	1·8	2·3	4·8	4·2
<i>Lanthushållnings- produkter</i>	34·6	34·3	36·9	31·0	frukt och bär	1·4	0·9	2·0	1·8
mjölk och grädde... ..	14·3	14·2	15·7	16·0	<i>Socker och sirap</i> ...	6·5	6·0	4·1	3·1
oskummad mjölk	10·3	10·1	12·1	11·2	socker	6·2	5·7	3·8	3·0
skummad mjölk... ..	2·3	2·6	2·3	1·7	sirap	0·3	0·3	0·3	0·1
grädde	1·7	1·5	1·3	3·1	<i>Kaffe</i>	4·5	4·0	2·4	0·8
fett och flott	0·5	0·7	0·5	1·4	<i>Te, choklad</i>	0·7	0·7	1·2	0·1
smör	7·8	6·2	13·5	5·5	<i>Övriga vegetab. mat- varor (kryddor)</i> ...	1·2	1·0	2·8	2·7
margarin	3·8	5·8	—	—	Drykesvaror	3·1	2·2	2·3	2·0
ost	2·7	2·4	2·3	1·0	spirituosa	1·2	0·8	0·4	0·8
ägg	5·5	5·0	4·9	7·1	öl, porter o. d.	0·7	0·5	0·7	0·2
<i>Övriga animaliska matvaror</i>	0·1	0·1	0·1	—	svagdricka, läske- drycker	1·2	0·9	1·2	1·0
					Tobak, snus, cigarrer, cigaretter	1·3	1·2	1·2	1·3
					Förtäring utom hemmet	2·7	1·8	2·1	1·5
					Mat från centralkök ...	—	—	—	2·3

Särskilt synes kött hava kommit att spela en allt större roll i hushållens ekonomi under kristiden; procenttalen föredde nämligen en stadigt fortgående ökning från 12·3 % (år 1914) till 15·7 % (år 1918).

	1914	1916	1917	1918
Utgifter för:	%	%	%	%
Kött	100·0	100·0	100·0	100·0
färskt kött	76·2	80·7	65·5	61·7
nötkött	31·2	33·1	35·5	37·9
kalvkött	11·9	10·0	9·9	9·4
fläsk	24·2	27·9	14·1	2·0
annat färskt kött	8·9	9·7	6·0	12·4
konserverat kött	23·8	19·3	34·5	38·3
nötkött	1·5	1·5	1·3	16·9
fläsk	22·3	17·8	33·2	21·4

Fördelas kostnaderna för kött på färsk och konserverad vara, finner man, att de relativa utgifterna för det dyrare färska köttet avtagit från 76 % av hela köttkonsumtionen år 1914 till 62 % år 1918, och att det billigare konserverade köttet företer en motsvarande stegring. Speciellt minskades i hög grad konsumtionen av färskt fläsk, under det att konsumtionen av konserverat nötkött utvisade en stark ökning.

De absoluta kostnaderna för charkuterivaror (korv, sylta, uppskuret o. d.) stego under tiden 1914—1917 ungefär lika mycket som livsmedelsutgifterna i allmänhet men visade vid sista undersökningstillfället en något större ökning; på sommaren 1918 uppgick också deras andel av hela födoämnesbudgeten till 4·8 % mot 3·6 % år 1914.

Utgifterna för fisk hava under krisens förlopp stegrats i utomordentligt hög grad, nämligen från 0·63 kr. per vecka och hushåll år 1914 till 5·77 kr. år 1918 eller med 815·9 %; per konsumtionsenhet var stegringen 715·8 %. Före kriget upptogo kostnaderna för fisk 3·8 % av hela livsmedelsbudgeten; under sommaren 1918 var motsvarande tal 13·1 %. Såväl färsk som salt, rökt och torkad fisk uppvisade en avsevärd kostnadsstegring; utgifterna för salt sill voro år 1918 omkring 10 gånger så höga som år 1914.

Konserver hava bland de mindre bemedlade samhällsklasserna alltid varit utan större betydelse, och förbrukningen härav synes under kristiden hava ytterligare nedgått.

Omkring en tredjedel av samtliga utlägg för födo- och njutningsmedel gick till inköp av lantushållningsprodukter. Nedanstående tablå visar närmare fördelningen av utgifterna på detta konto.

Utgifter för:	1914	1916	1917	1918
	%	%	%	%
Lantushållningsprodukter	100·0	100·0	100·0	100·0
mjölk och grädde	41·3	41·4	42·6	51·6
oskummad mjölk	29·8	29·4	32·9	36·0
skummad mjölk	6·5	7·5	6·1	5·6
grädde	5·0	4·5	3·6	10·0
fett och flott	1·4	2·0	1·2	4·4
smör	22·6	18·2	36·7	17·6
margarin	10·9	16·8	—	—
ost	7·9	7·0	6·2	3·4
ägg	15·9	14·6	13·3	23·0

Kostnaderna för mjölk och grädde, vilka under tiden 1914—1917 upptogo något mer än två femtedelar av samtliga utgifter för lantushållningsprodukter, stego under år 1918 till hälften. Ökningen berodde till största delen på den betydande användningen av grädde under sommaren 1918.

För smör visade utgifterna per konsumtionsenhet trots prisstegringen en tillbakagång under tiden 1914—1916, beroende på att smör i stor utsträck-

ning ersattes av margarin. År 1917, då detta senare varuslag försvunnit ur marknaden, stegrades kostnaderna för smör från 36 öre till 103 öre för att år 1918 nedgå till 64 öre. Av hela livsmedelsbudgeten upptogo utgifterna för smör före kriget 7·8 %, år 1917 ej mindre än 13·5 % och år 1918 blott 5·5 %.

Kostnaderna för ost företedde en jämn minskning i förhållande till hela födoämnesbudgeten; före kriget upptogo de 2·7 % av samtliga livsmedelsutgifter men under år 1918 blott 1·0 %.

Utgifterna för ägg liksom även för fett och flott ökades under de första trenne krisåren relativt ringa; under tiden 1917—1918 var däremot stegringen synnerligen stark för samtliga dessa varuslag.

Den andra huvudgruppen av livsmedel, *vegetabilierna*, visar särskilt under åren 1917 och 1918 en långt mindre utgiftsstegring än de animaliska födoämnen. Per konsumtionsenhet ökades kostnaderna för vegetabiliska matvaror från 1914 till 1916 med 20·2 %, till 1917 med 39·4 % och till 1918 med 74·5 %. Deras andel av hela livsmedelsbudgeten var ungefär oförändrad från 1914 (38·2 %) till 1916 (38·8 %) men avtog år 1917 (34·4 %) och ytterligare år 1918 (28·1 %).

Veckoutgifterna för bröd ökades under tiden 1914—1916 från 65 öre per konsumtionsenhet till 77 öre eller med 18·5 %. Under det därpå följande året 1917 minskades de till 68 öre, varefter någon höjning inträdde, så att de under sommaren 1918 uppgingo till 70 öre. Förbrukningen av olika slags bröd fördelade sig efter kostnaden på följande sätt:

Utgifter för:	1914 %	1916 %	1917 %	1918 %
<i>Bröd</i>	100·0	100·0	100·0	100·0
rågbröd, hårt	13·3	15·9	21·3	28·8
rågbröd, mjukt	43·3	48·9	53·0	48·5
vetebröd	11·1	9·1	8·3	9·1
skorpor	11·1	10·2	5·5	2·3
kaffebröd, bakelser o. d.	21·2	15·9	11·9	11·3

Med varje år tilltogo utgifterna för hårt rågbröd i förhållande till samtliga utlägg för bröd. Mjukt rågbröd har alltid varit det viktigaste av alla brödslagen; före krigsutbrottet upptog denna brödsort 43·3 % av totalkostnaderna för bröd mot c:a 50 % under krisåren. Visserligen minskades utgifterna från 38 öre per konsumtionsenhet år 1916 till 34 öre år 1918, men det mjuka rågbrödets andel av samtliga kostnader för bröd förblev dock oförändrad. Utgifterna för vetebröd voro ungefär konstanta under krisperioden 1916—1918, varemot utgifterna för skorpor utvisade en synnerligen stor nedgång från år 1916. År 1914 upptog detta senare varuslag 11·1 % av de totala

kostnaderna för bröd men under sommaren 1918 blott 2·3 %. Trots prisstegringen på kaffebröd, bakelser, kex o. d. uppvisade även dessa varuslag ständigt avtagande siffror, vilka tydligt angiva, att förbrukningen nedgick i avsevärd mån.

Utgifterna för mjöl per konsumtionsenhet stegrades från 1914 till 1916 med ej mindre än 53·3 %; under det därpå följande året 1917 gingo de tillbaka rätt avsevärt för att under år 1918 ökas något. Deras andel av de totala livsmedelskostnaderna uppgick till 6·2 % före kriget och 7·8 % under år 1916, varefter den nedgick till 4·9 % (år 1917) och 3·7 % (år 1918). Utgifterna för vetemjöl upptogo under de första tvenne krisåren omkring två tredjedelar av samtliga kostnader för mjöl men under tiden 1917—1918 blott hälften. Rågmjöl har däremot kommit att spela en större roll under kristiden än förut. Utgifterna voro 1917 tre gånger så höga som före kriget. Under tiden 1917 till 1918 stegrades kostnaderna ytterligare något. Även för »annat mjöl» tilltog utgifterna, huvudsakligen beroende på den ökade användningen av surrogatmjöl.

För gryn utgavs i maj 1914 i medeltal 21 öre per vecka och hushåll och två år senare 33 öre, varefter utgifterna minskades till 25 öre år 1917. År 1918 utvisade en synnerligen stark ökning, som helt och hållet berodde på den betydande stegringen av utgifterna för »andra gryn», under vilken rubrik bland annat förts de vid denna tid inom nästan alla hushåll förekommande inköpen av potatisflingor. Frånräknas dessa, uppgingo kostnaderna för gryn under sommaren 1918 till blott 12 öre per hushåll och 3 öre per konsumtionsenhet.

De varuslag, som innefattas under rubriken »grönsaker, frukt och bär m. m.», upptogo år 1914 4·6 % av samtliga livsmedelskostnader; deras andel var ungefär densamma år 1916, men ökades sedan till 9·2 % (år 1917) och 9·4 % (år 1918). Utgiftsstegringen från år 1914 för denna post uppgick i maj 1916 till 13·0 %, i juni/juli 1917 till 204·4 % och i juni/juli 1918 till 378·3 %.

Utgifter för:	1914	1916	1917	1918
	%	%	%	%
<i>Grönsaker, frukt och bär m. m.</i>	100·0	100·0	100·0	100·0
ärter, bruna bönor	7·9	10·5	3·4	3·1
grönsaker, rotfrukter	22·4	17·9	22·6	32·9
potatis	39·5	51·6	52·5	44·8
frukt och bär.....	30·2	20·0	21·5	19·2

Av ovanstående tablå framgår, att potatis var det viktigaste varuslaget, i det att detsamma under åren 1916 och 1917 upptog mer än hälften av totalutgifterna för grönsaker, frukt och bär. I kapitel II har påpekats (jfr sid. 12), att man med en bokföringsperiod av blott fyra veckor ej kan få fullgoda uppgifter rörande förbrukningen av potatis, enär inköpen av detta varuslag ej fördela sig likformigt på de olika årstiderna. Då det icke

varit möjligt att vid undersökningarna 1914—1917 erhålla uppgift om storleken av de vid bokföringstidens början och slut förefintliga förråden, upptagna tabellerna för samtliga år (även juni/juli 1918) endast hushållens utgifter under bokföringsperioden. För år 1918, då man äger kännedom ej blott om de inköpta kvantiteterna utan även om förbrukningen av eventuellt förefintliga förråd, kan kostnaden för den totala potatiskonsumtionen under bokföringsperioden uppskattas till 3·27 kr. per vecka och hushåll och 87 öre per konsumtionsenhet. Beträffande övriga varuslag kan nämnas, att familjernas utlägg för grönsaker och rotfrukter ökades starkare än för frukt och bär.

Under de här ifrågavarande krisåren hava utgifterna för socker och sirap gått tillbaka i förhållande till samtliga livsmedelskostnader. Dessa varuslags andel av hela födoämnesbudgeten var 6·5 % i maj 1914 och 3·1 % i juni/juli 1918. Utgiftsökningen under tiden 1914—1918 uppgick till blott 15·6 %, beroende dels på en inskränkning av konsumtionen, dels på den jämförelsevis ringa prisstegringen.

Veckoutgifterna för kaffe voro år 1914 i medeltal 22 öre per konsumtionsenhet men under sommaren 1918 endast 10 öre, motsvarande en minskning av 54·5 %. Vid det förra tillfället upptogo de 4·5 % av totalkostnaderna för livsmedel, vid det senare endast 0·8 %. Utgifterna för te och choklad ökades under de första krisåren men minskades år 1918 i hög grad.

År 1914 gingo 3·1 % av samtliga utgifter för födo- och njutningsmedel till inköp av *dryckesvaror*, men fyra år senare blott 2·0 %. Kostnaderna för dessa varuslag minskades i början av kristiden från 16 öre per konsumtionsenhet (år 1914) till 13 öre (år 1916) men ökades sedan till 24 öre år 1918.

Födans sammansättning efter kostnad inom olika inkomst- och socialgrupper åren 1917 och 1918. Den föregående redogörelsen för utvecklingen under dyrtiden skall i det följande kompletteras med en summarisk framställning av livsmedelsbudgetens sammansättning inom olika inkomst- och socialklasser vid de båda undersökningstillfällena juni/juli 1917 och 1918. De i tabellerna å sid. 28—30 meddelade uppgifterna från år 1917 äro medeltal för samtliga de 25 orter, som deltagit i detta års undersökning. För år 1918 härleda sig uppgifterna från de 12 orter, som lämnat material till föregående tabeller; dock skilja sig med avseende å potatiskonsumtionen resultaten från de förut meddelade därigenom, att i de följande tabellerna, där det ej varit fråga om att jämföra 1918 års tal med de övriga undersökningarnas, hänsyn tagits till förekomsten av förråd. Efterföljande tabeller redovisa utgifterna per vecka och konsumtionsenhet för födo- och njutningsämnen,

vilka uppgifter ligga till grund för en bifogad beräkning av födans procentuella sammansättning efter kostnad.

Undersökes till en början *välståndets* inverkan på livsmedelsbudgeten, finner man, att vid båda undersökningstillfällena kostnaderna för födo- och njutningsämnen växa med stigande inkomst per konsumtionsenhet. Sålunda voro år 1917 veckoutgifterna 5·99 kr. per konsumtionsenhet inom den lägsta välståndsgruppen mot 10·22 kr. eller ca 70 % större inom den högsta. År 1918 voro motsvarande tal 9·48 kr. och 17·55 kr., resp. 85 %.

Av de relativa talen framgår, att ju fattigare hushållen voro, desto större del av samtliga utgifter till födo- och njutningsämnen åtgick till inköp av matvaror. Beträffande detta senare konto visar tabellen en ganska utpräglad förskjutning mellan de båda huvudgrupperna av matvaror, animaliska och vegetabiliska, i det att de förra i allmänhet vinna i betydelse på de senares bekostnad, när välståndet ökas. De relativa talen för olika animaliska varuslag visa i allmänhet ej några mera regelbundna förändringar, när förmögenhetsförhållandena förbättras; endast för ägg och konserver kan en stigande tendens spåras vid båda undersökningstillfällena. Bland vegetabilierna framträder för mjöl, gryn, potatis, socker samt år 1918 även för bröd och grönsaker, frukter och bär en klart utpräglad nedgång i utgifternas relativa betydelse vid ökat välstånd.

Utgifterna för dryckesvaror och förtäring utom hemmet samt år 1918 även för tobak upptogo en större andel av samtliga kostnader för födo- och njutningsmedel, ju mer inkomsten ökades. Rent motsatt var förhållandet med utgifterna för färdiglagad mat från centralkök, fabriksmarketerier o. d.; inom den lägsta inkomstklassen utgjorde år 1918 dessa senare utgifter 3·9 % av hela livsmedelsbudgeten mot endast 0·8 % inom den högsta gruppen.

Förhållandena inom de båda *socialklasserna* bestämmas i viss mån däri-genom att arbetarhushållens inkomster voro i genomsnitt lägre än tjänstemannafamiljernas. I juni/juli 1917 uppgick kostnaden för födo- och njutningsämnen inom arbetarklassen till 7·40 kr. per vecka och konsumtionsenhet eller 60 % av totalinkomsten; bland de lägre tjänstemännen voro utgifterna något högre (7·77 kr.) men livsmedelsprocenten däremot lägre (54 %). För år 1918 återfinnes samma förhållande; arbetarfamiljerna hade ej så stora utgifter för födo- och njutningsmedel som tjänstemannahushållen (11·92 kr. mot 12·42 kr.) men livsmedelsprocenten var högre bland de förra (63 %) än bland de senare (58 %).

År 1917 var matvarornas andel av samtliga utgifter för födo- och njutningsämnen högre bland arbetarna än bland tjänstemännen. I juni/juli 1918 var förhållandet det motsatta, beroende på att de förra i avsevärt större utsträckning använt färdiglagad mat från centralkök. Denna sistnämnda

vecka och konsumtionsenhet juni/juli 1917 och juni/juli 1918.

Juni/juli 1917								Juni/juli 1918								
Relativa tal								Absoluta tal								
Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet					Arbetarhushåll	Tjänstemannahushåll	Samtliga hushåll	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet					Arbetarhushåll	Tjänstemannahushåll	Samtliga hushåll	
—35.00	35.00—47.50	47.50—60.00	60.00—72.50	72.50—				—47.50	47.50—60.00	60.00—72.50	72.50—85.00	85.00—97.50				97.50—
%	%	%	%	%	%	%	%	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	948	1088	1194	1388	1429	1755	1192	1242	1208
97.1	96.5	94.5	93.8	91.4	95.0	94.0	94.7	886	1028	1105	1276	1324	1614	1101	1168	1125
60.0	60.4	61.2	61.4	59.9	60.8	60.9	61.0	546	687	753	875	922	1174	725	820	760
13.7	13.5	14.5	13.4	14.5	13.9	13.8	14.0	123	164	177	218	250	288	169	210	183
9.2	9.0	9.2	9.8	9.8	9.3	9.3	9.5	70	104	110	136	150	182	105	128	113
4.5	4.5	5.3	3.6	4.7	4.6	4.5	4.5	53	60	67	82	100	106	64	82	70
3.8	3.8	3.7	3.5	2.3	3.9	2.8	3.6	41	52	64	61	59	78	59	49	56
5.3	5.9	5.4	5.9	5.5	5.8	6.0	5.8	114	145	149	177	182	219	145	169	155
4.3	4.5	4.2	4.8	4.1	4.5	4.7	4.5	83	106	118	131	139	161	107	127	115
1.0	1.4	1.2	1.1	1.4	1.3	1.3	1.3	31	39	31	46	43	58	38	42	40
—	0.2	0.3	0.4	0.4	0.2	0.3	0.3	1	2	2	3	3	9	2	3	3
37.2	36.7	37.2	38.2	37.1	36.9	37.9	37.2	267	324	361	416	428	578	350	389	363
15.8	15.6	15.5	15.9	16.2	15.5	16.1	15.8	150	166	179	210	218	296	184	195	187
11.4	12.1	12.3	12.7	13.1	12.0	12.9	12.4	110	116	124	137	162	199	123	146	131
0.5	0.5	0.5	0.6	0.3	0.5	0.4	0.5	14	17	16	17	15	18	15	17	16
14.9	14.0	13.7	13.6	12.6	13.8	13.6	13.7	44	61	64	73	85	91	58	76	64
1.3	2.2	2.3	2.9	2.4	2.2	2.6	2.3	6	13	15	12	14	15	14	9	12
4.7	4.4	5.2	5.2	5.6	4.9	5.2	4.9	53	67	87	104	96	158	79	92	84
—	0.3	0.1	—	0.1	0.1	0.1	0.1	—	—	—	—	—	2	—	—	—
37.1	36.1	33.3	32.4	31.5	34.2	33.1	33.7	340	341	352	401	402	440	376	348	365
10.2	8.4	8.6	8.6	7.5	8.8	8.4	8.6	68	61	67	76	77	95	72	70	70
6.0	6.1	5.1	4.7	4.0	5.3	5.3	5.2	37	45	44	44	47	39	43	42	42
1.0	1.1	0.8	0.7	0.7	0.8	0.8	0.8	32	27	24	29	26	23	28	26	27
8.9	9.4	8.7	8.4	9.7	8.9	8.5	8.8	132	134	142	163	164	194	152	137	147
5.0	4.9	4.6	4.4	4.2	4.7	4.3	4.7	85	78	85	97	89	104	89	81	87
4.5	4.5	4.0	3.8	3.3	3.9	4.0	4.0	34	36	37	36	39	40	36	38	37
2.3	2.2	2.4	2.2	2.2	2.3	2.3	2.3	10	8	10	11	9	11	10	9	10
1.2	1.2	1.3	1.2	1.5	1.2	1.4	1.2	—	1	—	2	2	2	1	1	1
3.0	3.2	2.4	2.8	2.6	3.0	2.4	2.8	27	29	28	40	38	36	34	25	31
1.2	1.7	2.7	2.4	3.1	2.1	2.6	2.2	11	15	26	32	35	51	22	25	24
1.0	0.8	0.8	1.6	1.7	1.1	1.0	1.1	5	9	18	23	17	37	15	17	15
0.7	1.0	2.0	2.2	3.8	1.8	2.4	2.0	9	11	18	27	27	39	19	19	17
.	37	25	27	30	26	14	35	13	27

Födans sammansättning efter kostnad. Utgifter per vecka och konsumtionsenhet (forts.).

	Juni/juli 1918								
	Relativa tal								
	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet						Arbetar- hushåll	Tjänste- mannahushåll	Samtliga hushåll
	47·50	47·50— 60·00	60·00— 72·50	72·50— 85·00	85·00— 97·50	97·50—			
%	%	%	%	%	%	%	%	%	
Födo- och njutningsämnen	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
Matvaror	93·5	94·5	92·6	91·9	92·6	92·0	92·4	94·0	93·1
Animaliska	57·6	63·2	63·1	63·0	64·5	66·9	60·8	66·0	62·9
Kött	13·0	15·1	14·8	15·7	17·5	16·4	14·2	16·9	15·2
färskt kött	7·4	9·6	9·2	9·8	10·5	10·4	8·8	10·3	9·4
konserverat kött	5·6	5·5	5·6	5·9	7·0	6·0	5·4	6·6	5·8
Charkuterivaror	4·3	4·8	5·3	4·4	4·1	4·4	4·9	4·0	4·6
Fisk	12·0	13·3	12·5	12·7	12·7	12·5	12·1	13·6	12·8
färsk fisk	8·7	9·7	9·9	9·4	9·7	9·2	8·9	10·2	9·5
konserverad fisk	3·3	3·6	2·6	3·3	3·0	3·3	3·2	3·4	3·3
Konserver	0·1	0·2	0·2	0·2	0·2	0·5	0·2	0·2	0·3
Lanthushållnings- produkter	28·2	29·8	30·3	30·0	30·0	33·0	29·4	31·3	30·0
mjölk och gräddor	15·8	15·2	15·0	15·1	15·2	16·9	15·4	15·7	15·5
därav oskumm.mjölk	11·6	10·7	10·4	9·9	11·3	11·3	10·3	11·8	10·8
fett och flott	1·5	1·6	1·3	1·2	1·1	1·0	1·3	1·4	1·3
smör	4·7	5·6	5·4	5·3	6·0	5·2	4·9	6·1	5·3
ost	0·6	1·2	1·3	0·9	1·0	0·9	1·2	0·7	1·0
ägg	5·6	6·2	7·3	7·5	6·7	9·0	6·6	7·4	6·9
Övriga animal. matvaror	—	—	—	—	—	0·1	—	—	—
Vegetabiliska	35·9	31·3	29·5	28·9	28·1	25·1	31·6	28·0	30·2
Bröd	7·2	5·6	5·6	5·5	5·4	5·4	6·0	5·6	5·8
Mjöl	3·9	4·1	3·7	3·2	3·3	2·2	3·6	3·4	3·5
Gryn	3·4	2·5	2·0	2·1	1·8	1·3	2·4	2·1	2·2
Grönsaker, frukt o. bär ...	13·9	12·3	11·9	11·7	11·5	11·1	12·8	11·0	12·2
därav potatis	9·0	7·2	7·1	7·0	6·2	5·9	7·5	6·5	7·2
Socker och sirap	3·6	3·3	3·1	2·6	2·7	2·3	3·0	3·1	3·0
Kaffe	1·1	0·7	0·8	0·8	0·6	0·6	0·8	0·7	0·8
Te, choklad	—	0·1	—	0·1	0·1	0·1	0·1	0·1	0·1
Övriga vegetab. matvaror (kryddor)	2·8	2·7	2·4	2·9	2·7	2·1	2·9	2·0	2·6
Dryckesvaror	1·1	1·4	2·2	2·3	2·5	2·9	1·8	2·0	2·0
Tobak	0·5	0·8	1·5	1·7	1·2	2·1	1·3	1·4	1·3
Förtäring utom hemmet ..	1·0	1·0	1·5	1·9	1·9	2·2	1·6	1·5	1·4
Mat från centralkök	3·9	2·3	2·2	2·2	1·8	0·8	2·9	1·1	2·2

V. Konsumerade kvantiteter av viktigare slag av livsmedel.

Vid 1914, 1916 och 1917 års undersökningar skulle i hushållsboken antecknas icke blott utgifternas storlek utan även de inköpta mängderna av viktigare livsmedel. År 1918 fullständigades hushållsboksformuläret så till vida, att kvantitetsuppgifter skulle lämnas för alla varuslag utom för några få, för vilka detta svårigen kunde ske: grönsaker, rotfrukter, (med undantag av potatis, kålrötter och morötter), frukt och bär, färdiglagad mat och uppskuret samt konserver och kryddor. För att emellertid klarare belysa konsumtionsförändringarna under kristiden har det ansetts lämpligt att för de tre tidigare undersökningarna beräkna mängderna även för sådana varuslag för vilka direkta kvantitetsuppgifter ej angivits av bokförarna. Genom att dividera utgiftsbeloppen med vid bearbetningen fastställda medelpris hava sålunda de konsumerade mängderna beräknats för följande varuslag: char, kuterivaror, färsk fisk, salt strömming och »salt annan fisk», grädde, fett och flott, mjukt rågbröd, vetebröd och skorpor. Medelpriset för bröd, färsk sill och strömming har i allmänhet erhållits genom att utgå från de prisnoteringar, som månatligen inhämtas av socialstyrelsen och publiceras i den officiella prisstatistiken. För övriga varuslag har medelpriset fastställts med ledning av de mera sporadiska anteckningar, som gjorts i hushållsböckerna om de inköpta mängderna. Mindre approximationer hava vid dessa beräkningar ej kunnat undvikas, varför en viss försiktighet måste iakttagas vid användandet av efterföljande tabellers uppgifter om förbrukningen av dessa varuslag under de tre första undersökningsperioderna. Emellertid torde tabellerna giva en ganska tillförlitlig helhetsbild av konsumtionens förändringar, vilka här framträda klarare än i de förut behandlade uppgifterna om födans sammansättning efter kostnad, där de varierande prisförhållandena försvårade bedömandet av kristidens inverkan på förbrukningen av de skilda varuslagen.

Utvecklingen under kristiden. Vid en behandling av tabellernas uppgifter angående de konsumerade kvantiteterna vid fyra olika tillfällen under åren 1914—1918 har redogörelsen lämpligen ansetts böra uppdelas på så sätt, att

konsumtionsförändringarna under tiden mellan tvenne på varandra följande undersökningar behandlas var för sig, varefter i ett särskilt kapitel lämnas en kortfattad resumé för utvecklingen under hela ovannämnda tidrymd.

Beträffande konsumtionsförändringarna under den första perioden, *maj 1914—maj 1916*, hänvisas till den förut omnämnda utförliga redogörelsen »Livsmedelsförbrukningen inom mindre bemedlade hushåll åren 1914 och 1916». Å sid. 56 i denna publikation återfinnes dessutom en sammanfattning av de erhållna resultaten.

Under tiden *maj 1916—juni/juli 1917* undergick konsumtionen en del förändringar, för vilka här skall lämnas en redogörelse. De i det följande under hänvisning till tabellerna å sid. 34—35 anförda uppgifterna avse alltid förbrukningen per vecka och konsumtionsenhet, såvida ej annat uttryckligen anges.

Förbrukningen av kött utvisade under denna tid en ganska betydande stegring, nämligen från 392 till 462 gram eller 17·9 %. Beträffande de olika slagen av färskt kött var ökningen för nötkött 25·6 % och för kalvkött 37·3 %. Skillnaden i stegringen av konsumtionen kan möjligen bero på att prisökningen för de båda varuslagen varit rätt olikartad. Enligt den officiella prisstatistiken hade priset på nötkött, såväl stek som soppkött, höjts med 28 % under tiden maj 1916—juni/juli 1917.¹ Samtidigt gick priset på gödkalvkött till följd av maximiprisförordningen den 19 maj 1917 ned med 19·8 %; för spädkalv ökades priset med 27·9 %. Konsumtionen av färskt fläsk avtog med 46·8 %, vilket uppvägdes av att förbrukningen av salt eller rökt fläsk fördubblades. Denna senare omläggning av fläskkonsumtionen torde kunna sättas i samband dels med den omfattande nedslaktningen och lagringen, som på våren 1917 framtvingades av den svåra foderbristen, dels med den mot sommaren samma år tilltagande nedgången i leveranserna av fläsk. Prisstegringen var ungefär densamma för färskt fläsk (23·0 %) som för salt fläsk (25·4 %).

Konsumtionen av charkuterivaror, som under de första krisåren synes hava gått tillbaka, ökades under tiden 1916—1917 med c:a 50 %, så att den sistnämnda år var något större än före kriget.

De flesta uppgifterna rörande fiskförbrukningen kunna, såsom ovan framhållits, ej göra anspråk på full exakthet. Emellertid torde det vara ofrånkomligt, att konsumtionen tilltagit i avsevärd mån. Beräkningarna visa

¹ De i detta kapitel lämnade uppgifterna om prisväxlingarna grunda sig på den officiella prisstatistikens noteringar om medelpriset å samtliga ombudsorter; ett annat tillvägagångssätt har kommit till användning vid beräkandet av de i kap. VI meddelade priserna.

Konsumerade kvantiteter av viktigare livsmedel maj 1914, maj 1916,
juni/juli 1917 och juni/juli 1918.

	I medeltal per vecka och												
	hushåll				familjemedlem				konsumtionsenhet				
	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	
Kött	1 486	1 402	1 726	1 367	323	293	364	282	446	392	462	362	
Färskt kött	1 163	1 158	1 243	646	253	242	262	133	349	324	333	171	
nötkött	535	574	751	452	116	120	158	93	161	160	201	120	
kalvkött	237	181	261	134	52	38	55	28	71	51	70	35	
färskött	15	7	10	21	3	1	3	4	4	2	3	6	
fläsk	376	396	221	39	82	83	46	8	113	111	59	10	
Konserverat kött	323	244	483	721	70	51	102	149	97	68	129	191	
nötkött	18	20	20	326	4	4	4	67	5	6	5	86	
fläsk	305	224	463	395	66	47	98	82	92	62	124	105	
Charkuterivaror	324	277	443	435	70	58	93	90	96	77	119	115	
Fisk	1 269	1 306	2 364	4 705	276	173	496	971	376	365	587	1 248	
Färsk fisk	957	935	1 950	3 860	208	195	409	694	283	261	476	891	
sill	119	126	729	870	26	26	153	180	35	35	170	231	
strömming	264	163	577	1 008	57	34	121	208	78	46	134	267	
annan fisk	574	646	644	1 482	125	135	135	306	170	180	172	393	
Konserverad fisk	312	371	414	1 345	68	78	87	277	93	104	111	357	
salt sill	237	303	285	1 036	52	63	60	214	71	85	76	275	
kabeljo	23	27	35	30	5	6	7	6	7	8	9	8	
salt strömming	—	12	2	51	—	3	1	10	—	3	1	13	
annan fisk	52	29	92	228	11	6	19	47	15	8	25	61	
Mjolk och grädd	16'28	15'22	17'66	16'74	3'54	3'20	3'70	3'46	4'89	4'26	4'73	4'44	
oskummad mjölk	11'80	10'95	13'98	12'59	2'56	2'29	2'60	3'55	3'06	3'74	3'34	—	
skummad mjölk	5'46	5'56	4'84	3'51	1'19	1'16	1'02	0'73	1'64	1'55	1'30	0'93	
grädd	0'40	0'31	0'26	1'02	0'09	0'07	0'05	0'21	0'12	0'09	0'07	0'27	
Fett och flott	65	64	40	125	14	13	8	26	19	18	11	33	
Smör	603	449	1 057	458	131	94	222	95	181	126	283	121	
Margarin	452	639	—	—	98	134	—	—	136	179	—	—	
Ost	307	225	225	119	67	47	47	25	92	63	60	32	
Ägg	15	13	9	10	3	3	2	2	4	4	3	3	
Bröd	4 213	4 682	3 818	3 182	915	976	802	658	1 265	1 308	1 022	844	
rågbröd, hårt	742	877	863	948	161	183	181	196	223	245	231	251	
" mjukt	3 204	3 664	3 019	2 309	696	764	635	477	962	1 023	808	612	
vetebröd	537	454	306	225	117	95	64	46	161	127	82	60	
skorpor	324	332	143	37	70	69	30	8	97	93	38	10	
Mjöl	3 425	4 530	3 679	3 725	744	946	773	769	1 029	1 266	984	988	
vetemjöl	2 519	3 247	1 693	1 839	547	678	356	380	757	907	453	488	
rågmjöl	735	1 112	1 803	1 696	160	232	379	350	221	311	482	450	
potatismjöl	93	104	30	84	20	22	6	17	28	29	8	23	
havremjöl	34	38	7	42	7	8	1	9	10	11	2	10	
ej spec. mjöl	44	29	146	64	10	6	31	13	13	8	39	17	
Gryn	526	634	309	131	115	133	65	27	159	178	83	35	
havregryn	371	430	97	87	81	90	20	18	112	120	26	23	
risgryn	102	135	130	9	22	28	28	2	31	38	35	2	
korngrön	11	13	19	10	2	3	4	2	3	4	5	3	
mannagryn	30	36	4	4	7	8	1	1	9	10	1	1	
ej spec. gryn	12	20	59	21	3	4	12	4	4	6	16	6	
Ärter, gula, gröna	89	131	65	92	19	27	14	19	26	37	17	24	
Bruna bönor	60	53	31	29	13	11	7	6	18	15	8	8	
Potatis	6'23	9'05	6'89	7'87	1'35	1'89	1'45	1'63	1'87	2'53	1'84	2'09	
Potatisflingor	—	—	—	1 012	—	—	—	—	209	—	—	268	
Kålrötter, morötter	—	—	—	837	—	—	—	—	173	—	—	222	
Socker	1 628	1 800	1 598	1 467	354	375	336	303	489	502	428	389	
Kaffe	327	356	184	94	71	74	39	19	98	100	49	25	
Mat från centralkök port.	—	—	—	1'88	—	—	—	0'39	—	—	—	0'50	

Ökning eller minskning av förbrukningen per konsumtionsenhet.

Varuslag	Ökning (+) eller minskning (-) i %			
	1914—1916	1916—1917	1917—1918	1914—1918
<i>Kött</i>	-12.1	+ 17.9	- 21.6	- 18.8
Färskt kött	- 7.2	+ 2.8	- 48.6	- 51.0
nötkött	- 0.6	+ 25.6	- 40.3	- 25.5
kalvkött	-28.2	+ 37.3	- 50.0	- 50.7
färkkött	-50.0	+ 50.0	+ 100.0	+ 50.0
fläsk	- 1.8	- 46.8	- 83.1	- 91.2
Konserverat kött	-29.9	+ 89.7	+ 48.1	+ 96.9
nötkött	+20.0	- 16.7	+1620.0	+1620.0
fläsk	-32.6	+100.0	- 15.3	+ 14.1
<i>Charkuterivaror</i>	-19.8	+ 54.5	- 3.4	+ 19.8
<i>Fisk</i>	- 2.9	+ 60.8	+ 112.6	+ 231.9
Färsk fisk	- 7.8	+ 82.4	+ 87.2	+ 214.8
sill	± 0.0	+385.7	+ 35.9	+ 560.0
strömming	-41.0	+191.3	+ 99.3	+ 242.3
annan fisk	+ 5.9	- 4.4	+ 128.5	+ 131.2
Konserverad fisk	+11.8	+ 6.7	+ 221.6	+ 283.9
salt sill	+19.7	- 10.6	+ 261.8	+ 287.3
kabeljo	+14.3	+ 12.5	- 11.1	+ 14.3
salt strömming	-	- 66.7	+1200.0	-
annan fisk	-46.7	+212.5	+ 144.0	+ 306.7
<i>Mjöl och grädde</i>	-12.9	+ 11.0	- 6.1	- 9.2
oskummad mjölk	-13.8	+ 22.2	- 10.7	- 5.9
skummad mjölk	- 5.5	- 16.1	- 28.5	- 43.3
grädde	-25.0	- 22.2	+ 285.7	+ 125.0
<i>Fett och flott</i>	- 5.3	- 38.9	+ 200.0	+ 73.7
<i>Smör</i>	-30.4	+124.6	- 57.2	- 33.1
<i>Margarin</i>	+31.6	-	-	-
<i>Ost</i>	-31.5	- 4.8	- 46.7	- 65.2
<i>Ägg</i>	± 0.0	- 25.0	± 0.0	- 25.0
<i>Bröd</i>	+ 3.4	- 21.9	- 17.4	- 33.3
rågbröd, hårt	+ 9.9	- 5.7	+ 8.7	+ 12.6
mjukt	+ 6.3	- 21.0	- 24.3	- 36.4
vetebröd	-21.1	- 35.4	- 26.8	- 62.7
skorpor	- 4.1	- 59.1	- 73.7	- 89.7
<i>Mjöl</i>	+23.0	- 22.3	+ 0.4	- 4.0
vetemjöl	+19.8	- 50.1	+ 7.7	- 35.5
rågmjöl	+40.7	+ 55.0	- 6.6	+ 103.6
potatismjöl	+ 3.6	- 72.4	+ 187.5	- 17.9
havremjöl	+10.0	- 81.8	+ 400.0	± 0.0
ej spec. mjöl	-38.5	+387.5	- 56.4	+ 30.8
<i>Gryn</i>	+11.9	- 53.4	- 57.8	- 78.0
havregryn	+ 7.1	- 78.3	- 11.5	- 79.5
risgryn	+22.6	- 7.9	- 94.3	- 93.5
korngrön	+33.3	+ 25.0	- 40.0	± 0.0
mannagryn	+11.1	- 90.0	± 0.0	- 88.9
ej spec. gryn	+50.0	+166.7	- 62.5	+ 50.0
<i>Ärter, gula, gröna</i>	+42.3	- 54.1	+ 41.2	- 7.7
<i>Bruna bönor</i>	-16.7	- 46.7	± 0.0	- 55.6
<i>Potatis</i>	+35.3	- 27.3	+ 13.6	+ 11.8
<i>Socker</i>	+ 2.7	- 14.7	- 9.1	- 20.4
<i>Kaffe</i>	+ 2.0	- 51.0	- 49.0	- 74.5

en ökning från 365 till 587 gr. eller med 60·8 %. Starkast synes stegringen hava varit för färsk fisksorter (82·4 %), av vilka varuslag sill visar en ökning på ej mindre än 385·7 % och strömming 191·3 %, medan förbrukningen av annan färsk fisk beräknas hava minskats något. Några tal rörande prisstegringen för färsk sill kunna knappast hämtas ur den officiella prisstatistiken, enär för detta varuslag endast ett fåtal noteringar pläga inlämnas under sommaren. Prisökningen torde dock hava varit större för färsk sill än för strömming, som stigit med blott 5·6 %. För salt sill hava i hushållsböckerna lämnats direkta uppgifter angående de inköpta kvantiteterna. Av tabellen framgår, att dessa nedgått från 85 gr. till 76 gr., motsvarande en minskning på 10·6 %. Det kan dock framhållas, att inom en del orter, som ej medtagits vid föreliggande jämförelser (exempelvis Stockholm, Åtvidaberg, Huskvarna, Kristianstad) konsumtionen visade en avsevärd stegring. Förbrukningen av kabeljo och salt strömming var synnerligen ringa vid båda undersökningstillfällena; detsamma var även fallet med övriga konserverade fisksorter, vilka dock synas hava erhållit en något ökad betydelse under den här behandlade perioden.

Då det varit önskvärt att vid dessa jämförelser av konsumtionen vid skilda tidpunkter av kristiden erhålla ett uttryck för den totala förbrukningen av mjölk och grädde, hava uppgifterna om förbrukningen av dessa varuslag hopadderats, varvid hänsyn tagits till deras olika näringsvärde. Följande reduktionstal hava använts:

- 1 lit. grädde = 3 lit. oskummad mjölk (för åren 1914—1917),
- 1 lit. grädde (fetthalt c:a 10 %) = 2 lit. oskummad mjölk (för år 1918),
- 1 lit. skummad mjölk = 0·6 lit. oskummad mjölk.

Med tillhjälp av dessa reduktionstal finner man, att hela mjölkkonsumtionen ökades från 4·26 lit. i maj 1916 till 4·73 lit. under sommaren 1917, eller med 11·0 %. Denna ökning härleder sig uteslutande från en stegrad förbrukning av oskummad mjölk, varav konsumtionen steg med 22·2 %. De båda övriga varuslagen företedde båda en minskning, som procentuellt men ej absolut var störst för grädde.

Den sammanlagda förbrukningen av de fetthaltiga livsmedlen smör, margarin samt fett och flott gick tillbaka från 323 gr. till 294 gr. Minskningen utgjorde 9·0 %. Beträffande de båda förstnämnda, viktigaste varuslagen kan en mycket skarpt markerad omläggning av levnadssättet iakttagas. Knappheten på margarin, vilken redan under senare hälften av år 1916 gjort sig kännbar, hade under sommaren 1917 efterträtts av en total brist. Detta hade till följd att smörkonsumtionen ökades i avsevärd mån, så att den år 1917 blev nästan lika stor som den sammanlagda förbrukningen av smör och margarin åren 1914 och 1916.

Konsumtionen av ost förblev i det närmaste oförändrad, medan det förbrukade antalet ägg minskades från 13 stycken per vecka och hushåll till 9 stycken.

De under perioden 1916—1917 inträffade växlingarna i förbrukningen av de viktiga *vegetabiliska* livsmedlen bröd, mjöl och gryn kunna hänföras till den då inträdande knappheten på dessa varuslag och den på grund därav i januari månad 1917 införda ransoneringsenheten. Till en början omfattade ransoneringsenheten endast bröd och mjöl men utsträcktes snart nog även till gryn och s. k. flingor. Dessutom minskades ransonen från 250 gr. mjöl per dag och person till 200 gr., vilken senare tilldelning var gällande vid undersökningstillfällena 1917 och 1918. Därigenom att personer med tungt arbete erhöles ett eller flera påbrödskort à 50 gr. mjöl om dagen, kunde ransonen ökas något. Det torde vara av intresse att före redogörelsen för konsumtionen av de olika varuslagen något närmare undersöka, om de genom hushållsbokföringen erhållna uppgifterna rörande de inköpta kvantiteterna av ifrågavarande varuslag stämma överens med den beräknade ransonen. Beträffande det första jämförelseledet, förbrukningen, måste man vid denna undersökning utgå från konsumtionen per ransoneringsenhet, d. v. s. person. Vidare måste de olika varuslagen reduceras till en sort, mjöl, varvid givetvis de reduktionstal, som kommit till användning vid ransoneringsenheten, böra tillämpas. Dessa tal äro:

1 kg. hårt rågbröd eller skorpor = 1.25 kg. mjöl.

1 kg. mjukt bröd = 0.77 kg. mjöl.

För år 1917 bör dessutom avdrag göras för sådana mjölsorter (potatismjöl, ärtmjöl m. m.), som vid undersökningstidpunkten ej voro inbegripna i ransoneringsenheten. Slutligen kan nämnas, att kaffebröd och kex, för vilka varuslag uppgifter angående de förbrukade kvantiteterna ej kunnat erhållas, icke ingå i tabellen.

För beräklandet av den genomsnittliga ransonens storlek har man haft att tillgå hushållsböckernas upplysningar om antalet vid undersökningen närvarande personer och antalet påbrödskort inom varje familj. Emellertid saknas i regel uppgift om antalet grynkort, varför i efterföljande tabell ransonens sammansättning med förbrukningen dels av mjöl, bröd och gryn, dels av endast mjöl och bröd. Den beräknade ransonen bör vara större än konsumtionen av de båda sistnämnda varuslagen, enär alla ransonerade brödsorter ej medtagits och dessutom en del brödkortskuponger använts vid inköp av gryn, men däremot oftast mindre än den sammanlagda förbrukningen av mjöl, bröd och gryn, emedan en del inköp av gryn ägt rum mot grynkort.

O r t	Inköpta kvantiteter (gr.) per person och vecka i juni/juli 1917		Beräknad ranson (gr.) per person och vecka i juni/juli 1917
	Mjöl, bröd, gryn	Mjöl och bröd	
Uppsala.....	1 497	1 444	1 478
Eskilstuna	1 528	1 476	1 506
Mjölby	1 536	1 477	1 530
Jönköping	1 591	1 515	1 518
Malmö	1 440	1 397	1 463
Hälsingborg	1 725	1 666	1 566
Göteborg.....	1 563	1 496	1 477
Trollhättan	1 632	1 534	1 524
Västerås	1 549	1 499	1 464
Gävle	1 488	1 439	1 470
<i>Samtliga orter</i>	1 555	1 496	1 494

I ovanstående tabell äro för år 1917 upptagna samtliga de orter, som deltagit vid alla undersökningarna, utom Kiruna och Malmberget, där speciella ransoneringsbestämmelser rådde vid denna tid. För de flesta orter förefinnes en synnerligen god överensstämmelse mellan de inköpta kvantiteterna och ransonen så till vida som den senare är större än de inköpta kvantiteterna av mjöl och bröd men mindre än kvantiteterna av mjöl, bröd och gryn. Tabellen visar, att den genom ransoneringsfastställda inköpsrätten utnyttjades helt och hållet, samt att inköp utanför ransoneringsplanen förekommit endast i undantagsfall. Mest avvikande äro siffrorna för Hälsingborg, där ransonen understiger inköpen av mjöl och bröd med ett hektogram, motsvarande tvenne brödkuponger per person och vecka.

Den totala förbrukningen av bröd, mjöl och gryn minskades från 2 752 gr. till 2 089 gr. per konsumtionsenhet, eller med 24·1 %. För bröd utgjorde nedgången 21·9 %. Av de olika brödsorterna nedgick konsumtionen mest för de finare kvaliteterna, skorpor och mjukt vetebröd, och minst för den grövsta sorten, hårt rågbröd. Beträffande priserna å olika brödsorter torde böra erinras om att vid 1916 års undersökning fri prisbildning rådde, om än statens avtal med kvarnföreningen, varigenom mjölpriserna reglerades, utövade ett stort inflytande även på brödpriserna. I januari månad 1917 infördes maximipris å bröd, samtidigt som åtgärder vidtogos för att åstadkomma enhetliga brödtyper. Prisstegringen å olika brödsorter var under perioden sådan, att de varuslag, varav konsumtionen gått mest tillbaka, uppvisade den starkaste prisökningen. Sålunda var denna störst för skorpor (31·5 %), därefter för vetebröd (27·1 %) och mjukt rågbröd (25·0 %) samt minst för hårt rågbröd (19·2 %). Skillnaden mellan varuslagen med avseende på prisernas förändringar var sålunda mindre än med hänsyn till förbrukningens fluktuationer.

Mjölförbrukningen minskades från 1 266 gr. till 984 gr., eller med 22·3 %. Konsumtionen av vetemjöl gick tillbaka med hälften, vilket i någon mån

uppvägdas av den ökade användningen av rågmjöl. Potatis- och havremjöl försvunno nästan fullständigt ur marknaden, under det att förbrukningen av en del andra mjölsorter femdubblades, huvudsakligen beroende på den ökade användningen av det ransoneringsfria ärtmjölet. Vid periodens början hade priserna på vete- och rågmjöl fastställts så till vida, att staten ingått avtal med kvarnföreningen om att denna vid försäljning av sin produktion ej skulle överskrida vissa priser. I november 1916 måste man vidtaga åtgärder för spannmålsförrådets utdryingande genom mera fullständig förmalning. Sålunda stadgades, att i handeln ej skulle få förekomma mera än ett slag av vetemjöl, utmalt till minst 75 procent, och ett slag av rågmjöl, nämligen sammalet. (Hushållsböckerna redovisa sålunda sämre kvaliteter av såväl vete- som rågmjöl för år 1917 än för år 1916). Samtidigt fastställdes maximipris för detaljhandeln med dessa mjölsorter. Prisstegringen för sammalet rågmjöl (24.1 %) var större än för vetemjöl (10.5 %) under tiden maj 1916—juni/juli 1917.

Grynkonsumtionen nedgick från 178 gr. år 1916 till c:a hälften år 1917. Särskilt stark var nedgången för havregryn och mannagryn. Förbrukningen av risgryn och korngryn undergick ej några större förändringar, varemot en del andra grynsorter (polentagryn m. m.) erhöilo en större användning i hushållen. Beträffande de båda viktigaste slagen av gryn kan ej spåras något samband mellan prisernas förändringar och konsumtionens. Tvärtom var prisökningen för havregryn (30.6 %), varav konsumtionen gått mest tillbaka, mindre än för risgryn (44.0 %).

Förbrukningen av ärter minskades under perioden från 37 gr. till 17 gr. eller med 54.1 %. I mars 1917 lades beslag på alla större förråd av matärter och ärtmjöl och fastställdes maximipriser för dessa varuslag för att hejda den synnerligen starka prisökning, som ägt rum under de första månaderna av år 1917 och som givetvis orsakats av den allmänna knappheten å vegetabiliska livsmedel. Härigenom sänktes priset å detta varuslag, så att stegringen under hela perioden utgjorde endast 16.7 % enligt prisstatistikens uppgifter.

Av bruna bönor, som aldrig varit av någon större betydelse för de mindre bemedlades hushållning, nedgick konsumtionen från 15 gr. till 8 gr.

Tabellens uppgifter rörande potatisförbrukningen äro, såsom förut nämnts, att betrakta såsom minimala, enär här endast redovisats för de under bokföringsperioden inköpta kvantiteterna och ej för konsumtionen av förefintliga förråd. Då samma ofullständighet i större eller mindre utsträckning vidlåder siffrorna för samtliga år, måste man iakttaga stor försiktighet vid användandet av dessa uppgifter. Nedgången från 1916 till 1917 är emellertid så betydande (27.3 %), att man däri kan se ett utslag av potatisbristen under försommaren 1917. Minskningen skulle helt säkert hava varit än större, om ej en del färsk potatis saluförts under juli månad.

I oktober 1916 började den statliga ransoneringen av socker; ransonen bestämdes till i medeltal 1 kg. per person och kalendermånad, motsvarande c:a 250 gr. i veckan. Enligt hushållsböckerna uppgingo de inköpta kvantiteterna till 336 gr. per person och vecka juni/juli 1917. Denna senare kvantitet är, som synes, ej oväsentligt större än ransonen, vilket beror därpå, att tiden för 1917 års undersökning i de flesta orterna ej sammanfaller med en kalendermånad (ransoneringsperiod) utan sträcker sig över tvenne månader; dessutom ingår i 1917 års tal även en del syltsocker. Ransoneringen medförde emellertid en avsevärd sänkning av förbrukningen, från 502 gr. per konsumtionsenhet och vecka år 1916 till 428 gr. år 1917.

Tillgången på kaffe minskades under perioden högst väsentligt på grund av de stegrade importsvårigheterna. I februari 1917 såg man sig nödsakad att införa ransonering av detta varuslag, varvid ransonen anslogs till högst 3 hg. per person och kalendermånad, motsvarande c:a 75 gr. per vecka. Vid 1917 års undersökning utgjorde förbrukningen blott 39 gr. per person. Sedan maj 1916 hade konsumtionen nedgått med 51.0 %.

Under tiden *juni/juli 1917 till juni/juli 1918* undergick konsumtionen en del omläggningar och förändringar, som i vissa fall varit av genomgripande art.

Tabellerna å sid. 34—35 visa, att förbrukningen av kött minskades från 462 gr. till 362 gr. eller med 21.6 %. Denna nedgång härrörde från den starkt reducerade konsumtionen av färskt kött. Av färskt nötkött minskades förbrukningen med 40.3 % och av kalvkött med 50.0 %. Nedgången var här störst för det varuslag, som ökat mest i pris; enligt prisstatistiken steg nämligen priset på nötkött (medeltal av stek och soppkött) med 201.9 % samt på kalvkött (medeltal av göd- och spädkalvkött), varå maximipriset upphävdes i september 1917, med 268.5 % under tiden juni/juli 1917 till juni/juli 1918. Förbrukningen av färskt fläsk gick högst avsevärt tillbaka eller med 83.1 %; för salt och rökt fläsk var nedgången betydligt mindre (15.3 %). Prisstegringen var ungefär densamma för färskt som för salt fläsk (35.2 % resp. 33.3 %), vilka varuslag kunna anses hava kommit under statsreglering från och med december 1917.

Ett karakteristiskt drag för konsumtionsomläggningen under denna tid var en ökad förbrukning av konserverade livsmedel. Sälunda utvisade konsumtionen av salt nötkött en högst avsevärd stegring.

Av charkuterivaror (korv, sylta o. d.) förblev konsumtionen ungefär oförändrad.

Tabellen visar, att fisk i synnerligen stor utsträckning fått ersätta kött. Totalförbrukningen av fisk ökades från 587 gr. till 1 248 gr. eller med 112.6 %. Beträffande de olika slagen av färsk fisk var ökningen minst för färsk sill, varav konsumtionen dock steg med en tredjedel. Förbrukningen av strömming

fördubblades; för alla andra fisksorter uppgick ökningen till i medeltal 128·5 %. Än starkare steg konsumtionen av salt fisk, där 1917 års förbrukning av 111 gr. mer än tredubblades; år 1918 uppgick den nämligen till 357 gr. Av den viktigaste sorten, salt sill, tilltog konsumtionen med ej mindre än 261·8 %. Denna starka ökning står givetvis i samband med att folkhushållningskommissionen på våren 1918 vidtog särskilda anstalter för insaltning av den rikliga fångsten av västkustsill, som eljest brukat i färskt tillstånd distribueras inom landet eller exporteras. Även av annan salt, rökt eller torkad fisk utom kabeljo stegrades de konsumerade kvantiteterna.

Reduceras med tillhjälp av förut meddelade reduktionstal (jfr sid. 36) de inköpta mängderna av mjölk och grädde till oskummad mjölk, erhåller man till resultat, att den totala konsumtionen uppgick till 4·44 lit. oskummad mjölk år 1918 mot 4·73 lit. under föregående år. Nedgången, som utgjorde 6·1 %, berodde på den minskade förbrukningen av såväl oskummad (10·7 %) som skummad mjölk (28·5 %). Av grädde ökades konsumtionen med ej mindre än 285·7 %. Härvid är dock att märka, att kvaliteten samtidigt undergick en ständigt fortgående försämring, till dess man i januari 1918 förbjöd saluhållandet av grädde med lägre fetthalt än 10 %. Tager man hänsyn till nyssnämnda kvalitetsförsämring och beräknar ökningen av näringsvärdet hos de förbrukade mängderna, finner man, att stegringen utgjorde endast c:a 160 %.

Produktionen av smör avtog i hög grad under vintern 1917—1918, var till kommo stora svårigheter att jämnt fördela det förefintliga förrådet av speciellt landssmör. Kommunal ransonering infördes å de flesta större orter; ransonerna varierade mellan 25 och 100 gr. per person och vecka; vissa veckor förekom dock ej någon tilldelning. Enligt hushållsböckerna nedgick förbrukningen från 283 gr. till 121 gr. per konsumtionsenhet eller med 57·2 %. Att förbrukningen år 1918 ändå är så pass stor eller 95 gr. per person och vecka, beror därpå, att flera av de i undersökningen ingående familjerna skaffat sig smör utanför ransoneringsplanen. Den minskade smörförbrukningen uppvägdes till någon ringa del av en ökad användning av fett och flott samt av marmelad.

Konsumtionen av ost gick tillbaka till blott hälften, medan det förbrukade antalet ägg förblev konstant.

Ransonerna av bröd och mjöl förblevo oförändrade under perioden; ransoneringen skärptes dock så till vida att de mjölsorter, som vid 1917 års undersökning voro ransoneringsfria, numera blivit inbegripna i den allmänna ransoneringen. Tilldelningen av gryn kunde på grund av den stegrade knappheten ej uppehållas i den utsträckning, som avsågs vid införandet av grynkort. Allt fortfarande kunde gryn samt vid denna tid även ärter och bönor försäljas mot avlämnande av brödkortskupong. I efterföljande tabell, som är uppgjord i enlighet med de principer, för vilka förut (sid. 37) redo-

gjorts, hava inräknats samtliga mjöl-, bröd- och grynsorter med undantag för kaffebröd, kakor och kex, men däremot ej ärter och bönor.

O r t	Inköpta kvantiteter (gr.) per person och vecka i juni/juli 1918		Beräknad ranson (gr.) per person och vecka i juni/juli 1918
	Mjöl, bröd, gryn	Mjöl och bröd	
Uppsala	1 382	1 360	1 461
Eskilstuna	1 396	1 275	1 500
Mjölby	1 423	1 388	1 511
Jönköping	1 537	1 507	1 500
Malmö	1 367	1 354	1 460
Hälsingborg	1 473	1 468	1 527
Göteborg	1 413	1 379	1 459
Trollhättan.....	1 465	1 410	1 490
Västerås	1 497	1 494	1 475
Gävle	1 499	1 474	1 460
<i>Samtliga orter</i>	1 450	1 424	1 485

För samtliga orter utgjorde de inköpta kvantiteterna av mjöl och bröd 1 424 gr. per person och vecka samt av mjöl, bröd och gryn 1 450 gr. Härtill kommer förbrukningen av kaffebröd, kakor och kex, vilken kan uppskattas till 15 à 20 gr. Då ransonen beräknas hava uppgått till i medeltal 1 485 gr. per person, synas familjerna sålunda ej hava fullt utnyttjat sin inköpsrätt av ifrågavarande varuslag. Skillnaden mellan inköp och ranson uppgår emellertid ej till 50 gr. mjöl eller en brödkortskupong per vecka. För de särskilda orterna förefinnas större skiljaktigheter, vilka dock endast i undantagsfall överstiga 100 gr. eller 2 kuponger per person och vecka.

Den sammanlagda förbrukningen av bröd, mjöl och gryn minskades från 2 089 gr. per konsumtionsenhet till 1 867 gr. eller med 10·6 %, vilken nedgång hänför sig till konsumtionen av bröd och gryn. För bröd utgjorde nedgången 17·4 %; endast av hårt rågbröd utvisade förbrukningen någon ökning (8·7 %). För övriga brödsorter gäller, i likhet med vad förut framhållits rörande konsumtionsomläggningen under föregående period, att förbrukningen avtog mest för den finaste kvaliteten, skorpor (73·7 %), därefter för mjukt vetebröd (26·8 %) och för mjukt rågbröd (24·3 %). Under hela perioden voro maximipris fastställda för dessa brödsorter; prisstegringen var högre för vetebröd och skorpor (c:a 53 %) än för hårt och mjukt rågbröd (c:a 15 %).

Den totala konsumtionen av mjöl förblev oförändrad, varemot en del smärre förskjutningar i användningen av de olika sorterna förekommo. Sålunda tilltog användningen av vetemjöl något litet, samtidigt som förbrukningen av rågmjöl avtog med några få procent. Potatis- och havremjöl

började ånyo att förekomma i marknaden, varemot konsumtionen av övriga, mindervärdiga mjölsorter minskades.

Grynförbrukningen gick tillbaka till endast hälften mot vad den varit vid periodens början. Särskilt stor var minskningen för risgryn, som under sommaren 1918 på de flesta orter helt försvunnit ur marknaden. Priset å risgryn var i stort sett oförändrat, under det att priset på havregryn, varav konsumtionen undergått endast en mindre nedgång, ökades med 23·4 %.

Skörden av ärter var hösten 1917 mycket svag, varför det ej var möjligt att uppehålla en regelbunden tilldelning av detta varuslag. I början av juni månad utdelades dock 100 gr. ärter och bönor per person. Den genomsnittliga förbrukningen av ärter ökades enligt hushållsundersökningarna från 17 gr. till 24 gr. per vecka och konsumtionsenhet under tiden juni/juli 1917 till juni/juli 1918, medan den ringa konsumtionen av bruna bönor förblev oförändrad.

Att döma av de ofullständiga uppgifterna angående förbrukningen av potatis synes konsumtionen hava stigit med minst 10 %. Härtill kommer år 1918 förbrukningen av potatisflingor, som i genomsnitt uppgick till 268 gr., vilket varuslag vid 1917 års undersökning spelade en synnerligen betydlig roll.

Förbrukningen av socker gick ytterligare tillbaka, från 428 gr. till 389 gr. eller med 9·1 %. Även detta år voro de inköpta kvantiteterna av samma orsaker som vid föregående undersökningstillfälle större än den vanliga månadsransonen.

De ökade importsvårigheterna medförde ytterligare sänkning i konsumtionen av kaffe, så att den år 1918 uppgick till endast 25 gr. eller hälften av 1917 års förbrukning. Per person och månad utgjorde förbrukningen 80 gr., vilket rätt väl motsvarar ransonen, som under juni och juli månader 1918 var 1 hg. per månad, varvid dock barn under 10 år ej erhöilo någon tilldelning. Den ringa förbrukningen motsvarades av en ökad användning av kaffesurrogat, varav inköptes i medeltal 27 gr. per vecka och konsumtionsenhet.

Konsumerade kvantiteter inom olika inkomst- och socialgrupper åren 1917 och 1918.

Föregående kapitel innehöll både en redogörelse för de under kristiden inträffade förändringarna i födans sammansättning efter kostnad och en mera summarisk översikt av livsmedelsutgifternas fördelning på skilda varuslag inom olika inkomst- och socialgrupper åren 1917 och 1918. På samma sätt skall även i detta kapitel framställningen av utvecklingen under kristiden kompletteras med en redogörelse för konsumtionen inom skilda inkomst- och socialklasser under nyssnämnda år. I likhet med vad förut varit fallet vid undersökningarna av konsumtionens gestaltning inom olika grupper, utgöres mate-

Konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet juni/juli 1917.

Varuslag	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet.					Arbetar- hushåll	Tjänste- mannas- hushåll	Samtliga hushåll
	—35·00	35·00— 47·50	47·50— 60·00	60·00— 72·50	72·50—			
<i>Kött</i>	gr.	351	409	493	518	639	466	466
Färskt kött	»	258	301	342	415	467	343	342
nötkött	»	149	191	197	227	226	194	199
kalvkött	»	43	53	82	104	131	79	70
fårkött	»	9	1	2	3	13	4	5
fläsk	»	57	56	61	81	97	66	65
Konserverat kött	»	93	108	151	103	172	123	126
nötkött	»	3	3	7	8	5	2	11
fläsk	»	90	105	144	95	167	121	115
<i>Charkuterivaror</i>	»	86	97	117	117	103	113	88
<i>Fisk</i>	»	458	524	612	674	757	564	633
Färsk fisk	»	380	414	507	584	593	457	530
sill	»	179	170	149	208	144	176	152
strömming	»	124	99	180	157	174	135	158
annan fisk	»	77	145	178	219	275	146	220
Konserverad fisk	»	78	110	105	90	164	107	103
salt sill	»	53	81	76	63	128	82	68
kabeljo	»	3	8	10	6	11	8	7
salt strömming	»	6	3	1	—	2	2	2
annan fisk	»	16	18	18	21	23	15	26
<i>Mjök och grädde</i>	lit.	3·97	4·20	4·87	5·30	6·57	4·68	5·01
oskummad mjölk	»	2·85	3·28	3·98	4·39	5·50	3·69	4·11
skummad mjölk	»	1·67	1·24	1·13	1·08	1·23	1·30	1·14
grädde	»	0·04	0·06	0·07	0·09	0·11	0·07	0·07
<i>Fett och flott</i>	gr.	9	12	14	16	9	13	10
<i>Smör</i>	»	244	257	295	316	362	283	294
<i>Smörsurrogat</i>	»
<i>Ost</i>	»	30	49	62	83	79	54	67
<i>Ägg</i>	st.	2	2	3	3	4	3	3
<i>Bröd</i>	gr.	760	624	731	772	893	723	735
rågbröd, hårt	»	264	139	203	262	331	205	238
» mjukt	»	468	482	476	436	425	473	447
vetebröd	»	50	54	88	93	112	76	76
skorpor	»	25	30	34	30	53	35	28
<i>Mjöl</i>	»	902	1 004	993	963	1 000	967	1 004
vetemjöl	»	457	410	467	500	542	453	479
rågmjöl	»	407	541	478	413	416	463	484
annat mjöl	»	38	53	48	50	42	51	41
<i>Gryn</i>	»	81	89	84	76	80	85	79
havregryn	»	19	25	20	23	28	20	28
risgryn	»	40	41	38	26	35	40	30
andra gryn	»	22	23	26	27	17	25	21
<i>Ärter, gula, gröna</i>	»	18	15	17	23	25	18	20
<i>Bruna bönor</i>	»	5	10	10	7	7	8	8
<i>Potatis</i>	lit.	1·62	1·74	1·99	1·87	2·16	1·83	1·91
<i>Potatisflingor</i>	gr.
<i>Kälrötter, morötter</i>	»
<i>Socker</i>	»	360	406	414	441	462	405	429
<i>Kaffe</i>	»	39	39	51	53	59	46	49
<i>Mat från centralkök</i>	port.

Konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet juni/juli 1918.

Varuslag	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet						Arbetar- hushåll	Tjänste- mannen- hushåll	Samtliga hushåll
	—47·50	47·50— 60·00	60·00— 72·50	72·50— 85·00	85·00— 97·50	97·50—			
<i>Kött</i> gr.	204	321	356	429	503	533	341	406	362
Färskt kött »	108	164	166	200	213	269	165	190	171
nötkött »	75	123	119	152	143	149	118	123	120
kalvkött »	17	29	36	27	47	95	29	49	35
färskött »	2	3	4	8	13	14	5	6	6
fläsk »	14	9	7	13	10	11	10	12	10
Konserverat kött »	96	157	190	229	290	264	176	216	191
nötkött »	6	61	90	108	172	121	83	93	86
fläsk »	90	96	100	121	118	143	93	123	105
<i>Charkuterivaror</i> »	103	113	123	122	91	144	126	93	115
<i>Fisk</i> »	981	1 199	1 227	1 447	1 392	1 649	1 201	1 341	1 248
Färsk fisk..... »	663	850	919	1 040	1 021	1 160	852	968	891
sill »	273	251	171	276	159	202	260	172	231
strömming »	170	228	308	281	407	381	212	377	267
annan fisk..... »	220	371	440	483	455	577	380	419	393
Konserverad fisk »	318	349	308	407	371	489	349	373	357
salt sill »	282	266	199	310	271	401	266	293	275
kabeljo »	2	13	13	5	—	7	8	8	8
salt strömming »	9	13	20	14	23	1	14	13	13
annan fisk..... »	25	57	76	78	77	80	61	59	61
<i>Mjolk och grädde</i> ... lit.	3·69	4·18	4·31	4·62	4·91	6·52	4·35	4·61	4·44
oskummad mjölk »	2·82	3·15	3·22	3·37	3·83	4·87	3·16	3·70	3·34
skummad mjölk »	0·79	0·98	1·04	0·89	1·00	0·88	1·02	0·75	0·93
grädde »	0·20	0·22	0·23	0·36	0·24	0·56	0·29	0·23	0·27
<i>Fett och flott</i> gr.	33	34	32	33	29	35	34	32	33
<i>Smör</i> »	89	114	112	139	161	178	110	144	121
<i>Smörsurrogat</i> »	4	13	10	9	15	49	12	16	13
<i>Ost</i> »	17	35	39	30	43	31	37	21	32
<i>Ägg</i> st.	2	2	3	3	3	5	3	3	3
<i>Bröd</i> gr.	925	834	732	885	747	950	861	811	844
rågbröd, hårt ... »	193	231	268	236	266	418	211	332	251
» mjukt »	838	641	424	671	470	456	697	442	612
vetebröd »	38	57	74	82	41	67	62	56	60
skorpor »	7	6	11	8	17	20	10	10	10
<i>Mjöl</i> »	858	1 009	1 023	1 031	1 204	900	983	998	988
vetemjöl »	436	466	486	495	582	582	472	518	488
rågmjöl..... »	374	492	496	484	552	256	457	437	450
annat mjöl »	48	51	41	52	62	62	54	43	50
<i>Gryn</i> »	29	23	33	26	59	39	28	37	31
havregryn..... »	17	17	27	14	49	34	20	28	23
risgryn »	5	—	1	5	5	—	2	3	2
andra gryn »	7	6	5	7	5	5	6	6	6
<i>Ärter, gula, gröna</i> ... »	15	22	20	27	54	33	22	30	24
<i>Bruna bönor</i> »	6	8	10	8	8	4	9	5	8
<i>Potatis</i> lit.	4·05	3·42	3·90	4·55	5·40	5·30	3·93	3·94	3·64
<i>Potatisflingor</i> gr.	320	273	236	306	236	219	280	255	272
<i>Kålrötter, morötter</i> ... »	295	178	183	320	202	158	237	192	222
<i>Socker</i> »	365	379	399	359	421	423	385	396	389
<i>Kaffe</i> »	26	22	25	26	26	29	26	23	25
<i>Mat från centralkök</i> port.	0·66	0·40	0·57	0·53	0·43	0·28	0·62	0·25	0·50

rialet av samtliga hushåll i alla de orter (utom Stockholm), från vilka hushållräkenskaper för dessa år föreligga. Hushållen hava indelats i välståndsgrupper efter inkomsten per konsumtionsenhet. Omstående tabeller visa en synnerligen god överensstämmelse mellan 1917 och 1918 års undersökningsresultat beträffande frågan om inkomstförhållandenas verkningar på konsumtionen. Sifferserierna för år 1918 förete dock ej alltid samma regelbundenhet som för år 1917, vilket till en del beror på att inkomstgrupperna äro flera och materialet mindre.

Med stigande välstånd ökades i allmänhet konsumtionen av *animaliska* varuslag. Totalförbrukningen av kött steg sålunda från grupp till grupp. Vad särskilt beträffar färskt kött, var stegringen mest utpräglad för kalvkött.

Även av fisk tilltog totalförbrukningen med stigande välstånd. Förhållandena voro emellertid något olika för de skilda fiskarterna. För de vanligaste fiskslagen, sill och strömming, kunde ej någon stigande tendens spåras utan ibland, såsom för färsk sill, snarare en nedgång i förbrukningen, medan däremot konsumtionen av »färsk annan fisk», vari ingå alla andra fiskslag än de nyssnämnda, visade en synnerligen tydlig ökning, när inkomsten växte. Likaledes företedde de konsumerade kvantiteterna av salt eller rökt fisk (utom sill, strömming och kabeljo) en, om ock ej fullt utpräglad stegring.

Den totala förbrukningen av mjölk och grädde ökades med en förbättrad ekonomisk ställning. Denna ökning framträdde starkast för den finaste kvaliteten, grädde, men var även mycket markerad för oskummad mjölk; för den skummade mjölken var tendensen däremot svävande.

Smörkonsumtionen växte synnerligen regelbundet med ökat välstånd; även förbrukningen av ost syntes snarare tilltaga än minska. Ju fattigare familjerna voro, desto mindre roll spelade användningen av ägg i hushållet.

Förbrukningen av *vegetabiliska* livsmedel synes i allmänhet ej följa den för flertalet animaliska varuslag iakttagna tendensen att ökas med stigande välstånd. Den ringa verkan, som en förbättrad ekonomisk ställning medför på förbrukningen av vegetabilier, är enligt vad andra hushållsstatistiska undersökningar visat, en även för konsumtionen under normala förhållanden vanlig företeelse. (Enligt 1913—1914 års allmänna levnadskostnadsundersökning avtog förbrukningen av bröd, mjöl och gryn, när välståndet ökades). Givetvis torde ransoneringen hava bidragit till att utjämna möjligen kvarstående skiljaktigheter emellan olika välståndsgrupper.

Av sammanställningen å följande sida framgår även, att ransonen av bröd och mjöl (samt gryn) var ungefär densamma för samtliga inkomstgrupper. Däremot kan beträffande de inköpta kvantiteterna, vilka beräknats på förut angivet sätt, spåras en svag tendens till stegring med ökat välstånd. Jämföras ransonerna med inköpen inom de olika inkomstklasserna, visar det sig, att de

	Juni/juli 1917							
	Månadsinkomst per konsumtionsenhet					Arbetar- hushåll	Tjänste- mannahushåll	Samtliga hushåll
	—35·00	35·00— 47·50	47·50— 60·00	60·00— 72·50	72·50—			
Inköpta kvantiteter per person och vecka av bröd, mjöl o. gryn	1 358	1 388	1 423	1 394	1 527	1 416	1 406	1 414
Beräknad ranson per person och vecka av bröd, mjöl och gryn	1 488	1 503	1 500	1 505	1 480	1 512	1 469	1 498
Antal familjemedlemmar per hushåll	6·53	5·52	4·62	3·92	3·32	4·67	4·81	4·72

	Juni/juli 1918							
	Månadsinkomst per konsumtionsenhet					Arbetar- hushåll	Tjänste- mannahushåll	Samtliga hushåll
	—47·50	47·50— 60·00	60·00— 72·50	72·50— 85·00	85·00— 97·50			
Inköpta kvantiteter per person och vecka av bröd, mjöl och gryn...	1 386	1 461	1 432	1 498	1 522	1 481	1 457	1 450
Beräknad ranson per person och vecka av bröd, mjöl och gryn.....	1 476	1 489	1 477	1 482	1 502	1 502	1 500	1 485
Antal familjemedlemmar per hushåll	6·29	5·42	4·71	4·34	4·13	3·24	4·79	4·84

fattigaste familjerna ej fullt utnyttjat ransonerna, medan hushållen i de högsta välståndsgrupperna varit i tillfälle att genom inköp utanför ransonen eller erhållna gåvor öka konsumtionen något. En av orsakerna till den bristande överensstämelsen mellan inköp och ranson torde vara följande. Vid ransoneringsen av hithörande varuslag tog man, fränsett påbrödkorten, ej någon hänsyn till förefintliga skiljaktigheter med avseende å de enskilda individernas behov, utan ransonerna sattes lika för alla. Då sålunda barn erhöilo lika stor tilldelning som vuxna personer, kommo helt naturligt barnrika familjer att intaga en relativt gynnsam ställning gentemot hushåll, som i öfvervägande grad bestodo av vuxna. Nu omfatta de lägsta välståndsgrupperna, där ransonerna ej utnyttjades, huvudsakligen familjer med många barn, varemot de ekonomiskt bäst ställda hushållen, som konsumerat mera än ransonen, voro de minsta.

Beträffande de olika bröd- och mjölsorterna kunde vid ökat välstånd en svag tendens till stegring spåras för skorpor och vetemjöl, under det att förbrukningen av övriga slag ej företedde några regelbundna variationer.

Potatisförbrukningen tilltog något med stigande välstånd, under det att konsumtionen av ärter, bruna bönor, potatisflingor och kålrötter ej syntes röna inflytande av stegrade inkomster. Med ökat välstånd ökades förbrukningen av socker, vilket väl huvudsakligen berodde på större an-

vändning av syltsocker. Kaffekonsumtionen steg år 1917 med växande inkomster; under det därpå följande året utplånade ransoneringen denna tendens.

De för år 1918 meddelade uppgifterna rörande antalet matportioner från centralkök, fabriksmarketerier o. d. visa, att färdiglagad mat i allmänhet förekom mest bland de fattigaste hushållen. Av de i undersökningen deltagande 390 familjerna från 12 orter hade 97 stycken, boende i 8 orter med sammanlagt 346 familjer, använt färdiglagad mat. Hela antalet portioner under undersökningsperioden uppgick till 2 929 eller 7·55 stycken i veckan för var och en av dessa 97 familjer.

Färdiglagad mat från centralkök o. d. juni/juli 1918.

	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet			Arbetarhushåll	Tjänstemannahushåll	Samtliga hushåll
	—60·00—	60·00— 85·00	85·00—			
Samtliga hushåll	164	133	93	263	127	390
Antal hushåll, som använt mat från centralkök	47	34	16	82	15	97
I % av samtliga hushåll	28·7	25·6	17·2	31·2	11·8	24·9
Antal portioner per vecka	377	265	91	611	122	732
Antal portioner i veckan per hushåll, som använt centralköksmat	8·02	7·79	5·69	7·45	8·13	7·55

Fördelas familjerna efter inkomst, varvid för undvikande av alltför små tal grupperna sammanslagits två och två, finner man, att antalet hushåll, som använt färdiglagad mat från centralkök o. d., var relativt störst inom den fattigaste gruppen och sedan sjönk med stigande välstånd. Antalet inköpta portioner per hushåll avtog också, när den ekonomiska ställningen förbättrades.

Tabellerna å sid. 44—45 visa även skiljaktigheterna mellan de båda *socialklasserna* med avseende å konsumtionen av olika varuslag åren 1917 och 1918. Av animaliska livsmedel uppvisade tjänstemannafamiljerna i allmänhet en något större förbrukning än arbetarhushållen. Beträffande kött framträdde denna skillnad endast vid den senare undersökningen, då konsumtionen bland tjänstemännen av samtliga köttsorter var något större än bland arbetarna. Vid 1917 års undersökning förefanns ej någon skillnad. Charakterivarorna synas hava använts i större utsträckning bland arbetarhushållen, varemot den totala fiskförbrukningen var störst bland tjänstemännen. Av de olika fisksorterna var inom arbetarfamiljerna förbrukningen av färsk sill större och av färsk strömming mindre än bland tjänstemännen. Detta beror

otvivelaktigt i främsta rummet på att de undersökta arbetarhushållen i större grad än de medtagna tjänstemannafamiljerna voro bosatta i södra och västra Sverige, där tillgången på sill är riklig men strömning en relativt obetydlig konsumtionsartikel. Tjänstemannagruppen uppvisade å andra sidan en jämförelsevis betydande förbrukning av färsk annan fisk; orsaken till detta förhållande är givetvis till en del att söka i det större välståndet inom denna sistnämnda befolkningsgrupp. Av mjölk syntes användningen av den bättre kvaliteten, oskummad, vara minst inom arbetarhushållen, vilka däremot uppvisade en relativt stor förbrukning av skummjölk; huvudorsaken till denna olikhet ligger troligen i skillnaden i de båda gruppernas ekonomiska ställning. Med avseende å övriga animaliska varuslag företedde de bägge socialklasserna inga större skiljaktigheter; möjligen skulle här kunna nämnas, att smörförbrukningen var något större bland tjänstemännen än bland arbetarna.

Konsumtionen av de viktigaste vegetabiliska livsmedlen, bröd, mjöl, gryn, potatis, socker och kaffe, tyckes vara rätt ensartad inom de båda samhällsgrupperna, vartill givetvis ransoneringen bidragit. Undersökas förhållandena mera i detalj, finner man naturligtvis en del olikheter. Sålunda var förbrukningen av hårt rågröd större bland tjänstemännen än bland arbetarna, vilka i stället synas i högre grad hava använt mjukt rågröd. Även i detta fall kan förklaringen otvivelaktigt sökas i de lokala skiljaktigheterna med avseende å de båda gruppernas hemorter. Under år 1918 tyckas arbetarfamiljerna i större utsträckning än tjänstemannahushållen hava sett sig nödsakade att begagna potatisflingor och kålrötter som utdrysningssmedel av de knappa potatisförråden.

Sammanställningen å föregående sida visar, att nära nog vart tredje arbetarman endast vart tionde tjänstemannahushåll använt mat från centralkök. Däremot var antalet portioner per hushåll något mindre inom den förra än inom den senare gruppen.

VI. Prislägen å viktigare slag av livsmedel.

De av hushållsbokförarna betalade priserna för olika slag av livsmedel hava erhållits genom att dividera utgiftsbeloppet för varje varuslag med kvantiteten.

För att få en uppfattning om i vad mån dessa priser kunna anses såsom höga eller låga, kan man lämpligen jämföra dem med de noteringar, som regelbundet insamlas genom socialstyrelsens fast anställda ombud och publiceras i Sociala Meddelanden. I efterföljande tabell hava för var och en av de fyra undersökningsperioderna uträknats de genomsnittliga priserna å viktigare slag av livsmedel på sådant sätt, att ett enkelt aritmetiskt medeltal tagits av de för varje ort gällande priserna. Noteringarna härleda sig från endast 10 identiska orter, enär socialstyrelsen saknar ombud på två (Mjölby och Huskvarna) av de tolv gemensamma orter, som eljest medtagits vid alla jämförelser. Orternas identitet har iakttagits även i så måtto, att, om notering för ett enskilt varuslag saknats i den officiella prisstatistiken men kunnat framräknas ur hushållsböckerna eller omvänt, orten ej medtagits vid medeltalsberäkningen för detta varuslag. Vid bedömandet av skiljaktigheterna mellan de båda sifferserierna måste man taga hänsyn till materialets olikartade beskaffenhet, varvid särskilt följande omständigheter må nämnas.

Beträffande de prisuppgifter, som insamlas till prisstatistiken, skola dessa enligt instruktionen för ombuden avse ordinär vara utom i de fall, då för ett varuslag särskilt föreskrives, att priset för bästa eller billigaste sort skall angivas. Under kristiden skulle vidare noteringarna ej avse »kompensationsvaror» eller andra livsmedel, som till nedsatt pris tillhandahöllos genom de lokala livsmedelsnämnderna. Enligt hushållsstatistiken växlar däremot varornas kvalitet såväl inom olika hushåll som inom samma hushåll vid olika inköpstillfällen, varjämte de genom kommunala åtgärder rabatterade livsmedlen under åren 1916—1918 spela en stor roll (jfr nedan). Prisstatistikens uppgifter avse kontant köp av den kvantitet i lös vikt, som angives för varje varuslag (1 kg., 1 lit. o. s. v.), och icke av större eller mindre parti. En del bokförare hava däremot inköpt större partier av vissa livsmedel, varigenom

de kunnat erhålla dem till lägre pris, under det att andra hushåll fått betala högre pris, emedan de köpt varorna i små partier (hektogramvis) eller i paketerad form.

Prislägen för viktigare slag av livsmedel (i öre).

Varuslag	Maj 1914		Maj 1916		Juni/juli 1917		Juni/juli 1918	
	enl. pris- statistiken	enligt hushålls- böckerna	enl. pris- statistiken	enligt hushålls- böckerna	enl. pris- statistiken	enligt hushålls- böckerna	enl. pris- statistiken	enligt hushålls- böckerna
Mjölk: oskummad..... lit.	15	15	19	20	24	24	*40	40
handskummad »	7	6	10	9	15	13	*22	20
separerad »	6		8		12		*19	
Smör: bords- (mejeri-)..... kg.	223	210	301	288	*375	361	*535	527
mat- (lands-)..... »	207		287		*325		*480	
Ost: helfet, okryddad »	161	147	254	215	332	284	—	—
halvfet »	127		197		247			
skummjölks- «	72		149		164			
Margarin, växt-..... »	136	138	188	187	—	—	—	—
Ägg tjug	126	126	181	174	302	300	735	628
Ärter, gula, gröna..... kg.	31	32	53	53	*62	64	*61	74
Mjöl: vete- »	31	31	37	37	*42	41	*43	43
råg- »	21	27	29	34	*36	37	*37	37
rågsikt- »	27		35		—	—	—	—
Gryn: havre-..... »	35	37	49	50	*64	67	*80	87
ris-..... »	39	48	50	57	*74	80	—	—
Rågbröd: hårt »	41	43	53	54	*62	68	*70	83
mjukt »	37	40	44	46	*62	62	*72	80
Vetebröd: mjukt { bakat med vatten »	44	49	59	63	*65	74	*90	124
» » mjölk »	56		63		*82		*158	
skorpor »	79		90		*113		*180	
Nötkött: färskt, stek..... »	120	116	173	150	228	192	689	597
» soppkött »	103		153		204		623	
Kalvkött: stek, gödkalv »	132	102	188	139	*150	150	694	498
» spädkalv »	72		111		*142		429	
Fläsk: färskt..... »	132	133	218	189	271	252	*354	369
salt..... »	140	148	228	219	290	271	*392	387
Salt sill..... »	40	39	90	73	95	83	134	101
Kaffe..... »	158	217	177	227	*313	359	*311	389
Socker »	64	63	68	67	*70	68	*97	89

* Maximipris.

Tabellen visar för maj 1914 en synnerligen god överensstämmelse mellan de båda slagen av prisuppgifter. De avvikelser, som förekomma, kunna i regel förklaras dels därigenom, att en del av de i prisstatistiken redovisade

varuslagen i ringa utsträckning användes i de mindre bemedlades hushållning (t. ex. handskummad mjölk, skummjölksost, rågmjöl), dels genom olikheter i kvalitetsbestämmelserna. Bland exempel på detta sistnämnda förhållande kunna nämnas följande, vilka äga tillämplighet även för de andra undersökningstillfällena. Risgryn: prisstatistiken redovisar för inhemska gryn av märket »R. T.», vilket betecknar en av de lägsta i handeln förekommande kvaliteterna, medan bokförarna givetvis inköpt även andra, bättre kvaliteter, såsom Japan, Rangoon, Iravadi; hårt rågbröd: i prisstatistiken upptagas noteringar endast för grovt spisbröd i paketerad form men ej för de finare sorterna knäckebröd, delikatessbröd o. d.; salt sill: i prisstatistiken redovisas under samtliga år för norsk fetsill K K K, som före kriget betecknade en medelgod kvalitet, men som under krisåren blev allt mer sällsynt, enär marknaden nästan helt och hållet överfylldes av västkustsill, vilken ej var av lika hög kvalitet som den norska; kaffe: härmed avses i prisstatistiken obränt prima Santos, vilket betecknar en jämförelsevis låg kvalitet, under det att såväl dyrare sorter som bränt och malet kaffe förekommit i hushållsböckerna; prisstatistikens noteringar för socker gälla endast för bitsocker, varemot budgetsstatistikens priser innefatta även de billigare sorterna farin och strösocker.

Även i maj 1916 var överensstämmelsen mellan de båda prisserierna ganska god. Förutom de skiljaktigheter, som berodde på de förut omnämnda kvalitetsskillnaderna, förekommo en del andra, vilka i de flesta fall kunna förklaras därigenom, att de i hushållsundersökningen deltagande familjerna till relativt låga priser inköpt kompensationsvaror. Bokförarna skulle göra särskilda anteckningar om dessa inköp, varigenom det blivit möjligt att bilda sig en uppfattning om kompensationsvarornas betydelse. I publikationen »Livsmedelsförbrukningen åren 1914—1916» lämnas å sid. 28 en del upplysningar om denna fråga, vilka visa, att mer än tre fjärdedelar av samtliga familjer använt sig av dylika varor, varvid oftast inköpts färskt fläsk, nötkött, ägg, salt fläsk och salt sill.

Även under somrarna 1917 och 1918 spelade kompensationsvarorna en stor roll, vilket tydligt framgår av tabellens prisuppgifter för nyssnämnda varuslag. En annan bidragande orsak till att hushållsböckerna visa låga priser, är troligen, att familjerna övergått till billigare och sämre kvaliteter. Å andra sidan äro budgetsstatistikens priser i några fall relativt höga (ärter, gryn och på sätt och vis även smör), vilket enligt anteckning i böckerna kan till en del förklaras därigenom, att familjerna köpt dessa varor utanför ransoneringen och därvid fått betala »gulaschpriser».

För att erhålla kännedom om bokförarnas uppfattning, huruvida de av stat och kommun vidtagna åtgärderna för anskaffande av billigare livsmedel varit till gagn för hushållningen och i så fall med avseende på vilka varuslag, infördes i hushållsbokformuläret för åren 1916—1918 en fråga

angående dessa förhållanden. I allmänhet giva de ingångna svaren vid handen, att ifrågavarande åtgärder varit till gagn; en del bokförare besvara emellertid frågan nekande och andra förklara, att nyttan av åtgärderna väsentligen reducerats på grund av den alltför ringa tillgången på rabatterade varor. I nyssnämnda publikation återfinnes å sid. 29 o. f. en rikhaltig samling av bokförarnas egna svar på denna fråga vid 1916 års undersökning. För de båda följande åren gå svaren huvudsakligen i samma riktning.

VII. Sammanfattning. Konsumtionsomläggningens resultat.

Redan förut (jfr sid. 11) har framhållits, att det material, som ligger till grund för 1914—1918 års levnadskostnadsundersökningar, är så tillvida homogent, som det kan anses belysa utvecklingen under dessa år med avseende å konsumtionen inom ett och samma samhällslager. I vad mån de vunna resultaten kunna anses representativa för förhållandena i allmänhet inom de mindre bemedlade samhällsklasserna i städerna (arbetare och lägre tjänstemän) är svårare att avgöra. Den allmänna erfarenheten från hushållsstatistiska undersökningar giver emellertid vid handen, att konsumtionen inom de särskilda hushållen i en med hänsyn till inkomst- och lokala förhållanden samt social ställning homogen befolkningsgrupp är i förvånande grad likformig, så att man även med ett till synes ringa undersökningsmaterial kan nå resultat av stor allmängiltighet. Den representativa undersökningsmetoden, som av praktiska skäl är den enda möjliga på hithörande område av socialstatistiken, låter sig därför väl försvaras. De genom 1914—1918 års undersökningar vunna uppgifterna om livsmedelskonsumtionens förändringar under nyssnämnda år torde sålunda kunna anses i stort sett återspegla den faktiska utvecklingen inom de mindre bemedlade klasserna i städer och stadslignande samhällen.

De under dessa krisår iakttagna förändringarna i förbrukningen av exempelvis livsmedel torde i synnerligen ringa grad hava frivilligt företagits av konsumenterna. Frivilliga omläggningar av livsmedelsförbrukningen försiggå troligen ganska långsamt; under årtiondena före krigsutbrottet hava dylika förändringar i huvudsak inneburit en förbättring av levnadssättet. Tager man i betraktande utvecklingen under kortare perioder, finner man, att en stor beständighet i de en gång antagna vanorna, vilka blivit bestämda genom tradition och lokala plägseder, är utmärkande för de breda lagrens konsumtion.

Hastigheten i de tvära omkastningar i förbrukningen, som faktiskt ägt rum under den förflutna krigstiden, liksom även den omständigheten, att de oftast betecknat en sänkning av levnadsstandarden, angiver alltså, att de i övervägande grad påtvingats konsumenterna. Orsakerna till att dyrtiden framtingat dylika konsumtionsförändringar äro förnämligast tvenne: dels hava

under en längre eller kortare del av kristiden de mindre bemedlade klasserna fått sin allmänna levnadsstandard sänkt därigenom, att realvärdet av deras inkomster fallit, dels framträdde beträffande vissa varuslag en kännbar brist i de tillgängliga förråden, vilket åter medförde statlig ransonering och prisreglering.

Den första orsaken innebär, att prisfördyringen på konsumtionsartiklar varit starkare än inkomsternas stegring. Ett siffermässigt uttryck för detta förhållande kan man få genom att jämföra socialstyrelsens beräkningar över levnadskostnadernas stegring med de förut å sid. 14 angivna uppgifterna för inkomstökningen bland de undersökta hushållen. Vidare hava här nedan sammanställts resultaten av styrelsens undersökningar över levnadskostnadernas förändringar och löneökningen för manliga yrkesarbetare inom industri och hantverk samt löneförhöjningen inom statens verk för en gift befattningshavare med tvenne minderåriga barn inom de lägsta löneklasserna (med en grundlön år 1914 av 1 500 resp. 2 000 kr.).

	Maj 1914	Maj 1916	Juni/juli 1917	Juni/juli 1918	
Levnadskostnader (indextal)	100	(124)	157	219	
Inkomster för undersökta hushåll (»)	100	108	137	193	
Nedgång i reallön sedan år 1914 (i %)	—	(13)	13	12	
		År 1913	År 1916	År 1917	År 1918
Levnadskostnader (indextal)	100	(130)	162	225	
Årslöner för vuxna män inom industri och hantverk (»)	100	119	143	202	
Årslöner för statstjänstemän					
grundlön 1 500 kr. (»)	100	107	127	215	
» 2 000 » (»)	100	103	123	191	
Nedgång i reallön sedan år 1913—1914 (i %)					
för industriarbetare	—	(8)	12	10	
för statstjänstemän					
grundlön 1 500 kr.	—	(18)	22	4	
» 2 000 »	—	(21)	24	15	

Av jämförelsen mellan levnadskostnadernas stegring och inkomstökningen för de undersökta hushållen finner man, att, även om siffran för levnadskostnadernas stegring i maj 1916 är approximerad, levnadskostnadsstegringen vid alla undersökningstillfällena dock har överskridit inkomstökningen. Redan förut (jfr sid. 13) har framhållits, att budgetundersökningarnas uppgifter om inkomsternas storlek ej äro tillfredsställande. Emellertid framgår av sammanställningen, att inkomstökningen för de i dessa undersökningar medtagna hushållen rätt nära följt den allmänna löneförhöjningen under kristiden, en

omständighet, som är ägnad att stärka undersökningarnas representativitet. De på grundval av levnadskostnadernas och inkomsternas förändringar beräknade siffrorna över reallönen för dessa hushåll måste dock på grund av inkomstuppgifternas ofullständighet anses såsom synnerligen approximativa; framhållas bör emellertid, att de peka i samma riktning som motsvarande tal för industriarbetare i allmänhet och statstjänstemän, nämligen att från år 1917 till år 1918 inträtt en förbättring i dessa samhällsklassers ekonomiska ställning.

Då prisstegringen vid samtliga undersökningstillfällen överstigit inkomstökningen, måste konsumenterna vidtaga åtgärder för att inskränka sina utgifter. Detta blev så mycket nödvändigare, som bland de mindre bemedlade klasserna sparkapitalet oftast är så pass obetydligt, att det ej för någon längre tid kan bidra till att mildra trycket av stigande levnadskostnader. Kristiden medförde också indragning av den vanliga konsumtionskrediten, varigenom prisstegringen kom att för många hastigare bliva kännbar. Den förändring av levnadssättet, som sålunda framtvingades, behövde ej drabba alla huvudposter i hushållsbudgeten utan kunde naturligtvis förnämligast gå ut över en eller flera av dessa. Beträffande livsmedelsposten skall längre fram i detta kapitel lämnas siffermässiga belägg för att man för denna del av konsumtionen vidtagit förändringar i besparande syfte. Här nedan skola först sammanfattas resultaten av de i närmast föregående kapitel gjorda undersökningarna av förbrukningen av de enskilda varuslagen.

För att minska livsmedelsutgifternas stegring kunde konsumenterna givetvis förfara på olika sätt: dels åstadkomma en *kvalitativ* förändring, d. v. s. en omläggning av konsumtionen från dyrare till billigare varuslag, dels vidtaga en *kvantitativ* förändring, d. v. s. en inskränkning av den totala livsmedelsförbrukningen, dels slutligen använda sig av båda dessa utvägar samtidigt.

Under de första krisåren, 1914—1916, synas konsumenterna huvudsakligen hava tillgripit den första metoden för att mildra trycket av livsmedelskostnadernas ökning. Man kunde härvid gå till väga på olika sätt. Närmast till hands var att övergå från en dyrare och bättre kvalitet till en billigare och sämre av samma varuslag. Även om det är svårt att få siffermässiga belägg för denna omläggning, synas dock åtskilliga indicier tala för att man i rätt stor utsträckning begagnat sig därav (jfr kap. VI). En annan besparingsmetod var, att ett dyrare livsmedel ersattes av ett billigare, likartat varuslag. Det dyrare smöret utbyttes sålunda mot det billigare margarinet, vetebröd och skorpor mot hårt och mjukt rågbröd, o. s. v. Det framgår av 1916 års undersökning, att man även använt ett tredje förfaringssätt, nämligen att utbyta ett dyrare varuslag mot ett billigare, även om de ej äro likartade och ej direkt kunna ersätta varandra. Tillvägagångssättet härvidlag torde behöva något närmare belysas.

Dyrheten av ett livsmedel torde bäst uttryckas genom priset på dess näringsvärde. Kostnaden per kalori är beträffande kött, charkuterivaror, smör, ost, ägg och i allmänhet för animaliska födoämnen relativt stor, och av dessa varuslag gick också konsumtionen under åren 1914—1916 tillbaka. Däremot höra bröd, mjöl, gryn, ärtor, potatis, socker, d. v. s. vegetabiliska födoämnen, till de billigare näringsmedlen, och för dessa finner man överallt en stark stegring av förbrukningen. Övergången från animaliska till vegetabiliska livsmedel synes alltså hava varit en — kanske ej alltid fullt medveten — ändamålsenlig anpassning efter de stegrade levnadskostnaderna, ett fullt riktigt försök att med minsta möjliga ökning av livsmedelsutgifterna täcka näringsbehovet. En fysiologisk undersökning av kostens näringsvärde utvisar emellertid, att detta ej undergick någon sänkning under ifrågavarande tid utan var ungefär konstant. (Jfr »Dyrtidens inverkan på kostens näringsvärde», sid. 117). De animaliska näringsmedlen bruka, ända till dess kosten nått en, enligt konsumenternas åsikt, lämplig sammansättning, föredragas framför de vegetabiliska därför, att de göra födan mera välsmakande och omväxlande samt ibland även mera koncentrerad och lättsmält; de förras andel av födoämnesbudgeten ökas ju till en viss gräns med stigande levnadsstandard. På grund härav kan man beteckna även det ovan angivna utbytet mellan dessa båda näringsmedelsgrupper som en kvalitativ försämring av kosten. Konsumtionsförändringen var alltså i stort sett av kvalitativ och ej av kvantitativ art; omläggningen var väsentligen en prisfråga: »från dyrare till billigare». Den förnämsta anledningen till denna konsumtionsomläggning torde också få anses vara, att de stegrade levnadskostnaderna ej uppvägs av den lönestegring, som ägt rum. Varuknappheten synes däremot ännu hava spelat en relativt underordnad roll (någon ransonering existerade ej under denna tid). Dock kan man iakttaga, att prisstegringen under de första krisåren i allmänhet var störst för de med avseende å näringsvärdet billigaste slagen av likartade livsmedel, vilket väl får anses stå i sammanhang med att tillgången på just dessa ej motsvarade den ökade efterfrågan.

Under krisens fortsatta förlopp gjorde sig emellertid varuknappheten snart allt mera kännbar och föranledde statligt ingripande i form av ransonering och prisreglering, varigenom förbrukningen så småningom tvingades in på helt andra banor. Vid nästa undersökningstillfälle, *juni/juli 1917*, hade också konsumtionen helt och hållet ändrat karaktär. Konsumtionen av kött, fisk, mjölk och smör eller i allmänhet animaliska födoämnen tilltog under året 1916—1917 högst väsentligt, medan förbrukningen av de vegetabiliska näringsmedlen föredro den mest utpräglade nedgång. Denna nedgång torde huvudsakligen få anses förorsakad av varubristen. I november månad 1916 infördes statlig ransonering av socker och i januari 1917 av bröd och mjöl samt snart nog även av gryn, vilket medförde, att förbrukningen

av dessa varuslag, som under krisens första två år väsentligen ökats, sedan gick tillbaka, så att den betydligt understeg fredskonsumtionen.

Även under perioden 1916—1917 nödgades konsumenterna i vissa fall övergå till enklare och delvis sämre kvaliteter; så framkallade bristen på de vanliga vegetabilerna en ökad förbrukning av starkare utmalda och även av mindervärdiga mjöl- och grynsorter, surrogat o. s. v. Å andra sidan medförde knappheten på de sämre och billigare kvaliteterna, att konsumenterna någon gång måste använda dyrare kvaliteter än förut; den fullkomliga bristen på margarin förorsakade sålunda en med cirka 125 % ökad förbrukning av smör. Vidare kan den allmänna övergången från vegetabiliska till animaliska näringsmedel betraktas såsom en kvalitetsförbättring (jfr föregående sida).

Genom de statliga prisregleringarna upphörde småningom priset på åtskilliga standardartiklar att vara ett uttryck för relationen mellan tillgång och efterfrågan. Det blev härvid framför allt tillgången och ej priset, som bestämde förbrukningens gestaltning. Om alltså konsumtionsförändringen i övervägande grad framkallades av varuknappheten, kunde man jämväl antaga, att förbrukningen i sin helhet avtagit. Den enda utvägen för att kunna påvisa en ökning eller minskning av alla livsmedel tillsammans är att anställa en fysiologisk undersökning av kostens näringsvärde. Inom socialstyrelsen har också företagits en ingående bearbetning ur näringsfysiologisk synpunkt av det material, som erhållits vid här ifrågavarande undersökningar. Beträffande denna utredning hänvisas till efterföljande redogörelse om »Dyrtidens inverkan på kostens näringsvärde». Här må endast nämnas, att näringsmängden minskades under tiden juli 1914—juli 1917 med c:a 9 %. Nedgången hänförde sig nästan uteslutande till de vegetabiliska livsmedlen. Genom denna undersökning bekräftas sålunda varuknapphetens stora betydelse under sommaren 1917. Konsumtionsförändringen var då ej längre uteslutande av kvalitativ art, utan den kunde i övervägande grad karakteriseras såsom en försämring i kvantitativt hänseende.

Nästa undersökning, *juni/juli 1918*, ådagalägger, att utvecklingen under tiden 1917—1918 ej företedde samma enhetliga prägel som under föregående perioder. Med avseende å de förskjutningar, som ägde rum inom förbrukningen, märkes särskilt, att kött i stor utsträckning ersattes av fisk samt bröd, mjöl och gryn av potatis. Förbrukningen av smör minskades högst väsentligt, vilket medförde en ökad användning av marmelad o. d. I mån av tilltagande knapphet på de vanligaste livsmedlen måste konsumenterna söka täcka den uppkomna bristen genom förbrukning av varuslag, som före kriget voro av jämförelsevis ringa betydelse (t. ex. salt kött, salt fisk, potatisflingor, kålrötter o. s. v.). Ett karakteristiskt drag för konsumtionsomläggningen under denna tid var en ökad förbrukning av konserverade livsmedel. De gamla konsumtionsförhållandena, som voro mer eller mindre

tiden (»verkliga utgifter per 10 000 nettokalorier»), och å andra sidan sådan, som den var före kriget (»beräknade utgifter per 10 000 nettokalorier»).

	Maj 1914	Maj 1916	Juni/juli 1917	Juni/juli 1918
Verkliga utgifter per 10 000 nettokalorier i öre	239	276	410	653
Beräknade » » » » » » » » —		313	418	649
Skillnad (besparing + eller förlust —) » »		+ 37	+ 8	— 4
Skillnaden i % av beräknade utgifter ...		+ 11·8 %	+ 1·9 %	— 0·6 %

Det visar sig då, att konsumenterna år 1916 kunnat enbart genom en omläggning av förbrukningen inbespara 11·8 % av de beräknade utgifterna. Att denna siffra är så pass hög, beror därpå, att konsumtionen, såsom redan framhållits, företrädesvis inriktat sig på de i förhållande till näringsvärdet billiga vegetabiliska näringsmedlen. Av en jämförelse med det förut funna värdet för den totala besparingens storlek (9·5 %) framgår, att denna besparing helt och hållet härrörde från en omläggning av förbrukningen. Under år 1917 hade vinsten av den näringsfysiologiskt beräknade konsumtionsomläggningen nedgått till 1·9 %. Den relativt stora besparing (11·5 %), som förut — när man ej räknade med en kvantitativt oförändrad standard — påvisats för år 1917, kan sålunda till största delen tillskrivas en inskränkning i konsumtionen. År 1918 skulle konsumenterna genom enbart en konsumtionsomläggning åsamkats en merutgift av 0·6 % av de beräknade kostnaderna för en näringsfysiologiskt likvärdig kost. Den besparing (12·3 %), som förut konstaterats, kan alltså anses hava helt och hållet berott på en allmän inskränkning av de förbrukade kvantiteterna.

Under de första krisåren hava sålunda konsumenterna genom en omläggning av 1914 års förbrukning till de i förhållande till näringsvärdet billiga livsmedlen i någon mån kunnat undgå trycket av prisstegringen å livsmedel; under sommaren 1917 synes denna utväg hava endast i ringa mån och under år 1918 ej alls begagnats. De från år 1916 sjunkande talen över vinsten av konsumtionsomläggningen utgöra ett siffermässigt belägg för det påståendet, att de mindre bemedlade under de senare krigsåren vidtagit en privatekonomiskt sett föga lämplig omläggning av föregående års förbrukning. Den förnämsta orsaken härtill är givetvis att söka i den växande knappheten på billiga varuslag (bröd, mjöl, socker), men utvecklingen kan även till en del vara föranledd av att, såsom förut visats, löneförhöjningen inom vissa yrkesgrenar under den senare delen av krisen nått upp till eller till och med överstigit levnadskostnadernas stegring, varigenom incitamentet till en rationell konsumtionsomläggning bortfallit.

På grundval av de i det föregående lämnade uppgifterna angående de absoluta livsmedelskostnadernas höjd kan man företaga beräkningar över deras *stegring* under olika förutsättningar.

	Maj 1914	Maj 1916	Juni/juli 1917	Juni/juli 1918
Beräknade utgifter per vecka och konsumtionsenhet: <i>oförändrad kvantitet</i> (= näringsmängd) och <i>kvalitet</i> (= födans sammansättning av olika livsmedel), d. v. s. varken inskränkning eller omläggning	100	131	175	271
(Socialstyrelsens officiella beräkningar över livsmedels- kostnadernas förändringar vid oförändrad standard) (100)	(100)	(132)	(171)	(262)
Verkliga utgifter per 10 000 nettokalorier: <i>oförändrad</i> <i>kvantitet men förändrad kvalitet</i> , d. v. s. ingen in- skränkning men omläggning	100	115	172	273
Verkliga utgifter per vecka och konsumtionsenhet: <i>förändrad kvantitet och kvalitet</i> d. v. s. både inskränk- ning och omläggning	100	118	155	238

Antages till en början, att konsumenterna ej vidtagit några som helst förändringar i livsmedelskonsumtionen, hade kostnaderna från maj 1914 stigit med 31 % i maj 1916, 75 % i juni/juli 1917 och 171 % i juni/juli 1918. Då denna förutsättning ligger till grund för socialstyrelsens officiella indexberäkningar över levnadskostnadernas förändringar, kan det vara av intresse att sammanställa dessa officiella beräkningar över livsmedelskostnadernas (ej innefattande posten bränsle och lyse) stegring med de nyss funna resultaten. Tabblån visar, att, ehuru de båda indexserierna ej grunda sig på samma material — den officiella på hushållsräkenskaper för ett helt år och prisuppgifter, inhämtade genom socialstyrelsens ombud från 44 orter, den andra på räkenskaper för endast en månad och de av bokförarna betalade priserna å 12 orter — de stämma synnerligen väl överens. Hade konsumenterna däremot under kristiden vidtagit förändringar i födans sammansättning av olika livsmedel men ej behövt låta kostens totala näringsvärde minskas, skulle livsmedelskostnaderna hava stigit med 15 % i maj 1916, 72 % i juni/juli 1917 och 173 % ett år senare. Genom att på detta sätt företaga endast en omläggning av förbrukningen hade konsumenterna kunnat nedbringa livsmedelskostnadernas stegring i maj 1916 från 31 % till 15 %; för åren 1917 och 1918 skulle däremot ej någon egentlig minskning kunnat på denna väg åstadkommas. I verkligheten hava, såsom förut flera gånger framhållits, konsumenterna måst vidtaga både inskränkningar och omläggningar av förbrukningen, så att livsmedelskostnaderna kunnat för varje år i allt större grad nedpressas, vilket framgår av en jämförelse mellan tabblåns första och sista indexserier.

I det föregående har visats, att den allmänna konsumtionsinskränkning, som de flesta konsumenter måst underkasta sig, endast i relativt ringa grad gått ut över livsmedelsbudgeten. Orsaken härtill torde i främsta rummet vara, att födoämnesbehovet ej kan pressas ned under en viss gräns, som för de mindre bemedlade ligger helt nära den normala konsumtionen.

Om reallönen sjunker, måste livsmedelsutgifternas andel av hela budgeten (de relativa livsmedelskostnaderna eller »*livsmedelsprocenten*») stiga, för så vitt ej prisstegringen å livsmedel varit jämförelsevis ringa i förhållande till höjningen av den allmänna lönenivån eller inskränkningarna mycket vittgående för denna budgetpost. Sammanställas indexserierna över å ena sidan de verkliga livsmedelskostnaderna (sid. 61) och å den andra arbetslönerna (sid. 55), finner man, att frånsett år 1916, då jämförbarheten på grund av oöverensstämmelsen mellan tidpunkterna för dessa båda undersökningar är mindre god, de förra stigit mer än de senare, vadan livsmedelsprocenten måste hava ökats.

Det material, som föreliggande konsumtionsstatistiska undersökningar lämnat rörande denna fråga, har endast undergått en mycket summarisk bearbetning, enär man ansett, att en bokföringsperiod av fyra veckor varit alltför kort, för att man skulle kunna generalisera uppgifterna rörande inkomster samt andra utgifter (än livsmedelsutgifterna). Däremot kunde de förut lämnade uppgifterna över de verkliga livsmedelskostnadernas stegring tillerkännas större allmängiltighet, enär födoämnesbehovet är så pass konstant, att en undersökningsperiod av blott fyra veckor blir tillfyllest. Genom den nyssnämnda sammanställningen av livsmedelskostnadernas och lönernas ökning kan man på indirekt väg erhålla en ungefärlig uppfattning om livsmedelsprocentens förändringar under kristiden inom de mindre bemedlade klasserna. Jämförbarheten mellan de båda indexserierna förringas dock i någon mån därigenom, att livsmedelsindextalerna avse mitten av åren 1917 och 1918, medan löneindices gälla för hela kalenderåren.

	1913/14	1917	1918
Verkliga utgifter för livsmedel.....	indextal 100	155	238
Årslöner inom industri och hantverk.....	» 100	143	202
Livsmedelsprocent.....	» 100	108	118

Av tablån framgår, att livsmedelsutgifternas andel av hela budgeten ökats under tiden 1913/14—1917 med c:a 8 % och under åren 1913/14—1918 med c:a 18 % av fredstidens relativa livsmedelskostnader. Betydelsen härav framgår lättast av ett exempel. En familj med 2000 kronors inkomst år 1914 gav enligt 1913/14 års allmänna levnads-kostnadsundersökning ut 856 kr. för livsmedel, vilken utgiftspost ökats med 55 % till år 1917, så att den då utgjorde 1327 kr. Samtidigt hade lönen växt med 43 %, så att den år 1917 uppgick till 2860 kr. Livsmedelsutgifternas andel stegrades sålunda från 42.8 % år 1914 till 46.4 % år 1917. Skillnaden (3.6 enheter) utgör c:a 8 % av 1914 års relativa livsmedelskostnader. Vid mitten av år 1918 hade utgifterna för livsmedel stigit med 138 % till 2037 kr. och inkomsten ökats med 102 % till 4040 kr., så att livsmedelsprocenten då utgjorde 50.4 % eller c:a 18 % mer än år 1914.

Det kan vara av intresse att jämföra ovanstående uppgifter om livsmedelsprocentens faktiska storlek med de resultat rörande denna fråga, som erhållas, om man, såsom sker vid socialstyrelsens officiella indexberäkningar över levnads-kostnadernas förändringar, tillämpar metoden med oförändrad standard. Som utgångspunkt kan härvid lämpligen väljas den vid dessa beräkningar begagnade normalbudgeten, vilken även använts vid ovan anförda sifferexempel.

	Juli 1914	Juni/juli 1917		Juni/juli 1918	
		oförändrad standard	förändrad standard	oförändrad standard	förändrad standard
Utgifter för livsmedel ...	Kr. 856	1 507	1 327	2 208	2 037
Totalutgifter (= inkomst) »	2 000	3 140	2 860	4 380	4 040
Livsmedelsprocent	% 42·8	48·0	46·4	50·4	50·4

Enligt de officiella indexberäkningarna hade livsmedelskostnaderna resp. de totala levnads-kostnaderna stigit med 76 % resp. 57 % vid mitten av år 1917 och 158 % resp. 119 % ett år senare. Tillämpas dessa stegringstal på normalbudgeten, erhåller man till resultat, att livsmedelsutgifternas andel vid oförändrad standard utgjorde 48·0 % år 1917 och 50·4 % år 1918. Då livsmedelsprocenten i verkligheten uppgick till 46·4 % (år 1917) och 50·4 % (år 1918), finner man, att sammansättningen av den vid de officiella indexberäkningarna framkalkylerade budgeten år 1917 ej fullt överensstämde med de verkliga förhållandena med avseende på storleken av livsmedelsutgifternas andel, men att under år 1918 den beräknade (»oförändrad standard») och den verkliga (»förändrad standard») budgeten i detta hänseende ej företedde någon olikhet.

Livsmedelsprocenten är det mest rationella uttrycket för den verkliga in-
börden av de ökade livsmedelsprisen, ty den visar ej blott prisstegringens storlek utan även hur konsumenterna genom höjda löner erhållit större förmåga att bära trycket av denna prisstegring.

1914		1917		1918	
Utgifter	Inkomst	Utgifter	Inkomst	Utgifter	Inkomst
856	2000	1507	3140	2208	4380
42·8		48·0		50·4	

VIII. De stegrade livsmedelskostnadernas inverkan på utgifterna för andra behov.

Stegringen av livsmedelsutgifternas andel av hela budgeten har otvivelaktigt framkallat inskränkningar och omläggningar av de andra posterna. Även prisökningen för dessa poster har givetvis bidragit härtill. Som förut antytts, utsträcktes ej bearbetningen av de konsumtionsstatistiska undersökningarna till att omfatta budgetens samtliga poster, enär beträffande utgifterna för andra ändamål än livsmedel säsongvariationerna äro så stora, att förhållandena under en så jämförelsevis kort bokföringsperiod som fyra veckor kunna vara missvisande.

Bostaden. Beträffande bostaden finnas dock för alla fyra undersökningstillfällena fullständiga uppgifter om storleken, upplåtelseformen, hyresbeloppet och bekvämlighetsförhållandena. Nedanstående tabeller innehålla resultaten av en bearbetning av dessa uppgifter. Då avsikten varit att framför allt belysa utvecklingen under kristiden, har man för att erhålla ett fullt jämförbart material endast medtagit de 227 hushåll, som deltagit i samtliga undersökningar, och sökt följa förändringarna i deras bostadsförhållanden. Materialet är alldeles för ringa för att kunna ådagalägga bostadsstandardens höjd inom de mindre bemedlade klasserna, för vilken fråga hänvisas till förefintliga bostadsräkningar och bostadsbeskrivningar. Beträffande bostadsstandarden före kriget inom speciellt den samhällsklass, som ingår i levnadskostnadsundersökningarna, lämnas i 1913—1914 års allmänna undersökning (del I) utförliga upplysningar.

Av de 227 lägenheterna beboddes 156 av arbetar- och 71 av tjänstemannafamiljer. Flertalet lägenheter voro hyrda; år 1914 bodde 13 hushåll i egna hem och 7 i fritt upplåtna bostäder. Under de därpå följande åren blevo dessa senare upplåtelseformer något vanligare, så att år 1918 de egna hemmens antal stigit till 22 och de fritt upplåtna lägenheternas till 11.

Lägenheterna fördelade sig på olika rumskategorier på sätt som nedanstående tablå utvisar.

Lägenhetens storlek	Antal lägenheter											
	1913/1914			1915/1916			1916/1917			1917/1918		
	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a
1 rum och kök...	100	31	131	95	29	124	98	30	128	97	29	126
2 » » » ..	50	32	82	54	34	88	49	32	81	48	31	79
3 » » » ...	6	8	14	7	8	15	9	9	18	11	11	22

Av de 156 arbetarlägenheterna bestodo år 1914 100 av ett rum och kök, 50 av 2 rum och kök och 6 av 3 rum och kök, medan fördelningen av de 71 tjänstemannalägenheterna på olika lägenhetskategorier var 31, 32 och 8. Genom att jämföra bostadsadresserna vid de olika undersökningstillfällena har man erhållit kännedom om det antal flyttningar, som de undersökta familjerna företagit under hyresåren 1913/14—1917/18. Det bör härvid observeras, att, då någon undersökning ej företogs år 1915, man ej känner flyttningarna under tiden 1913/14—1914/15 och 1914/15—1915/16 utan blott under hela perioden 1913/14—1915/16. De familjer, som flyttat under bådadera av dessa år, hava sålunda kommit att räknas, som om de företagit endast en flyttning i stället för två.

	1913/14—1915/16	1915/16—1916/17	1916/17—1917/18
Flyttning från en lägenhet till en annan, som hade			
flera rum	15	5	6
färre rum	7	6	1
lika många rum	35	18	13
Summa	57	29	20

Tager man i betraktande, att det redovisade antalet flyttningar under den första perioden är något för litet, kommer man fram till det resultatet, att flyttningsfrekvensen avtagit under kristiden, vilket givetvis sammanhänger med den genom hyresstegringslagen från år 1917 och följande år orsakade orörligheten på hyresmarknaden. Vid flertalet flyttningar utbyttes en bostad mot en annan av samma storlek. Flyttningarna till en större bostad voro vanligare än till en mindre. Sålunda förbättrades bostadsstandarden, mätt genom antalet rum, något, vilket även framgår av tabellen å föregående sida, som visar, att år 1918 voro bland såväl arbetar- som tjänstemannafamiljerna lägenheter om 3 rum och kök talrikare och om 1 eller 2 rum och kök fåtaligare än under år 1914.

Bekvämlighetsförhållandena hava i hög grad förbättrats. År 1914 hade 115 lägenheter, eller 50·7 % av samtliga, kokgas. Deras antal tilltog år för år, så att de i juli 1918 utgjorde ej mindre än 160 eller 70·5 %; särskilt stark var stegringen under perioden 1914—1916. Även förekomsten av elektriskt ljus ökades; vid mitten av år 1914 hade 58 lägenheter, eller 25·6 % av samtliga, elektrisk belysning mot 176 eller 77·5 % år 1918. Ökningen var här starkast under perioderna 1914—1916 och 1917—1918, i det senare fallet otvivelaktigt beroende på den sedan hösten 1917 rådande fullständiga bristen på fotogen.

Antal lägenheter med	1913/1914			1915/1916			1916/1917			1917/1918		
	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a
Kokgas	71	44	115	97	51	148	101	52	153	106	54	160
Elektriskt ljus...	31	27	58	77	43	120	93	49	142	115	61	176

De boendes antal, som år 1914 var 1 086 personer, ökades till 1 113 (1916), 1 135 (1917) och 1 150 (1918). Av dessa voro 47 inneboende eller inackorderade år 1914; deras antal nedgick till 29, 24 och 27 vid de följande undersökningstillfällena. Även om denna minskning till en del är beroende på att upplysningarna om antalet inneboende och inackorderade troligen äro något ofullständiga för åren 1916—1918, är dock huvudorsaken att söka i familjemedlemmarnas starka ökning; ej blott antalet personer tillväxte, utan man har även att taga hänsyn till att barnen under de fyra åren vuxit upp och sålunda krävt ökat bostadsutrymme. För familjemedlemmarna stegrades antalet konsumtionsenheter, mätt enligt den förut använda enhetsskalan, från 763·80 år 1914 till 884·00 år 1919, medan för de inneboende antalet enheter nedgick från 41·75 till 24·60 under samma tid.

Efterföljande tabeller visa också, att i förhållande till bostadsutrymmet antalet boende steg synnerligen oväsentligt, medan de boendes bostadsbehov, uttryckt genom antalet konsumtionsenheter, ökades något starkare.

Lägenhetens storlek	Antal boende per 100 rum											
	1913/1914			1915/1916			1916/1917			1917/1918		
	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a
1 rum och kök...	220	226	221	229	233	230	237	237	237	238	240	238
2 » » » ...	162	181	170	162	184	171	166	188	174	167	185	174
3 » » » ...	166	153	159	136	169	153	131	158	144	150	159	155
Samtl. lägenhet.	193	191	193	194	196	195	199	198	198	201	195	199

Lägenhetens storlek	Antal konsumtionsenheter per 100 rum											
	1913/1914			1915/1916			1916/1917			1917/1918		
	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a
1 rum och kök...	161	161	161	170	169	170	181	180	181	185	190	186
2 » » » ...	123	135	127	128	137	131	135	142	138	136	145	140
3 » » » ...	133	118	124	104	133	120	101	127	117	119	128	123
Samtl. lägenhet.	144	141	142	147	146	147	156	151	155	159	155	157

År 1914 bodde i medeltal 193 personer (familjemedlemmar, inackorderade och inneboende) per 100 rum (inklusive kök) mot 199 år 1918. Antalet konsumtionsenheter per 100 rum ökades under samma tid från 142 till 157. Dessa siffror tyda på en försämring av familjernas bostadsstandard. Emellertid torde de ej kunna få anses såsom representativa för utvecklingen av de mindre bemedlade samhällsklassernas bostadsförhållanden under kristiden av följande skäl. Av de i undersökningarna deltagande hushållen utgjordes det stora flertalet av relativt nybildade familjer, där antingen barnalstringen ej upphört eller barnen ej nått vuxen ålder. När nu dessa familjer i stor

utsträckning till följd av hyreslagstiftningen bött kvar i sina gamla lägenheter, har på grund av bostadsbehovets ökning standarden sänkts. Ovanstående siffror visa sålunda endast, hurudan utvecklingen varit för växande småfolksfamiljer, men ej huru bostadsförhållandena förändrats för sådana hushåll, vilkas storlek minskats under kristiden; för denna stora kategori torde givetvis i de flesta fall kristiden hava medfört en förbättring av bostadsstandarderna.

I efterföljande tabeller över hyrornas storlek för de undersökta hushållen ingå med approximerade hyresbelopp även egna hem och fritt upplåtna bostäder.

Lägenhetens storlek	Hyra (i kr.) per år och lägenhet											
	1913/1914			1915/1916			1916/1917			1917/1918		
	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a
1 rum och kök ..	190	219	197	201	231	208	218	247	225	225	263	234
2 » » » ...	254	298	271	277	340	301	297	355	320	312	378	338
3 » » » ...	297	430	373	326	445	389	377	441	409	426	444	435
Samtl. lägenhet.	215	278	235	233	307	256	252	320	273	266	341	290

Under hyresåret 1913/14 betalades i medeltal 235 kr. per lägenhet. Detta belopp ökades sedan till 256 kr. (1915/16), 273 kr. (1916/17) och 290 kr. (1917/18). I procent räknat utgjorde stegringen från 1913/14 8·9 % resp. 16·2 % resp. 23·4 %. Till en del beror denna ökning på att lägenheternas medelstorlek ökats något. Räknar man med att samtliga hyresgäster bött kvar i sina gamla lägenheter, men att hyrorna för varje lägenhetskategori stigit så som undersökningarna visat, finner man, att hyresökningen från 1913/14 skulle vid oförändrad bostadsstandard hava varit 7·7 % (1915/16), 15·3 % (1916/17) och 20·9 % (1917/18).

Emellertid hade, som förut nämnts, bostadsbehovet ökats, varför hyresbeloppet i förhållande till de boendes antal ej undergått så stark ökning.

Lägenhetens storlek	Hyra (i kr.) per år och konsumtionsenhet											
	1913/1914			1915/1916			1916/1917			1917/1918		
	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a	Arb.	Tj.	S:a
1 rum och kök ..	59·04	67·84	61·12	58·96	68·44	61·16	63·08	68·65	62·07	60·92	69·09	62·84
2 » » » ...	69·13	73·52	70·95	72·14	82·76	76·42	73·04	83·28	77·20	76·32	87·12	80·71
3 » » » ...	55·89	91·03	75·96	78·22	83·57	81·39	93·63	86·86	89·85	89·60	86·70	88·09
Samtl. lägenhet.	62·30	73·87	66·14	64·84	77·88	69·19	66·51	78·40	70·42	68·37	80·43	72·37

Tabellen visar, att hyran per år och konsumtionsenhet ökats från 66·14 kr. (1913/14) till 69·19 kr. (1915/16), 70·42 kr. (1916/17) och 72·37 kr. (1917/18), motsvarande en procentuell stegring från förstnämnda tid av 4·6 % resp. 6·5 % resp. 9·4 %.

Vill man bedöma frågan i vad mån de genom undersökningarna erhållna resultaten kunna anses belysa hyresökningen för smålägenheter, kan man jämföra dem med de av hyresnämnderna lämnade uppgifterna om ökningen för hyresreglerade lägenheter. Sådana uppgifter finnas emellertid först från och med hyresåret 1917/18. De i Sociala Meddelanden årgång 1918, h. 7 publicerade siffrorna om hyresstegringen under tiden 1914/15 till 1917/18 å de förut nämnda 12 orterna hava sammanslagits, varvid orterna vägts med hänsyn till antalet smålägenheter i respektive orter. I genomsnitt för dessa orter uppgick hyresstegringen till 17 %. Detta tal är närmast jämförbart med det ovan angivna procenttalet för hyresstegringen vid oförändrad standard. I båda fallen utgår man vid bedömandet av hyresförhållandena från själva lägenheterna och ej från de boende personernas synpunkt. Mot den enligt hyresnämndernas uppgifter beräknade hyresstegringen av 17 % svarar undersökningens 21 % för tiden från 1914/15 (eller 1913/14) till 1917/18.

Även för bostadskontots vidkommande kan man genom att sammanställa förändringarna i reallönen med hyran erhålla en uppfattning om hyresprocentens förändringar.

	1914	1916	1917	1918
Årslöner inom industri och hantverk	100	119	143	202
Hyror för undersökta hushåll (förändrad bostadsstandard)	100	109	116	123
» » » » (oförändrad »)	100	108	115	121
Hyror enligt hyresnämndernas uppgifter	100	.	.	117
Hyresprocentens nedgång				
för undersökta hushåll (förändrad standard).....	100	92	81	61
» » » » (oförändrad »).....	100	91	80	60
enligt hyresnämndernas uppgifter.....	100	.	.	58

Eftersom hyresökningen varit obetydlig i förhållande till lönestegringen, måste hyrans andel av samtliga utgifter hava sjunkit. Sammanställningen visar, att år 1917 hyresprocenten utgjorde 80 % och år 1918 endast 60 % av 1914 års relativa hyreskostnader. Detta innebar, för att taga ett konkret exempel, att i ett hushåll, där före kriget c:a 12 % av totalutgifterna åtgick till bostad, vilket var det vanliga inom de mindre bemedlade klasserna å orter av motsvarande storlek, bostadsposten upptog = 10 % av samtliga utgifter år 1917 och 7 % år 1918.

Övriga utgifter. Hyresprocentens nedgång uppväger nästan precis den förut konstaterade ökningen av livsmedelsprocenten, så att de sammanlagda utgifterna för livsmedel och bostad under hela kristiden utgjort en nästan konstant andel av de mindre bemedlades totalutgifter. Den omständigheten,

att alla övriga utgifter upptagit samma del av totalbudgeten, innebär emellertid ej, att denna utgiftsgrupp med avseende på förbrukningens storlek och sammansättning varit oförändrad. Enligt socialstyrelsens indexberäkningar över levnadskostnadernas förändringar uppgick stegringen för samtliga utgifter utom livsmedel och bostad vid oförändrad konsumtion till c:a 62 % år 1917 och 126 % år 1918. Då samtidigt inkomsterna stigit med endast 40 %, resp. 100 %, hava på det hela taget inskränkningar måst företagas i all synnerhet som dessa poster ej kunnat inkräkta på livsmedels- och bostadsutgifterna. Dessa inskränkningar hava givetvis ej träffat alla utgiftsposterna likformigt utan troligen i hög grad koncentrerats på en del konton. För att i någon mån belysa ifrågavarande förhållanden intogs i hushållsboken en särskild fråga om verkningarna av de stegrade livsmedelspriserna på andra behov. I publikationen »Livsmedelsförbrukningen 1914 och 1916» återfinnes ett rikhaltigt urval av de inkomna svaren för år 1916, till vilket hänvisas. Då svaren för åren 1917 och 1918 i huvudsak överensstämma med de förut lämnade, återgivas här nedan endast några få, mera karakteristiska uttalanden.

1) Typograf (Hälsingborg). Några nyinköp av kläder ha ej förekommit, utan ha i stället de gamla klädesplaggen reparerats. Nöjen och njutningsmedel äro nästan helt och hållet uteslutna. Förenings- och försäkringsavgifter *måste* betalas, om man ej vill riskera att vid sjukdom stå totalt utan existensmedel. Livförsäkring finnes ej (1917). — Kläder och skodon samt alla slags husgeråd ha endast kunnat inköpas i yttersta nödfall. Nöjen äro totalt slut. Maten är den enklast möjliga. Förenings- och försäkringsavgifter kvarstå oförändrade (1918).

2) Typograf (Hälsingborg). Utgifter till kläder och bostad ha varit ungefär desamma som förr; däremot förekomma nöjen och njutningsmedel ej i någon nämnvärd grad. Livförsäkringsavgiften har blivit något höjd (1917). — Bostaden, ett rum och kök, kan man ju ej inskränka på. Klädfrågan har hållits inom snäva gränser och likaså nöjen samt njutningsmedel. Förenings- och försäkringsavgifterna, oberörda av kristiden, skulle genom inskränkning medföra ekonomisk förlust framdeles (1918).

3) Typograf (Göteborg). Inkomsten räcker numera endast till mat, hyra och ett och annat klädesplagg, varvid i första hand barnen måste bli tillgodosedda. Att spara en slant för oförutsedda händelser är numera omöjligt (1917 och 1918). — Nöjen och njutningsmedel äro bannlysta (1918).

4) Skofabriksarbetare (Hälsingborg). Beträffande kläder och nöjen måste ovillkorligen inskränkningar göras. Förenings- och försäkringsavgifter (sjuk- och livförsäkring) är man ju tvungen betala, så vida man ej vill utsätta sig för risken av eventuell ekonomisk förlust (1917). — På grund av bostadsbristen kan billigare bostad ej anskaffas för närvarande. Av kläder köpes endast det allra nödvändigaste; nöjen och njutningsmedel äro ej att tänka på. Förenings- och försäkringsavgifter måste däremot betalas, såvida man ej vill arbeta på sin egen undergång (1918).

5) Skofabriksarbetare (Uppsala). Vi ha från den 1 oktober 1916 måst bebo mindre och billigare lägenhet än förut. I klädesväg ha vi inskränkt oss till det minsta möjliga, och vad nöjen och njutningsmedel beträffar, äro de så gott som uteslutna numera (1917 och 1918).

6) Murare (Malmö). Kläder, nöjen och njutningsmedel förekomma helt enkelt ej i utgiftsstaten, emedan mat, bostad m. m. slukat hela inkomsten (1917). — Kläder, nöjen och njutningsmedel finnas, liksom år 1917, ej alls. Utgifterna för bostad samt förenings- och försäkringsavgifter ha till och med stigit och betalats delvis på bekostnad av födoämnesbudgeten. Förutom vad här ovan angivits, ha inskränkningar i väsentlig grad måst göras på livsmedel (1918).

7) Murare (Malmö). De höga livsmedelsprisen ha naturligtvis förorsakat stora inskränkningar även på andra områden, t. ex. kläder; nöjen och dylikt äro ej ens att tänka på under dessa tider (1917). — Nöjen och njutningsmedel kunna icke komma ifråga. Av kläder får man skaffa det minsta möjliga; livsmedlen sluka ju allting. Föreningsavgifterna måste dock erläggas (1918).

8) Maskinsnickare (Malmö). Vad bostaden beträffar, ha utgifterna tvärtom stegrats, i det hyran höjts med 20 % den 1 oktober 1916. För kläder, skodon, nöjen, njutningsmedel m. m. är den allra största inskränkning nödvändig. Förenings- och försäkringsavgifter erläggas (med svårighet) som förut (1917). — Vad beträffar kläder, nöjen och njutningsmedel, har inskränkning företagits (1918).

9) Arbetare (Hälsingborg). De stegrade livsmedelspriserna hava förorsakat inskränkning i utgifterna för kläder, nöjen och njutningsmedel m. m. För tillfället är jag på grund av sjukdom befriad från att erlägga förenings- och försäkringsavgifter med undantag för sjukkasseprenier, som av mig betalats (1917). — Kläder, nöjen och njutningsmedel ha måst inskränkas så långt omständigheterna tillåta. Största sparsamhet iakttagas även på alla andra områden på grund av dels livsförnödenheternas oerhörda ökning, dels hyresstegringen (1918).

10) Metallarbetare (Jönköping). Vi ha måst inskränka de vanliga sommarresorna och utflykterna i stadens omgivning samt ej som förr kunnat göra några besparingar. Av kläder ha vi endast köpt det nödvändigaste (1917). — Bostaden har varit densamma som före 1914. Av kläder ha ej köpts andra än arbetskläder; nöjen och njutningsmedel ha vi ej behov av. Vi ha levat ungefär på vanligt sätt men ej kunnat göra några besparingar de sista fyra åren (1918).

11) Järnarbetare (Uppsala). De höga livsmedelspriserna ha förorsakat i det närmaste fullständigt slopande av nöjen och njutningsmedel samt stor inskränkning av kläder. Men förenings- och försäkringsavgifter ha hittills kunnat fullt betalas (1917 och 1918).

12) Järnarbetare (Göteborg). De stegrade livsmedelspriserna ha förorsakat inskränkningar å alla områden. Trots ökad arbetslön, dyrtidstillägg, hyresbidrag och hustruns arbetsförtjänst är det med yttersta nöd, som man kan hålla sig uppe med avseende på kläder, skodon m. m. Ställningen är sådan, att man är nära att förtvivla — ehuru man alltid haft ordnad ekonomi (1917 och 1918).

13) Smidesarbetare (Uppsala). De höga priserna ha förorsakat inskränkning av matvaror, kläder, tidningar, böcker samt underhåll av husgeråd och bohag (1917). — Beträffande kläder och tidningar ha vi varit tvungna att inskränka oss (1918).

14) Smärglare (Eskilstuna). Utgifterna för bostad, förenings- och försäkringsavgifter kvarstå oförändrade. Nöjen, njutningsmedel, dryckesvaror och resor äro inskränkta till det minsta möjliga. Av kläder kunna vi köpa endast det nödvändigaste. Det har dock blivit någon lättnad nu, emedan arbetsförtjänsten ökats sedan början av juni (1917). — Vi ha ej behövt göra några inskränkningar annat än de precis nödvungna, dels har arbetslönen ökats, dels är antalet personer i hushållet mindre än föregående år (1918).

- 15) Lokomotivreparatör (Hälsingborg). Bostaden är densamma. Beträffande kläder har företagits stor inskränkning; nöjen och njutningsmedel äro fullständigt uteslutna, men förenings- och försäkringsavgifter erläggas oförändrade (1917 och 1918).
- 16) Stenarbetare (Göteborg). På grund av de enormt stegrade priserna på kläder och skodon samt livsmedlens stegring i allmänhet, ha inköp av kläder fått begränsas till det allra nödvändigaste. Förenings- och försäkringsavgifter ha hittills kunnat betalas (1917 och 1918). — Några nöjen har ej ens varit att tänka på (1918).
- 17) Grovarbetare (Göteborg). Inskränkningar ha företagits beträffande kläder, nöjen, njutningsmedel, förenings- och försäkringsavgifter samt år 1917 även bostad (1917 och 1918).
- 18) Grovarbetare (Malmö). Vi ha måst inskränka oss i fråga om bostad, kläder, skodon och njutningsmedel (1917 och 1918). — Även på eldningen ha vi varit tvungna knappa in (1917).
- 19) Arbetare (Gävle). På alla områden har man ju måst göra inskränkning; sjuk-kassa och livförsäkring har man dock i det längsta velat fullfölja (1917). — Inskränkning har måst göras för kläder i första hand samt givetvis även för nöjen och njutningsmedel; förenings- och försäkringsavgifter måste ju först och främst betalas (1918).
- 20) Skrädderiarbetare (Göteborg). Mannen och hustrun ha ej skaffat några nya kläder sedan krigets början; nöjen och njutningsmedel ha helt försakats (1917 och 1918). — Mannens och hustruns livförsäkringar ha fått förfalla (1918).
- 21) Snickare (Göteborg). Några inskränkningar ha ej förekommit (1917 och 1918).
- 22) Vägbiträde (Malmö). Alla, icke absolut nödvändiga utgifter ha, på grund av de stegrade livsmedelspriserna, måst indragas, såsom nyanskaffning av kläder, skodon samt även försäkringsavgifter. Nöjen och njutningsmedel äro absolut strukna från utgiftskontot (1917 och 1918).
- 23) Sägare (Gävle). Vad angår kläder, dröjer man ju så länge som möjligt med anskaffandet av nya, under förhoppning om bättre tider (1917). — Vi ha måst inskränka oss betydligt beträffande kläder, och svårare blir det för varje dag; priserna pressas ju aldeles fabelaktigt i höjden. Nöjen och njutningsmedel ha vi ej offrat mycket på någon gång; bättre då att spara för eventuellt kommande behov (1918).
- 24) Transformatormontör (Västerås). Bostaden är densamma som förut. Kläder ha ej köpts till någon av familjen på flera år. Njutningsmedel användas ej alls och nöjen förekomma högst obetydligt. Förenings- och försäkringsavgifter erläggas dock oförändrade (1917 och 1918).
- 25) Packmästare (Trollhättan). Vad mig beträffar, har löneförhöjning och kristidstillägg motsvarat prisförhöjningarna (1917). — Inskränkningar ha företagits beträffande bostad, kläder, nöjen, njutningsmedel samt delvis mat (1918).
- 26) Linjerare, eget hantverk (Göteborg). Inskränkningar ha knappast företagits å annat än kläder, ty, tack vare mannens stegrade inkomster har dyrtiden känts mindre (1917 och 1918).
- 27) Förman (Trollhättan). Inskränkningar ha gjorts på nästan allt; särskilt kännbara äro utgifterna för skodon för en stor familj (1917). — Ena rummet har jag måst hyra ut till en inneboende. Av kläder kan endast det nödvändigaste till barnen inköpas. Försäkringsavgifter ha regelbundet betalats (1918).
- 28) Lagerförman (Mjölby). Någon annan inskränkning, än som betingats av varubristen, har ej behövt ske på grund av dels ökad inkomst (från 100 kr. per månad 1914 till 130 kr. år 1917 och 1918), dels äldste sonens bidrag till sin försörjning (1918),

dels odling av frukt, bär, potatis och grönsaker till hushållets fulla behov och till avsalu (1917 och 1918).

29) Stationskarl (Hälsingborg). Av kläder ha vi endast kunnat skaffa oss något enstaka plagg till hustrun och barnen under de senaste åren. Nöjen och njutningsmedel få vi försaka (1917 och 1918).

30) Vagnreparatör vid statens järnvägar (Malmö). Inskränkningar ha vidtagits beträffande bostad, kläder, nöjen och njutningsmedel (1917 och 1918).

31) Banvakt vid statens järnvägar (Uppsala). De stegrade livsmedelspriserna ha fullständigt berövat familjen alla nöjen och njutningsmedel, förorsakat inskränkning i utgifterna för anskaffning och underhåll av inventarier, kläder, skodon, tidningar, böcker (1917 och 1918).

32) Spårrensare vid spårvägen (Göteborg). Nöjen och njutningsmedel äro främmande för oss. Vi ha samma bostad som förut; hyran har höjts, men så ha vi i stället fått gas och elektriskt ljus. Av kläder skaffas endast det allra nödvändigaste; själv har jag en kostym på avbetalning. Jag är med i samma sjukkasse som förut (1917 och 1918).

33) Poliskonstapel (Eskilstuna). Vi ha behållit samma bostad som förut, men i fråga om kläder, nöjen, förenings- och försäkringsavgifter ha största möjliga inskränkningar varit nödvändiga. Dessutom ser det ut som om man skulle behöva avstå från personlig hygien (1917 och 1918).

34) Poliskonstapel (Malmö). De stegrade livsmedelsprisen ha förorsakat stora inskränkningar av utgifterna för kläder, skodon, nöjen och njutningsmedel (1917 och 1918) samt inventarier (1918). Bostaden (eget hem) har jag ej kunnat hålla i det skick, den borde ha varit (1918).

35) Butiksföreståndare (Hälsingborg). Endast det nödvändigaste av kläder och huseråd har kunnat anskaffas; nöjen och njutningsmedel få helt undvaras. Ingen inskränkning har gjorts av förenings- och försäkringsavgifter, ty de äro absolut nödvändiga (1917 och 1918).

36) Faktor (Hälsingborg). De oerhört stegrade priserna å livsmedel ha medfört, att en avsevärd inskränkning måst vidtagas i beklädnadshänsende. Därjämte har underhåll av möbler och huseråd ej kunnat ske i den omfattning, som varit erforderlig. Nöjen och förströelser måste helt och hållet försakas (1917). Någon nyanskaffning av kläder har under det senaste året icke kunnat ske i annan mån än som varit oundgängligen nödvändigt av skor och strumpor till i synnerhet barnen. Dessutom ha alla utgifter för nöjen och njutningsmedel helt måst indragas, medan däremot förenings- och försäkringsavgifter erlagts såsom under normala förhållanden (1918).

37) Förste postvaktmästare (Malmö). Inskränkningar ha vidtagits beträffande bostad, varigenom hyresbeloppet minskats med 60 kr. per år, nyanskaffning av kläder, nöjen och njutningsmedel men ej av förenings- och försäkringsavgifter (1917 och 1918).

Enligt bokförarnas egna uppgifter hava inskränkningar måst företagas i nästan varje hushåll. Endast i ett fåtal familjer har den gamla standarden kunnat uppehållas. Svaren giva en intressant inblick i de mindre bemedlade klassernas sätt att inordna de olika behovens tillfredsställande i en viss rangordning. I 1913—1914 års allmänna levnadskostnadsundersökning (del. I) har visats, hur man kan indela de olika behoven i tvenne stora grupper, nämligen dels existensbehov, dels kulturbehov. Till den förra gruppen räknas sådana behov (föda, bostad, bränsle och lyse), till vilkas täckande

åtgår en allt mindre andel av totalinkomsten, när levnadsstandarden höjes, till den senare sådana (beklädnad, inventarier, tvätt och renhållning, hygien, intellektuella ändamål, gåvor, nöjen o. d.), som upptaga en med stigande levnadsstandard växande del av inkomsterna. De inskränkningar, som kristiden tvungit flertalet konsumenter att företaga, hava enligt de anförda svaren i främsta rummet gått ut över kulturbehoven och speciellt över dem, som ansetts minst nödvändiga (nöjen och förströelser). Likaledes har man i avvaktan på bättre tider sökt uppskjuta nyinköp av kläder och inventarier. Beträffande en post, förenings- och försäkringsavgifter, har man emellertid oftast kunnat undvika att göra några inskränkningar; på grund av penningvärdets fall har dock realvärdet av dessa avgifter nedgått högst väsentligt.

IX. Livsmedelsförbrukningen i Stockholm år 1907—1908, maj 1916, juni/juli 1917 och juni/juli 1918.

Såsom förut nämnts, omfattade de tre levnadskostnadsundersökningarna 1916, 1917 och 1918 även Stockholm, som dock ej medtagits vid den föregående behandlingen av livsmedelsförbrukningen under kristiden, enär man för Stockholms vidkommande ej äger något jämförelsematerial från tiden omedelbart före krigsutbrottet. Det ansågs nämligen ej nödvändigt, att Stockholm deltog i 1913—1914 års allmänna levnadskostnadsundersökning, då för huvudstaden en dylik undersökning redan förefanns, vilken verkställdes av stadens statistiska kontor för åren 1907—1908.

Hushållsböckerna för åren 1916, 1917 och 1918 voro av samma innehåll och utdelades till samma befolkningslager som å övriga orter. De vid dessa undersökningar medtagna familjerna voro i synnerligen stor utsträckning identiska. I detta hänseende är jämförbarheten med 1907—1908 års utredning mindre god; dock bör framhållas, att även då härrörde materialet från arbetar- och lägre tjänstemannafamiljer. Med avseende å bokföringsperioden, materialets bearbetning och gruppering överensstämma de stockholmska kristidsundersökningarna med motsvarande utredningar för övriga orter.

De undersökta familjernas antal, sammansättning och ekonomiska ställning framgå av nedanstående sammanställning.

	1907—1908	1916	1917	1918
Antal hushåll.....	150	103	74	114
Antal familjemedlemmar per hushåll.....	4·41	4·24	4·03	3·85
Antal konsumtionsenheter per hushåll.....	3·33	3·40	3·22	3·10
Inkomst per vecka och hushåll	Kr. 41·16	45·85	58·15	84·79
Inkomst per vecka och konsumtionsenhet	> 12·36	13·20	18·06	27·35

Hushållens storlek var vid de två senare undersökningarna något mindre än vid de föregående, vilket bör beaktas vid bedömandet av de i det följande lämnade uppgifterna om konsumtionens storlek per hushåll.

Jämföras ovanstående uppgifter om storleken av stockholmshushållens inkomster med de förut å sid. 14—15 lämnade upplysningarna om genomsnittsinkomsten å övriga orter, finner man, att de förra voro något bättre ekonomiskt ställda än de senare. Denna skiljaktighet är dock i verkligheten mindre än vad inkomstsiffrorna angiva, beroende på penningens lägre köpkraft i huvudstaden än i flertalet av de andra undersökta orterna.

Beträffande *utgifterna för födo- och njutningsämnen* belyses utvecklingen under kristiden av omstående tabell. Dessa utgifter ökades per konsumtionsenhet under tiden från 1907/08 till 1916 med 26·0 %. Än starkare var stegringen under de därpå följande åren, så att den totala ökningen sedan 1907/08 uppgick till 62·1 % år 1917 och 178·4 % år 1918. Då livsmedelskostnaderna stigit hastigare än inkomsterna hava livsmedelsutgifternas andel av hela budgeten (»livsmedelsprocenten») ökats från 44·6 % (1907/08) till 52·6 % (1916), 49·4 % (1917) och 56·1 % (1918).

Av samtliga utgifter för födo- och njutningsämnen kommo kostnaderna för matvaror i främsta rummet, i det att de upptogo 87 à 91 % av hela födoämnesbudgeten. Procenttalen visa en svagt stigande tendens, om man för år 1918 räknar till matvaruutgifterna även kostnaden för färdiglagad mat från centralkök o. d. De animaliska födoämnenas andel upptogo huvudparten av livsmedelsbudgeten och växte år för år från 54·1 % (1907/08) till 60·1 % (1918). Utgifterna för den andra huvudgruppen, vegetabilierna, visa däremot en i förhållande till samtliga livsmedelskostnader sjunkande tendens från 34·8 % (1907/08) till 27·4 % (1918). Stockholms-hushållen synas med hänsyn till sin lägre livsmedelsprocent och sina större relativa utgifter för animaliska varuslag äga en något högre levnadsstandard än familjerna å övriga orter. Utgifterna för de olika varuslagen variera på ungefär samma sätt i Stockholm som förut meddelats för de andra orterna. För övrigt torde ur tabellen kunna hämtas alla erforderliga upplysningar.

För åren 1917 och 1918 lämnar tabellen å sid. 78 uppgift om födans sammansättning inom olika inkomst- och socialgrupper. Med stigande välstånd ökades utgifterna per konsumtionsenhet för födo- och njutningsämnen. Bland de olika matvarorna var denna stegring särskilt framträdande för animaliska livsmedel, för vilka utgifterna växte ej blott absolut utan även i förhållande till samtliga födoämnesutgifter. Inom den lägsta inkomstklassen utgjorde nämligen denna livsmedelsgrupps andel av hela födoämnesbudgeten 56·0 % år 1917 och 52·4 % år 1918; för de mest välbärgade familjerna voro motsvarande tal 61·9 % och 62·1 %. Utgifterna för vegetabiliska livsmedel tilltogo visserligen absolut taget för varje inkomstgrupp, men i förhållande till samtliga födoämnesutgifter visade de en jämnt sjunkande serie; procenttalen voro här 36·3 % (1917) och 32·7 % (1918) för de fattigaste familjerna mot 26·3 % (1917) och 25·6 % (1918) för den högsta välståndsklassen.

Inom de båda socialgrupperna voro förhållandena något olika 1917 och 1918. Vid det förra tillfället uppvisade arbetarhushållen en ej obetydligt högre utgiftssumma för födo- och njutningsämnen än tjänstemännen (9·36 kr. resp. 8·30 kr. per vecka och konsumtionsenhet), medan under det därpå följande året de båda gruppernas livsmedelsutgifter voro ungefär lika stora. Även i födoämnesbudgetens fördelning på animaliska och vegetabiliska

	Utgifter i medeltal per vecka och								Relativa tal			
	hushåll				konsumtionsenhet				1907— 1908	1916	1917	1918
	1907— 1908	1916	1917	1918	1907— 1908	1916	1917	1918				
	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	%	%	%	%
Födo- och njutningsämnen...	1 834	2 354	2 873	4 753	551	694	893	1 534	100·0	100·0	100·0	100·0
Matvaror	1 632	2 138	2 611	4 158	491	630	812	1 342	89·0	90·8	90·9	87·5
Animaliska	992	1 341	1 708	2 854	298	395	531	920	54·1	57·0	59·5	60·1
<i>Kött</i>	278	338	432	841	83	99	136	271	15·2	14·3	15·1	17·7
Färskt kött	184	252	330	576	55	74	103	186	10·0	10·7	11·5	12·1
nötkött	84	104	158	430	25	31	49	139	4·6	4·4	5·5	9·1
kalvkött	38	36	25	63	11	10	8	20	2·1	1·4	0·9	1·3
fläsk	40	80	123	30	12	24	38	10	2·2	3·4	4·3	0·6
annat färskt kött	22	32	24	53	7	9	8	17	1·1	1·5	0·8	1·1
Konserverat kött	94	86	102	265	28	25	33	85	5·2	3·6	3·6	5·6
nötkött	14	15	11	157	4	4	4	50	0·8	0·6	0·4	3·3
fläsk	80	71	91	108	24	21	29	35	4·4	3·0	3·2	2·3
<i>Charkuterivaror</i>	69	107	120	304	21	32	37	98	3·8	4·5	4·2	6·4
<i>Fisk</i>	69	107	144	570	21	32	43	183	3·8	4·6	5·0	12·0
Färsk fisk	35	77	83	344	11	23	25	111	1·9	3·3	2·9	7·2
Konserverad fisk	34	30	61	226	10	9	18	72	1·9	1·3	2·1	4·8
salt sill	18	23	46	175	5	7	14	56	1·0	1·0	1·6	3·7
annan fisk	16	7	15	51	5	2	4	16	0·9	0·3	0·5	1·1
<i>Konserver</i>	—	11	6	33	—	3	2	11	—	0·5	0·2	0·7
<i>Lanthushållningsprodukter</i>	574	778	1 002	1 103	172	229	312	356	31·2	33·1	34·9	23·2
Mjök och grädde	285	369	428	510	85	109	133	164	15·5	15·7	14·9	10·7
oskummad mjölk	247	307	354	338	74	91	110	109	13·5	13·0	12·3	7·1
skummad mjölk	14	20	12	7	4	6	4	2	0·7	0·9	0·4	0·1
grädde	24	42	62	165	7	12	19	53	1·3	1·8	2·2	3·5
Fett och flott	12	22	16	46	4	6	5	15	0·6	0·9	0·6	1·0
Smör	140	93	333	122	42	27	104	39	7·6	4·0	11·6	2·6
Margarin	27	129	—	—	8	38	—	—	1·5	5·5	—	—
Ost	37	47	60	42	11	14	19	14	2·0	2·0	2·1	0·9
Ägg	73	118	165	383	22	35	51	124	4·0	5·0	5·7	8·0
<i>Övriga animaliska matvaror</i>	2	—	4	3	1	—	1	1	0·1	—	0·1	0·1

varuslag kan man spåra denna skillnad i levnadsstandard, i det att de förra livsmedlens andel år 1917 var större men år 1918 mindre bland arbetarklassen än bland tjänstemännen.

Efterföljande tabell (sid. 80) över *konsumerade kvantiteter* lämnar mera detaljerade upplysningar om förbrukningens gestaltning vid de olika undersökningstillfällena. Det visar sig, att utvecklingen under kristiden varit väsentligen densamma i Stockholm som annorstädes. För den första

efter kostnad i Stockholm.

	Utgifter i medeltal per vecka och								Relativa tal			
	hushåll				konsumtionsenhet							
	1907— 1908	1916	1917	1918	1907— 1908	1916	1917	1918	1907— 1908	1916	1917	1918
	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	%	%	%	%
Vegetabiliska	640	797	903	1 304	193	235	281	422	34·8	33·8	31·4	27·4
<i>Bröd</i>	212	233	270	256	64	69	84	83	11·5	9·9	9·4	5·4
rågbröd, hårt	48	57	122	148	15	17	38	48	2·6	2·4	4·2	3·1
mjukt	24	79	62	52	7	23	19	17	1·3	3·4	2·2	1·1
vetebröd, kaffebröd, bakelser o. d.	85	74	70	51	25	22	22	16	4·6	3·1	2·4	1·1
skorpor	55	23	16	5	17	7	5	2	3·0	1·0	0·6	0·1
<i>Mjöl</i>	92	151	104	113	28	44	33	37	5·0	6·4	3·6	2·4
vetemjöl	74	118	70	71	22	35	22	23	4·0	5·0	2·4	1·5
rågmjöl	11	24	29	31	4	7	9	10	0·6	1·0	1·0	0·7
annat mjöl	7	9	5	11	2	2	2	4	0·4	0·4	0·2	0·2
<i>Gryn</i>	20	39	24	110	6	11	7	37	1·1	1·6	0·8	2·3
havregryn	12	29	7	2	4	8	2	1	0·6	1·2	0·2	0·1
risgryn	5	7	6	—	1	2	2	—	0·3	0·3	0·2	—
andra gryn	3	3	11	108	1	1	3	36	0·2	0·1	0·4	2·2
<i>Grönsaker, frukt och bär</i> <i>m. m.</i>	128	115	217	624	39	34	67	201	7·0	4·9	7·5	13·1
ärter, bruna bönor ...	5	7	10	17	1	2	3	6	0·3	0·3	0·4	0·4
grönsaker, rotfrukter...	22	30	64	281	7	9	20	90	1·2	1·3	2·2	5·9
potatis	46	43	88	252	14	13	27	81	2·5	1·8	3·0	5·3
frukt och bär	55	35	55	74	17	10	17	24	3·0	1·5	1·9	1·5
<i>Socker och sirap</i>	97	131	91	102	29	39	29	32	5·3	5·6	3·2	2·1
socker	95	127	83	101	28	38	26	32	5·2	5·4	2·9	2·1
sirap	2	4	8	1	1	1	3	—	0·1	0·2	0·3	—
<i>Kaffe</i>	52	87	59	30	16	26	18	10	2·8	3·7	2·1	0·6
<i>Te, choklad</i>	14	17	52	7	4	5	16	2	0·8	0·7	1·8	0·2
<i>Övriga vegetabiliska mat-</i> <i>varor (kryddor)</i>	25	24	86	62	7	7	27	20	1·3	1·0	3·0	1·3
<i>Dryckesvaror</i>	102	94	102	106	30	28	31	35	5·6	4·0	3·5	2·2
spirituosa	34	40	18	30	10	12	5	10	1·9	1·7	0·6	0·6
öl, porter o. d.	54	26	26	18	16	8	8	6	2·9	1·1	0·9	0·4
svagdricka, läskedryck.	14	28	58	58	4	8	18	19	0·8	1·2	2·0	1·2
<i>Tobak</i>	20	33	35	81	6	10	11	26	1·1	1·4	1·2	1·7
<i>Förtäring utom hemmet</i>	30	89	125	129	24	26	39	41	4·4	3·8	4·4	2·7
<i>Mat från centralkök</i>	—	—	—	279	—	—	—	90	—	—	—	5·9

undersökningsperioden (1907/08—1916) återfinns man den allmänna övergången från animaliska livsmedel till vegetabiliska. Sålunda utvisar konsumtionen av nästan samtliga slag av kött, charkuterivaror, fett och flott, smör samt ost en väsentlig nedgång, medan mjöl-, gryn-, socker- och kaffe-förbrukningen tilltagit. Även utbytet av ett dyrare livsmedel mot ett billigare, likartat varuslag ägde rum (smör mot margarin, vetebröd och skorpor mot rågbröd). Under tiden 1916—1917 uppvisade stockholms-hushållens konsumtion i allmänhet samma förändringar, som förut iakttagits för andra

Utgifter för födo- och njutningsämnen per vecka och konsumtionsenhet i Stockholm.

	Juni/juli 1917					Juni/juli 1918					
	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet			Arbets- hushåll	Tjänstemanna- hushåll	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet				Arbets- hushåll	Tjänstemanna- hushåll
	-60'00	60'00- 85'00	85'00-			-60'00	60'00- 85'00	85'00- 110'00	110'00-		
Antal hushåll.....	25	23	26	47	27	12	37	34	31	76	38
Ant. fam.-medl. pr hush.	5'04	3'91	3'15	3'72	4'56	4'79	4'51	3'54	3'03	3'85	3'86
Ant. kons.-enh. pr hush.	4'01	3'22	2'45	3'02	3'56	4'35	3'73	2'74	2'25	3'08	3'14
	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre	öre
Födo- och njutningsämnen	695	944	1 148	936	830	1 126	1 410	1 726	1 985	1 585	1 519
Matvaror.....	641	872	1 013	846	761	958	1 273	1 475	1 741	1 380	1 353
Animaliska	389	573	711	557	490	590	843	1005	1 232	924	923
Kött	96	161	168	134	137	108	255	301	409	268	288
färskt kött	77	113	133	100	108	85	159	215	298	189	191
konserverat kött.....	19	48	35	34	29	23	96	86	111	79	97
Charkuterivaror	32	36	46	43	27	94	92	94	120	103	89
Fisk	33	37	72	51	33	163	169	190	221	188	174
färsk fisk	22	22	37	30	19	71	101	123	146	116	101
konserverad fisk.....	11	15	35	21	14	92	68	67	75	72	73
Konserver	1	2	3	1	2	3	15	6	14	11	9
Lanthushållningsprodukt.	226	337	419	327	290	222	311	414	468	354	363
mjölk och grädde	99	143	178	146	115	107	140	188	225	165	166
därav oskumm. mjölk	81	118	147	120	96	66	89	128	156	106	115
fett och flott	2	8	6	6	4	20	13	16	14	16	14
smör	82	110	131	110	94	23	27	48	64	34	50
ost	9	22	30	18	20	3	16	8	24	11	18
ägg.....	34	54	74	47	57	69	115	154	141	128	115
Övriga animal. matvaror	1	—	3	1	1	—	1	—	—	—	—
Vegetabiliska	252	299	302	289	271	368	430	470	509	456	430
Bröd	83	73	97	88	78	82	76	88	107	93	75
Mjöl	30	32	36	34	31	30	37	41	35	35	39
Gryn.....	5	11	6	7	8	23	40	36	34	38	31
Grönsaker, frukt och bär	61	75	67	68	68	164	196	217	226	203	197
därav potatis	28	32	20	26	30	73	76	87	91	77	90
Socker och sirap	26	31	29	29	27	33	31	35	34	31	35
Kaffe.....	17	20	19	19	17	12	9	9	9	10	9
Te, choklad	13	16	22	15	19	—	2	2	5	2	3
Övr. veg. matv. (kryddor)	17	41	26	29	23	24	39	42	59	44	41
Dryckesvaror	20	30	49	34	28	32	10	51	66	38	27
Tobak	6	14	16	13	8	22	18	29	40	25	27
Förtäring utom hemmet...	28	28	70	43	33	30	34	55	49	45	35
Mat från centralkök	—	—	—	—	—	84	75	116	89	97	77

orter, d. v. s. en ökning i förbrukningen av de flesta animaliska livsmedel (kött, charkuterivaror, fisk och smör) och en nedgång för flertalet vegetabiliska varuslag (mjöl, gryn, potatis, socker och kaffe). En del mindervärdiga mjöl- och grynsorter synas även i Stockholm hava erhållit större användning under denna tid. De genom 1918 års undersökning konstaterade förskjutningarna i konsumtionen i Stockholm gingo i samma riktning som å övriga orter. Kött ersattes sålunda av fisk, bröd och gryn av potatis. Förbrukningen av konserverade livsmedel (salt kött, salt fisk) samt av ersättningsvaror (potatisfingor, kålrötter, mat från centralkök) ökades högst väsentligt.

Förut har för övriga orters vidkommande framhållits, att konsumtionen inom de mindre bemedlade klasserna uppvisar vissa typiska förskjutningar med olika inkomst- och sociala förhållanden. De därvid gjorda iakttagelserna bekräftas av stockholmsundersökningarnas resultat. Av tabellen å sid. 81 framgår, att förbrukningen av kött (speciellt färskt kött), charkuterivaror, fisk (särskilt färsk strömming och färsk »annan fisk»), oskummad mjölk, grädd, smör, ost och ägg ökades med stigande välstånd. Om sålunda användningen av animaliska varuslag med undantag för en del lägre kvaliteter (skummad mjölk, fett och flott, salt sill) steg med en förbättrad ekonomisk ställning, var tendensen för vegetabiliska livsmedel i allmänhet svävande. För år 1918 kan man dock spåra en svag stegring i konsumtionen av bröd och mjöl (speciellt vetemjöl) och potatis liksom för år 1917 av vetemjöl och kaffe.

Även för Stockholms vidkommande har en bearbetning företagits av uppgifterna angående antalet matportioner från centralkök, fabriksmarketerier o. d. under juni/juli 1918, varvid materialet för jämförbarhetens skull grupperats i de inkomstgrupper, som förut använts (jfr sid. 48).

Färdilagad mat från centralkök o. d. juni/juli 1918.

	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet			Arbetar- hushåll	Tjänste- mannahushåll	Samtliga hushåll
	—60·00	60·00— 85·00	85·00—			
Samtliga hushåll	12	37	65	76	38	114
Antal hushåll, som använt mat från centralkök	5	14	25	32	12	44
I % av samtliga hushåll	41·7	37·8	38·5	42·1	31·6	38·6
Antal portioner inalles per vecka ...	63	173	241	366	111	477
Antal portioner i veckan per hushåll, som använt centralköksmat	12·6	12·4	9·6	11·4	9·3	10·8

Konsumerade kvantiteter av viktigare livsmedel i Stockholm 1907/08—1918.

	I medeltal per vecka och								Ökning (+) eller minskning (—) av förbrukningen per konsumtionsenhet			
	hushåll				konsumtionsenhet				1907— 1916	1916— 1917	1917— 1918	1907— 1918
	1907— 1908	1916	1917	1918	1907— 1908	1916	1917	1918				
Kött	2 288	1 747	2 100	1 622	688	515	654	524	— 25·2	+ 27·0	— 19·9	— 23·8
Färskt kött	1 580	1 335	1 685	967	475	394	525	313	— 17·1	+ 33·2	— 40·4	— 34·1
nötkött	741	702	1 010	768	223	207	314	248	— 7·2	+ 51·7	— 21·0	+ 11·2
kalvkött	321	203	169	113	96	60	53	37	— 37·5	— 11·7	— 30·2	— 61·5
färkkött	135	6	5	12	41	2	2	4	+ 95·1	+ 0·0	+ 100·0	— 90·3
fläsk	383	424	501	74	115	125	156	24	+ 8·7	+ 24·8	— 84·6	— 79·1
Konserverat kött	708	412	415	655	213	121	129	211	— 43·2	+ 6·6	+ 63·6	— 0·9
nötkött	119	77	62	342	36	23	19	110	— 36·1	— 17·4	+ 478·9	+ 205·6
fläsk	589	335	353	313	177	98	110	101	— 44·6	+ 12·2	— 8·2	— 42·9
Charkuterivaror	577	329	453	559	173	97	141	180	— 43·9	+ 45·4	+ 27·7	+ 4·0
Fisk	1 256	1 350	2 162	4 806	378	397	672	1 550	+ 5·0	+ 69·3	+ 130·7	+ 310·1
Färsk fisk	697	959	892	2 232	210	282	277	720	+ 34·3	— 1·8	+ 159·9	+ 242·9
sill	73	—	10	65	22	—	3	21	—	—	+ 600·0	— 4·6
strömming	339	468	514	670	102	138	160	216	+ 35·3	+ 15·9	+ 35·0	+ 111·8
annan fisk	285	491	368	1 497	86	144	114	483	+ 67·4	— 20·8	+ 323·7	+ 461·6
Konserverad fisk	559	391	1 270	2 574	168	115	395	830	— 31·6	+ 243·5	+ 110·1	+ 394·0
salt sill	412	303	1 112	1 683	124	89	346	543	— 28·2	+ 288·8	+ 56·9	+ 337·9
kabeljo	40	51	158	29	12	15	49	9	+ 25·0	+ 226·7	— 81·6	— 25·0
salt strömming	—	19	—	735	—	6	—	237	—	—	—	—
annan fisk	107	18	—	127	32	5	—	41	— 84·4	—	—	+ 28·1
Mjolk och grädde .. lit.	17·13	17·30	15·07	10·69	5·14	5·10	4·70	3·44	— 0·8	— 7·9	— 26·8	— 33·1
oskummad mjölk	15·23	14·93	13·22	8·16	4·58	4·40	4·11	2·63	— 3·9	— 6·6	— 36·0	— 42·6
skummad mjölk	1·96	2·05	0·89	0·26	0·59	0·61	0·28	0·68	+ 3·4	— 54·1	— 71·4	— 86·5
grädde	0·24	0·38	0·44	1·18	0·07	0·11	0·14	0·38	+ 57·1	+ 27·3	+ 171·4	+ 442·9
Fett och flott	105	83	43	90	32	24	13	29	— 25·0	— 45·8	+ 123·1	— 9·4
Smör	620	327	926	219	186	96	288	71	— 48·4	+ 200·0	— 75·4	— 61·8
Margarin	167	692	—	—	50	204	—	—	+ 308·0	—	—	—
Ost	247	223	203	93	74	66	63	30	— 10·8	— 4·6	— 52·4	— 59·5
Ägg	11	14	11	13	3	4	4	4	+ 33·3	+ 0·0	+ 0·0	+ 33·3
Bröd	3 919	3 058	3 448	2 973	1 177	901	1 072	961	— 23·5	+ 19·0	— 10·4	— 18·4
rågbröd, hårt	1 129	1 141	1 836	1 822	339	336	571	588	— 0·9	+ 69·9	— 3·0	+ 73·5
» mjukt	596	1 326	949	629	179	391	295	203	+ 118·4	— 24·6	— 31·2	+ 13·4
vetebröd	1 538	428	355	226	462	126	110	74	— 72·7	— 12·7	— 32·7	— 84·0
skorpor	692	225	119	30	208	66	37	10	— 68·3	— 43·9	— 73·0	— 95·2
Mjöl	2 937	4 165	2 555	2 626	883	1 227	795	849	+ 39·0	— 35·2	+ 6·8	— 3·9
vetemjöl	2 379	3 261	1 685	1 653	715	961	524	534	+ 34·4	— 45·5	+ 1·9	— 25·3
rågmjöl	414	754	816	866	124	222	254	280	+ 79·0	+ 14·4	+ 10·2	+ 125·8
potatismjöl	65	92	9	73	20	27	3	23	+ 35·0	— 88·9	+ 666·7	+ 15·0
havremjöl	44	35	4	9	13	10	1	3	— 23·1	— 90·0	+ 200·0	— 76·9
ej spec. mjöl	35	23	41	25	11	7	13	9	— 36·4	+ 85·7	— 30·8	— 18·2
Gryn	507	797	349	43	153	235	109	15	+ 53·6	— 53·6	— 86·2	— 90·2
havregryn	339	602	106	20	102	177	33	7	+ 73·5	— 81·4	— 78·8	— 93·1
risgryn	98	134	82	—	29	40	26	—	+ 37·9	— 35·0	—	—
korngryn	33	16	57	2	10	5	18	1	— 50·0	+ 260·0	— 94·5	— 90·0
mannagryn	25	28	—	—	8	8	—	—	+ 0·0	—	—	—
ej spec. gryn	12	17	104	21	4	5	32	7	+ 25·0	+ 540·0	— 78·1	+ 75·0
Ärtor, gula, gröna ..	141	120	107	197	42	35	33	64	— 16·7	— 5·7	+ 93·9	+ 52·4
Bruna bönor	34	10	17	15	10	3	5	5	— 70·0	+ 66·7	+ 0·0	— 50·0
Potatis	7·55	6·66	5·29	7·20	2·27	1·96	1·65	2·33	— 13·7	— 15·8	+ 41·2	+ 2·6
Potatisflingor	—	—	—	1 207	—	—	—	386	—	—	—	—
Kålrotter, morötter ..	—	—	—	1 573	—	—	—	508	—	—	—	—
Socker	1 526	1 960	1 244	1 097	459	578	387	354	+ 25·9	— 33·1	— 8·5	— 22·9
Kaffe	330	386	157	74	99	114	49	24	+ 15·2	— 57·0	— 51·0	— 75·8
Mat från centralkök port.	—	—	—	4·18	—	—	—	1·35	—	—	—	—

Konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet av viktigare livsmedel i Stockholm
1917 och 1918.

	Juni/juli 1917					Juni/juli 1918					
	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet			Arbeter- hushåll	Tjänste- mannahushåll	Månadsinkomst (i kr.) per konsumtionsenhet				Arbeter- hushåll	Tjänste- mannahushåll
	-60'00	60'00- 85'00	85'00-			-60'00	60'00- 85'00	85'00- 110'00	110'00-		
<i>Kött</i> gr.	475	774	793	673	624	248	496	558	736	510	552
Färskt kött	398	579	658	527	520	173	262	354	459	321	298
nötkött	254	363	351	320	306	143	197	275	391	244	257
kalvkött	39	69	55	57	46	18	52	28	31	42	27
färkött..... »	—	—	6	2	2	—	3	7	4	4	4
fläsk..... »	105	147	246	148	166	12	10	44	33	31	10
Konserverat kött... »	77	195	135	146	104	75	234	204	277	189	254
nötkött	10	31	21	28	6	7	129	107	154	104	123
fläsk..... »	67	164	114	118	98	68	105	97	123	85	131
<i>Charkuterivaror</i> »	124	153	154	158	116	154	180	172	214	196	150
<i>Fisk</i> »	581	674	1 088	843	604	1 662	1 431	1 526	1 738	1 532	1 586
Färsk fisk	300	295	495	406	270	470	658	812	910	743	676
sill	9	—	1	5	3	12	9	23	49	24	15
strömming	143	142	258	195	142	131	155	267	334	180	288
annan fisk..... »	148	153	236	206	125	327	494	522	527	539	373
Konserverad fisk... »	281	379	593	437	334	1 192	773	714	828	789	910
salt sill	276	347	454	364	320	894	474	465	521	514	600
kabeljo	5	32	139	73	14	10	13	6	7	14	—
salt strömming... »	—	—	—	—	—	273	259	211	202	219	272
annan fisk..... »	—	—	—	—	—	15	27	32	98	42	38
<i>Mjölk och grädde</i> lit.	3'33	5'20	6'28	5'01	4'24	2'28	2'84	4'01	4'75	3'40	3'52
oskummad mjölk »	2'84	4'59	5'56	4'36	3'74	1'68	2'10	3'09	3'79	2'54	2'82
skummad mjölk... »	0'41	0'21	0'15	0'28	0'28	0'06	0'06	0'14	0'07	0'10	0'04
grädde..... »	0'08	0'16	0'21	0'16	0'11	0'28	0'35	0'42	0'46	0'40	0'34
<i>Fett och flott</i> gr.	5	21	18	16	10	35	27	30	28	29	29
<i>Smör</i> »	223	319	354	311	254	42	49	81	120	61	90
<i>Smörsurrogat</i> »	—	—	—	—	—	7	12	23	47	26	12
<i>Ost</i> »	31	75	100	59	69	9	34	12	62	23	44
<i>Ägg</i> st.	2	4	5	3	4	3	4	5	5	4	4
<i>Bröd</i> gr.	1 193	915	1 064	1 091	1 048	909	912	883	1 051	999	800
rågröd, hårt	602	533	566	526	638	508	597	551	679	605	554
» mjukt... »	335	220	319	368	188	250	189	202	198	254	103
vetebröd..... »	174	51	79	125	90	91	25	33	22	42	27
skorpor	39	32	40	43	29	9	1	11	26	12	6
<i>Mjöl</i> »	732	801	886	829	744	693	845	935	853	825	891
vetemjöl..... »	485	508	605	543	497	500	512	558	568	537	527
rågmjöl..... »	231	286	252	269	231	152	295	343	261	257	323
annat mjöl..... »	16	7	29	17	16	41	38	34	24	31	41
<i>Gryn</i> »	93	158	77	108	109	9	18	12	19	16	13
havregryn	35	48	13	35	29	2	8	3	11	7	5
risgryn	19	39	21	27	23	1	—	—	—	—	—
andra gryn..... »	39	71	43	46	57	6	10	9	8	9	8
<i>Ärter, gula, gröna</i> ... »	44	41	9	24	47	36	72	46	92	57	78
<i>Bruna bönor</i> »	7	3	4	9	—	—	3	7	10	1	12
<i>Potatis</i> lit.	1'47	2'15	1'33	1'39	2'02	2'52	3'11	3'91	4'77	3'39	3'89
<i>Potatisflingor</i> gr.	—	—	—	—	—	263	428	401	369	405	345
<i>Kålrötter, morötter</i> ... »	—	—	—	—	—	563	461	742	286	572	383
<i>Socker</i> »	363	422	382	393	378	352	333	372	372	343	375
<i>Kaffe</i> »	41	51	58	52	44	29	24	22	23	25	22
<i>Mat från centralkök</i> port.	—	—	—	—	—	1'21	1'25	1'56	1'38	1'57	0'93

X. Familjemonografier.

De i det föregående lämnade uppgifterna om konsumtionen äro medeltal för grupper av hushåll och sålunda uttryck för den allmänna utvecklingen inom de mindre bemedlade samhällsklasserna. Givetvis uppvisa de enskilda familjerna en del skiljaktigheter med avseende å såväl levnadssättet före kriget som förändringarna i konsumtionen under kristiden. För att i någon mån komplettera den föregående framställningen hava på grundval av i hushållsböckerna meddelade upplysningar efterföljande familjemonografier utarbetats, vilka avse att giva en mera konkret bild av kristidens verkningar. Familjerna hava utvalts bland de hushåll, som fört räkenskaper vid samtliga undersökningstillfällen, samt representera skilda yrkesklasser och landsdelar.

Diversearbetare i Stockholm. Föreståndaren för detta hushåll var år 1908 gasverksarbetare; under de första krisåren bytte han om yrke och har sedan år 1916 varit anställd som diversearbetare vid en större elektroteknisk fabrik. Mannens och hustruns ålder uppgick år 1918 till resp. 45 och 46 år. Enda barnet, en son, var då 16 år gammal.

Hushållets inkomster per månad (i kr.).

	År 1907—08	Maj 1916	Juli 1917	Juni 1918
Mannens huvudink.	143·52	110·24	147·78	213·15
» biförtjänst	—	—	—	—
Hustruns inkomst .	—	16·00	12·00	16·00
Barnets bidrag . .	—	28·00	40·00	80·40
Övriga inkomster .	26·44	25·00	30·00	30·00
Summa inkomster	169·96	179·24	229·78	339·55

Familjens inkomster ökades ej oväsentligt däri- genom, att sonen erhöll anställning vid samma fabrik som fadern. Från 1908 till 1916 hade samtliga inkomster stigit med endast 5·5 %, till år 1918 däremot med 99·8 %.

Sedan 1908 har familjen haft samma bostad, bestående av två rum och kök samt försedd med elektriskt ljus, kokgas och vattenledning. Hyran, som först utgjorde 550 kr. per år, hade före år 1916 ökat till 600 kr. och uppgick sedan 1 okt. 1917 till 630 kr. Av lägenheten har emellertid ett rum uthyrts möblerat, vilket tillfört familjen en inkomst, varierande mellan 25 och 30 kr. per månad.

Utgifter och konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet.

	År 1907—08	Maj 1916	Juli 1917	Juni 1918
Konsumtionsenheter . . .	2·65	2·80	2·90	2·90
Utgifter för livsmedel öre	598	627	1 018	1 622
animaliska »	362	415	775	845
vegetabiliska »	236	212	243	777
Konsumerade kvantiteter:				
kött och fläsk . . . gr.	830	494	209	474
fisk »	107	420	1 013	1 595
mjölk och grädda . lit.	7·83	6·88	5·23	1·10
smör, margarin o. fett gr.	304	223	259	26
bröd, mjöl och gryn .	2 847	1 295	1 289	1 510
socker och sirap . . »	686	313	86	172

Utgifterna för livsmedel stegrades från år 1907—08 till maj 1916 med endast 4·8 % men till juni 1918 med ej mindre än 171·2 %. Av samtliga inkomster användes år 1907—08 till inköp av livsmedel 37·3 % och ännu i maj 1916 blott 39·2 % men i juli 1917 51·4 % och i juni 1918 55·4 %. Vad livsmedelsförbrukningen i denna familj beträffar, synes sedan år 1916 konsumtionen av de viktigare slagen av livsmedel utom fisk hava varit betydligt mindre än före krigsutbrottet. Den starkaste nedgången uppvisar under de första krigsåren förbrukningen av bröd, mjöl och gryn samt av socker och sirap. Medan konsumtionen av dessa slag av livsmedel mellan åren 1917 och 1918 åter ökades,

minskades i stället förbrukningen av mjölk och grädder samt av fettämnen högst väsentligt. Under sommaren 1917 ägde familjen två påbrödskort, av vilka dock det ene indragits före juni 1918. De av stat och kommun vidtagna åtgärderna för livsmedlens förbilligande hava varit till nytta för familjen, dels direkt, dels indirekt genom fabriken samköpsaffär, där flera slag av livsmedel (ägg, vetemjöl, kaffe, fläsk) kunnat fås till billigare pris än vad eljest varit möjligt. I juni 1918 framhålls dock, att kvantiteten av de genom statens och kommunens försorg erhållna livsmedlen » varit så ringa, att det ej inverkat så synnerligen mycket i ekonomiskt hänseende ». Inom denna familj liksom inom många andra hava emellertid de knappa livsmedelsföråden i huvudstaden, särskilt under det senaste konsumtionsåret, utökats genom tillförel från landsorten. Vid återkomsten från semestervistelse i Västmanland i slutet av juni 1918 medfördes sålunda 4 kg. smör, 5 kg. fläsk och 35 kg. potatis. Under de senare krisåren hade det bolag, där mannen och sonen varit anställda, förhyrt en restaurang, där personalen serverats måltider till billigt pris. Alltsedan 1917 hava hushållets manliga medlemmar intagit sina middagar på denna, och utgjorde kostnaden härför ännu i juni 1918 endast 1.17 kr. per person. Detta är en av orsakerna till de låga uppgifterna om konsumerade kvantiteter av viktigare livsmedel inom hushållet under de senaste åren.

Vad övriga utgiftsposter beträffar, hava under hela kristiden kläder ej kunnat anskaffas åt någon annan än sonen, som erhållit en ny kostym (pris: 210 kr. i maj 1918). För mannens och hustruns del har endast någon nyanskaffning och nödig reparation av skodon samt det allra nödvändigaste i underhåll av arbetskläder kunnat ifrågakomma. Försäkrings- och föreningsavgifter hava dock kunnat betalas, varemot nöjen och njutningsmedel måst så gott som helt och hållet försakas.

Snickeriarbetare i Jönköping. Under de fyra krisåren har mannen haft arbete på samma verkstad och hustrun varit sysselsatt med sömnad, av räkenskaperna att döma dock nästan uteslutande för familjens eget behov. Hushållet utgjordes år 1914 utom av man och hustru av 3 barn i åldern ett till fyra år. År 1915 tillökades familjen med en dotter och 1917 med en son, som dock dog under första levnadsåret.

Hushållets inkomster per månad (i kr.)

	Maj 1914	Maj 1916	Juli 1917	Juni 1918
Mannens huvudink.	100.32	107.00	161.20	194.15
» biförtjänst	3.85	1.75	3.00	47.83
Hustruns inkomst	2.50	2.50	—	—
Barnens bidrag . . .	—	—	—	—
Övriga inkomster . . .	—	—	—	52.92
Summa inkomster	106.67	111.25	164.20	294.90

Inkomsterna nära tredubblades under tiden 1914—1918. Mannens biförtjänster utgjorde före

år 1918 endast en ytterst obetydlig inkomstpост men uppgingo detta år till 16.2 % av familjens samtliga inkomster. Hustruns kontanta bidrag till hushållet hava aldrig varit av någon betydelse och försvinna fullständigt efter år 1916. År 1918 hade familjen en månatlig inkomst av 52.92 kr. för uthyrning.

År 1914 hyrde familjen för 135 kr. per år en lägenhet om ett rum och kök utan några som helst bekvämligheter men hade två år senare skaffat sig eget hem, varav familjen själv bebodde ett rum och kök med elektriskt ljus, kokgas och vattenledning. Hyran för denna lägenhet med tillhörande trädgårdstappa uppskattades till 200 kr. årligen. För att möjliggöra amortering av det lån, som måst upptagas, uthyrdes från och med år 1918 den övriga delen av huset.

Utgifter för livsmedel och konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet.

	Maj 1914	Maj 1916	Juli 1917	Juni 1918
<i>Konsumtionsenheter . . .</i>	2.60	3.00	3.50	3.20
<i>Utgifter för livsmedel öre</i>	459	644	763	988
animaliska »	317	331	422	662
vegetabiliska »	142	313	341	326
<i>Konsumerade kvantiteter:</i>				
kött och fläsk . . . gr.	423	400	764	188
fisk »	269	154	286	586
mjölk och grädder . lit.	6.74	5.08	4.36	4.26
smör, margarin o. fett gr.	231	271	204	281
bröd, mjöl och gryn »	3 077	3 942	3 379	3 109
socker och sirap . . »	673	750	643	469

Stegringen av inkomsterna har först år 1918 kunnat hinna upp livsmedelsutgifternas ökning. För att undvika inskränkningar av konsumtionen har familjen, så länge det var möjligt, företagit en omläggning av förbrukningen. Tydligast framträder övergången från den dyrbara köttfödan till de billigare vegetabiliska livsmedlen åren 1914—1916. År 1917 minskades konsumtionen av alla viktigare livsmedelslag utom kött och fläsk samt fisk, likaså år 1918 utom av fisk, smör och fett. Den abnormt låga förbrukningen av kött detta sistnämnda år uppväges förutom av fisk även av betydande inköp av charkuterivaror. Samtidigt erhöi förbrukningen av potatis ett större rum i livsmedelsbudgeten än förut; från den egna trädgårdstappan hämtades grönsaker, såsom spenat, rabarber, färska morötter, jordgubbar m. m. Förbrukningen av bröd, mjöl och gryn låg ej vid någon av kristidsundersökningarna under 1914 års konsumtion, vilket väl närmast berodde på att i familjen funnos så många småbarn, för vilkas konsumtionsbehov ransonen var mer än tillräcklig. Livsmedelsutgifternas procentuella andel av samtliga inkomster var i själva verket störst år 1916 (69.5 %) och därefter år 1917 (65.1 %) och lägst år 1918 (42.9 %); före kriget utgjorde den 46.5 %. De statliga åtgärderna för underlättandet av kristidens hushållning hava varit av gagn för familjen, år 1916 blott med avseende på fläsk men år 1917 även beträffande mjölk, sill och annan fisk samt någon

gång kött. År 1918 kunde endast mjölk på detta sätt (rabattkupongsystem) fås till relativt billigt pris. I juli 1917 hade familjen 3 stycken påbrödkort men i juni 1918 blott 2 stycken.

Av övriga poster visar den alltsedan 1916 förekommande utgiften för kokgas, att förbrukningen minskats under kristiden. Inskränkningar av utgifterna för andra behov på grund av stegrade livsmedelspriser har familjen först år 1918 behövt vidtaga och då med avseende på beklädnadsartiklar. Utgifter för spirituosa eller tobak hava aldrig förekommit inom familjen; livförsäkringspremierna (halvårsvis 35·35 kr.) och avgifterna för det egna hemmet hava alltid samvetsgrant erlagts.

Poliskonstapel i Malmö. Hushållsföreståndaren har under åren 1914—1918 varit poliskonstapel. Familjen utgjordes av man och hustru (båda 35 år gamla 1918) och en dotter (8 år 1918).

Hushållets inkomster per månad (i kr.).

	Maj 1914	Maj 1916	Aug. 1917	Juni 1918
Mannens huvudink.	150·00	158·00	185·00	296·80
» biförtjänst	—	—	—	—
Hustruns inkomst	—	—	—	—
Barnets bidrag	—	—	—	—
Övriga inkomster	64·00	25·00	20·00	—
Summa inkomster	214·00	183·00	205·00	296·80

Familjen hör till de mera välbärgade av dem som deltagit i levnadskostnadsundersökningarna. År 1913—1914 uppgick totalinkomsten till 2 488 kr. eller per konsumtionsenhet 1 082 kr. Ovanstående tabell upptager för maj 1914, förutom mannens huvudinkomst, 30 kr. i sjukhjälp och 34 kr. för tillfällig uthyrning; även under sommaren 1916 och 1917 återkom denna sistnämnda inkomstpost.

År 1914 bebodde familjen en lägenhet om 2 rum och kök, försedd med vattenledning och kokgas; hyran utgjorde 276 kr. per år. I oktober 1915 flyttade familjen till en annan tvårumslägenhet, försedd även med elektriskt ljus, för vilken hyran år 1916 och 1917 uppgick till 372 kr. och efter 1 oktober 1917 till 420 kr. per år.

Utgifter och konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet.

	Maj 1914	Maj 1916	Aug. 1917	Juni 1918
Konsumtionsenheter	2·30	2·65	2·65	2·65
Utgifter för livsmedel öre	667	720	1 324	1 751
animaliska	» 454	488	703	1 301
vegetabiliska	» 213	232	621	450

Konsumerade kvantiteter:

kött och fläsk	gr. 745	1 019	1 057	429
fisk	» 609	755	1 792	2 613
mjölk och grädd	lit. 5·50	3·30	3·36	4·53
smör, margarin o. fett	gr. 326	259	217	42
bröd, mjöl och gryn	» 2 163	2 712	3 467	1 858
socker och sirap	» 435	472	849	330

Utgifterna för livsmedel upptogo i maj 1914 ej fullt 30 % av inkomsterna. Denna siffra

är något för låg, beroende på de stora extra inkomsterna denna månad; i medeltal för hela bokföringsåret 1913—1914 utgjorde livsmedelsprocenten 36 %. Detta procenttal ökades i maj 1916 till drygt 40 %, i augusti 1917 till närmare 70 %, men sjönk där-efter till c:a 60 % i juni 1918. Ett annat uttryck för det relativt stora välståndet före kriget är, att kosten till så övervägande grad (65—70 %) var animalisk. Även under de följande åren, med undantag för år 1917, var de animaliska livsmedlens andel osedvanligt hög, vilket i främsta rummet sammanhänger med den stora förbrukningen av kött och fisk. Under sommaren 1917 ägde familjen ett påbrödkort, som snart indrogs. Av rabatterade livsmedel har vid alla dyrtidsundersökningarna inköpts fläsk och dessutom år 1917 korv och kakao samt år 1918 ägg och salt kött.

Familjen upplyser beträffande frågan, om livsmedelsutgifternas stegring förorsakat inskränkningar på andra poster, att den år 1916 gjort »avsevärda inskränkningar på såväl bostad som kläder och nöjen». För år 1917 meddelas: »Förenings- och försäkringsavgifter äro oförändrade; för övriga behov hava inskränkningar företagits till under det nödvändigaste.» I juni 1918 förklaras däremot, att några inskränkningar ej företagits. Räknenskaperna för denna sistnämnda tidpunkt upptaga även ganska betydande utgifter för kläder, förenings- och försäkringsavgifter, hygien, tidningar, tobak, nöjen, lottsedlar o. s. v.

Bokhållare i Göteborg. Föreståndaren för hushållet har under hela undersökningstiden varit anställd som bokhållare hos en firma i Göteborg. Familjen bestod år 1918 av man och hustru (resp. 52 och 40 år gamla år 1918) samt sex barn, nämligen fyra döttrar 19, 16, 10 och 4 år gamla samt tvenne söner på 13 och 8 år.

Hushållets inkomster per månad (i kr.).

	Maj 1914	Maj 1916	Juli 1917	Juni 1918
Mannens huvudink.	100·00	120·00	130·00	190·00
» biförtjänst	—	—	—	—
Hustruns inkomst	8·00	—	—	—
Barnets bidrag	—	25·00	40·00	100·00
Övriga inkomster	—	—	—	—
Summa inkomster	108·00	145·00	170·00	290·00

Inkomsterna voro i förhållande till familjens storlek små; per år och konsumtionsenhet uppgingo de 1913/1914 till 330 kr. mot i medeltal 560 kr. för samtliga då undersökta hushåll. Från år 1914 till år 1916 stego inkomsterna med 34·3 %; än starkare var ökningen under tiden juli 1917—juni 1918; vid sistnämnda tidpunkt var totalinkomsten 168·5 % högre än före kriget.

Under hela tiden har familjen bebott en med elektriskt ljus (sedan år 1916) och vattenledning försedd lägenhet på två rum och kök, för vilken hyran år 1914 utgjorde 232 kr. men under de följande åren 294 kr. per år.

Utgifter och konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet.

	Maj 1914	Maj 1916	Juli 1917	Juni 1918
<i>Konsumtionsenheter . . .</i>	4·10	5·00	4·80	5·60
<i>Utgifter för livsmedel öre</i>	423	498	700	1 039
animaliska »	178	193	440	640
vegetabiliska »	245	305	260	399
<i>Konsumerade kvantiteter:</i>				
kött och fläsk . . . gr.	64	—	135	31
fisk »	134	138	417	714
mjölk o. grädde . . lit.	6·27	2·68	5·95	4·97
smör, margarin o. fett gr.	241	208	323	78
bröd, mjöl och gryn »	3 509	4 498	2 664	1 984
socker och sirap . . »	796	513	443	580

Livsmedelsutgifterna hava alltid upptagit en relativt stor andel av totalbudgeten, vilket i främsta rummet sammanhänger med att familjen är jämförelsevis talrik. År 1914 utgjorde livsmedelsprocenten c:a 60 %; på grund av att livsmedelsutgifterna under krisåren stegrats hastigare än inkomsterna, ökades detta procental avsevärt, så att under åren 1917 och 1918 ej mindre än fyra femtedelar av totalinkomsten åtgingo till inköp av matvaror. Redan dessa tal angiva en synnerligen låg levnadsstandard, varom även tabellens uppgifter om kostens sammansättning vittna. Särskilt märklig är den nästan totala frånvaron av kött och den efter göteborgsförhållanden ringa förbrukningen av fisk, samtidigt som de billigaste vegetabiliska livsmedlen uppvisa synnerligen höga siffror. Ransoneringen synes hava drabbat denna familj mycket hårt; förbrukningen av bröd, mjöl och gryn minskades under tiden 1916—1917 med c:a 40 % och avtog under det därpå följande året ytterligare. Familjen ägde år 1917 ett påbrödskort, som dock före juni 1918 indragits. I ganska stor utsträckning har familjen både år 1917 och år 1918 använt färdiglagad mat från folkkök; under sommaren 1918 hava regelbundet 5 portioner i veckan inköpts. Beträffande de av stat och kommun vidtagna åtgärderna för salubällande av billiga livsmedel meddelas, att »prisskillnaden mellan kompensationsvarorna och övriga livsmedel varit så ringa och svårigheterna (på grund av försäljningslokalernas avlägsna läge från bostaden m. m.) att erhålla de förra så stora, att det ej lönat sig att försöka anskaffa några kompensationsvaror (1916).» År 1917 hava dock inköpts av livsmedelsnämndens varor salt sill, paltbröd och potatis.

Med avseende på övriga utgiftsposter nämnes, att under hela kristiden stora inskränkningar företagits beträffande inköp av nya kläder åt mannen, »ehuru de gamla redan (1916) äro så utslitna, att de ej hålla att repareras. De nödvändigaste kläderna för barnen och skodan hava dock måst inköpas, fastän härigenom förut befintliga skulder ökats». Utgifterna för kläder voro år 1913—1914 mycket låga, nämligen 27 kr. per år och konsumtionsenhet

¹ Nedgången i antalet konsumtionsenheter beror därpå, att en familjemedlem varit tillfälligt bortrest.

mot c:a 70 kr. i genomsnitt bland de mindre be- medlade klasserna. Några förenings- eller försäkringsavgifter hava aldrig erlagts, ej heller hava några utgifter för tobak förefunnits. För nöjen och förströelser utgavs under året 1913—1914 sammanlagt endast 10 öre per år och konsumtionsenhet mot i medeltal c:a 6 kr.; under krisåren synas de hava helt och hållet måst försakats. Det ser även ut, som om, trots prisstegringen, utgifterna för tidningar, läsning o. d. gått avsevärt tillbaka.

Bageriarbetare i Gävle. Hushållsföreståndaren har under hela undersökningsperioden arbetat vid ett mindre bageri. Familjen består av man (37 år gammal år 1914), hustru (27 år) och tvenne döttrar (7 och 1 år).

Hushållets inkomster per månad (i kr.).

	Maj 1914	Maj 1916	Juni 1917	Juni 1918
Mannens huvudink.	125·80	143·00	176·00	216·00
» biförtjänst	—	—	11·50	—
Hustruns inkomst . .	—	—	—	—
Barnens bidrag . . .	—	—	—	—
Övriga inkomster . .	8·00	—	—	—
Summa inkomster	133·80	143·00	187·50	216·00

År 1914 bestodo inkomsterna, fränsett en gåva på 8 kr., uteslutande av mannens veckolön, som då var 31 kr. Två år senare hade den ordinarie lönen ökat med blott en krona, men genom övertidsarbete kunde veckoförtjänsten höjas med ytterligare 3·75 kr. Följande år var veckolönen 35 kr., vartill kom ett familjeunderstöd på 36 kr. årligen, som utföll under bokföringstiden. Dessutom tjänstgjorde mannen såsom agent vid ett livförsäkringsbolag med ett arvode av c:a 11·50 kr. per månad. I början av år 1918 var veckolönen 47 kr. men hade i juni stigit till 54 kr. eller med 74·2 % i förhållande till 1914 års lönesats.

Under hela tiden har familjen hyrt samma bostad på ett rum och kök med kokgas och vattenledning. Hyresbeloppet har ökat från 195 kr. före kriget till 200 kr. år 1918. För att kunna betala hyran måste familjen år 1918 taga av sina besparingar.

Utgifter och konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet.

	Maj 1914	Maj 1916	Juni 1917	Juni 1918
<i>Konsumtionsenheter . . .</i>	2·80	2·80	3·05	1·75
<i>Utgifter för livsmedel öre</i>	510	549	648	1 234
animaliska »	302	304	409	784
vegetabiliska »	208	245	239	450
<i>Konsumerade kvantiteter</i>				
kött och fläsk . . . gr.	384	196	130	491
fisk »	462	179	615	1 250
mjölk och grädde . . lit.	8·41	6·41	4·43	4·75
smör, margarin o. fett gr.	429	388	338	145
bröd, mjöl och gryn »	1 911	2 777	1 727	2 168
socker och sirap . . »	402	670	302	364

Utgifterna för livsmedel hade år 1917 stegrats med 27.1 %, men på sommaren 1918 voro de 142.0 % högre än före kriget. Av hela inkomsten användes för inköp av livsmedel 42.7 % år 1914, 43.0 % år 1916, 42.2 % år 1917 och 62.8 % år 1918. Under de två första krisåren kunde trycket av dyrtiden i väsentlig mån mildras genom en radikal övergång till de billigare vegetabiliska livsmedlen. I juni 1917 synes näringstillförseln ha drabbats av stora inskränkningar och nått sitt minimum. Familjen ägde då ett påbrödskort och ett grynkort, som sedermera indrogos. Den stegrade inkomsten år 1918 medförde en förbättring av hushållets livsmedelsstandard; konsumtionen av kött och fläsk kunde t. o. m. ökas över den normala förbrukningen. Visserligen utgjorde de konsumerade kvantiteterna av de fettrika livsmedlen, smör och flott, under det fjärde krisåret blott en tredjedel av fredsförbrukningen, men å andra sidan medförde den extra tilldelningen av potatisflingor i juni 1918, att den sammanlagda konsumtionen av bröd, mjöl och gryn då var något större än förbrukningen under år 1914. De av stat och kommun vidtagna åtgärderna för anskaffande av billigare livsmedel voro i maj 1916 »till något litet gagn med avseende å ägg och fläsk genom livsmedelskommissionen och fisk från fattigvårdens livsmedelsförsäljning». På samma sätt kunde under våren 1918 kålrötter, fisk och saft erhållas till billigare pris.

Matsedeln under en vecka i juni 1918 var följande:

Söndag: frukost: kaffe och smörgåsar,
middag: salt kött med spenat; fruktsoppa,
kvällsvard: bröd, strömmingslåda, gurka och böckling; fruktkräm och mjölk.

Måndag: frukost: kaffe med bröd,
middag: plättar (av potatisflingor) och sylt; grönsoppa,

kvällsvard: smörgås med salt kött och böckling; filmjölk.

Tisdag: frukost: ägg, bröd och salt kött; grönsoppa,

middag: kokt strömming med stuvade grönsaker; potatisgrynvälling,

kvällsvard: smörgås och mjölk.

Onsdag: frukost: pudding av salt kött och potatisflingor; slätvälling,

middag: uppvärmd pudding med anjovis och löksås; saftsoppa,

kvällsvard: smörgås och filmjölk.

Torsdag: frukost: bröd och strömmingslåda; rågmjölsgrot med sylt och mjölk,

middag: ugnspannkaka med lingonsylt; saftkräm med mjölk,

kvällsvard: stekt rågmjölsgrot med mjölk.

Fredag: frukost: uppstekt pannkaka med lingonsylt; slätvälling,

middag: kokt fläsk med stuvade ärtor; lingonsylt med mjölk,

kvällsvard: smörgås och surmjölk.

Lördag: frukost: slätvälling och bröd,
middag: inlagd sill med stuvade ärtor; rabarberkräm med mjölk,

kvällsvard: stekt strömming, gurka; kaffe med bröd.

Rörande övriga utgiftsposter må här nämnas, att prisstegringen på kokgas (från 14 öre per kbm. år 1914 till 23 öre år 1918) medfört en nedgång av månadsförbrukningen från 19.6 kbm. under sommaren 1914 till 16.1 kbm. vid samma tid år 1918. Sjuk- och livförsäkringsavgifter ha betalats under hela kristiden. I fackföreningskontingent erlades före kriget 55 öre per vecka, vilken avgift år 1918 höjts till 65 öre. Familjen meddelar, att den gjort inskränkningar av utgifterna för kläder, nöjen och njutningsmedel. För tobak uppgick utgifterna år 1914 till 6.50 kr. per månad men hade två år senare nedbringats till 2.36 kr.; i juni 1917 voro de 2.76 kr. och i juni 1918 5.96 kr. Ökningen detta senare år beror till en del på prisstegringen.

Typograf i Gävle. Under hela undersökningsperioden har mannen haft anställning vid ett tidningsstryckeri, där hans arbetstid huvudsakligen varit förlagd till natten. Familjen bestod år 1914 av man (24 år), hustru (22 år) och en dotter (1 år); under åren 1915—18 föddes ytterligare tre döttrar. I maj 1916 tjänstgjorde mannens syster (16 år) såsom hjälp i hemmet mot fritt vivre.

Hushållets inkomster per månad (i kr.)

	Maj 1914	Maj 1916	Juni 1917	Juni 1918
Mannens huvudink.	207.90	218.15	257.55	354.58
» biförtjänst	—	26.16	—	—
Hustruns inkomst	—	—	—	—
Barnens bidrag	—	—	—	—
Övriga inkomster	—	—	—	12.00
Summa inkomster	207.90	244.31	257.55	366.58

Mannens huvudinkomst varierade under år 1913—1914 mellan 40 kr. och 76.45 kr. per vecka och utgjorde i medeltal 52.80 kr. I juni 1917 var avlöningen något högre än vanligt på grund av semestervikariat. Hela årsinkomsten uppgick då enligt i februari 1918 avgiven deklaration till 3 285 kr. mot 2 530 kr. år 1914. Strängt taget hade lönen under de tre första krisåren ej undergått någon annan förändring än att dyrtidstillägg utbetalats två gånger med ett sammanlagt belopp av 130 kr. Inberäknat dyrtidstillägg uppgick lönen under tiden januari—juni 1918 till i genomsnitt 74.40 kr. i veckan; lönestegringen var alltså 40.9 % sedan krigsutbrottet. Dyrtidstillägget bestod i juni 1918 av ca 13 kr. per vecka, vartill kom ett familjeunderstöd på 40 kr. i kvartalet (10 kr. för hustru och 7.50 kr. för varje barn). Den extra inkomsten i maj 1916 utgjordes av honorar för insamlade noter till tidningen. Under bokföringstiden år 1918 erhöles såsom gåva 2 kg. salt fläsk och ved med ett sammanlagt värde av 12 kr. Per konsumtionsenhet uppgick den totala inkomststegringen 1914—18 till 31.4 %.

Bostaden bestod åren 1914—16 av ett rum och kök med kokgas och vattenledning. I hyra

betalades 225 kr. per år, vartill kom 15 kr. för sommarbostaden. I juni 1917 hade familjen flyttat till en annan lägenhet på 2 rum och kök, därav det ena rummet mycket litet och utan eldstad. Elektriskt ljus, kokgas och vattenledning funnos. Hyran, som varit 315 kr. per år, höjdes den 1 oktober 1918 till 350 kr.

Utgifter och konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet.

	Maj	Maj	Juni	Juni
	1914	1916	1917	1918
<i>Konsumtionsenheter . . .</i>	2.05	3.10	2.60	2.75
<i>Utgifter för livsmedel öre</i>	839	715	1 010	1 509
animaliska »	578	491	788	1 112
vegetabiliska »	261	224	222	397

Konsumerade kvantiteter:

kött och fläsk . . . gr.	366	137	385	346
fisk »	748	887	1 274	1 364
mjölk och grädd .lit.	8.68	6.92	7.75	11.42
smör, margarin o. fettgr.	500	355	394	232
bröd, mjöl och gryn »	1 677	1 895	2 106	3 000
socker och sirap . »	305	363	288	545

Utgifterna för livsmedel hava alltid upptagit en relativt liten del av inkomsten och utgjorde under hela året 1913—1914 blott 32.0 %, vilket procenttal sommaren 1918 stigit till 45.3 %. Per konsumtionsenhet hade livsmedelsutgifterna ökat med nära 80 % under de fyra krisåren. Den vanliga konsumtionsomläggningen 1914—1916 från animaliska födoämnen till vegetabiliska framträder även för detta hushåll. Ransoneringen medförde dock ej någon nedsättning av de förbrukade kvantiteterna bröd, mjöl och gryn varken år 1917 ej heller år 1918, beroende på »att i hushållet ingå fyra barn under 5½ år (år 1918), så att familjen beträffande samtliga ransonerade varor varit synnerligen fördelaktigt ställd, vilket gjort det möjligt att till sämre lottade släktingar överlåta inköpsrätten till företrädesvis bröd» (ca 12 brödkuponger i veckan). Genom att i stor omfattning använda bröd, mjöl och gryn har familjen under hela kristiden delvis kunnat undgå verkningarna av den starka prisstegringen på animaliska livsmedel. Kött ersattes i betydande grad av fisk; förbrukningen av strömming fyrdubblades under tiden 1914—1918. Statens och kommunens åtgärder för anskaffandet av billigare livsmedel voro åren 1916 och 1917 endast i undantagsfall till någon nytta för familjen. I juni 1918 hade däremot hushållet haft fördel av dessa åtgärder beträffande smör, ägg, fläsk och flott. »Däremot har familjen icke kommit i åtnjutande av de varor, som livsmedelsnämnden sålt till innehavare av dess inköpskort, enär hushållsföreståndarens inkomst överstiger den bestämda gränsen av 2 000 kr., vilken dock gällt så länge, att en höjning vore väl motiverad».

Den matsedel för en vecka i juni 1918, som avtryckes här nedan, »har rönt inflytande av den relativt rikliga tillgången på havregryn och smör, varav 0.7 kg. inköpts utanför ransoneringen». Varje fru-

kost tillkommer kaffe och varje eftermiddag kaffe med bröd. På grund av mannens nattarbete blir för honom kvällsvarden dagens huvudmål.

Söndag: frukost: strömming och potatis; smör och bröd,

middag: stekt kalvlever med potatis; nyponkräm och mjölk,

kvällsvard: uppvärmd strömming och potatis; smörgås.

Måndag: frukost: välling; smör och bröd,

middag: stekt strömming, uppvärmd i mjölk med potatis; nyponkräm och mjölk,

kvällsvard: omelett, smör och bröd; havregrynsgröt och mjölk.

Tisdag: frukost: havregrynsgröt och mjölk; smörgås,

middag: plättar med lingonsylt; nyponkräm och mjölk,

kvällsvard: stekt fläsk med potatis; havregrynsgröt och mjölk.

Onsdag: frukost: rågmjölsgröt och mjölk; smörgås,

middag: stekt strömming med potatis; havregryns-

välling,

kvällsvard: stekt strömming, uppvärmd i mjölk; smörgås, filmjölk.

Torsdag: frukost: havregrynsgröt med mjölk; smörgås,

middag: kokt, salt fläsk med potatis; filmjölk,

kvällsvard: stekt strömming med potatis; filmjölk.

Fre dag: frukost: rågmjölsgröt med mjölk; smörgås,

middag: stekt strömming; filmjölk,

kvällsvard: bräckt korv med potatis; stekt rågmjölsgröt och mjölk.

Lördag: frukost: stekt rågmjölsgröt och mjölk; smörgås,

middag: köttkorv med potatis; jordgubbar och mjölk,

kvällsvard: frankfurterkorv med potatis; filmjölk, smörgås.

Givetvis har prisstegringen medfört en del inskränkningar av andra utgiftsposter än livsmedelsbudgeten. »Av kläder hava år 1918 endast absolut nödvändiga, smärre nyanskaffningar kunnat göras; gamla klädesplagg hava ändrats eller använts i det skick, de befunnit sig; anspråken hava i detta fall följt den i övrigt sjunkande levnadsstandarden. Förenings- och försäkringsavgifter (bl. a. 3 livförsäkringar å tillsammans 4 000 kr. med en årspremie av 108 kr.) hava ej inskränkts; snarare har motsatsen ägt rum, då fackföreningsavgiften höjts (från 1 kr. till 1.20 kr. per vecka) och brandförsäkringsbeloppet måst ökas, enär lösörets värde stigit genom en del smärre nyanskaffningar och genom den allmänna prisstegringen. Nöjen äro praktiskt taget helt uteslutna. Av njutningsmedel har mannens tobaksbruk visserligen inskränkts men borde helt indragas, då detta konto upptager en alltför stor del av inkomsten». I juni 1918 voro utgifterna för tobak 2.00 kr. per vecka mot 1.86 kr. under år 1914.

Gruvarbetare i Kiruna. Hushållsföreståndaren har under åren 1914—1918 varit i Luossavaara-Kirunavaarabolagets tjänst. Hushållet bestod år 1918 av mannen (42 år), hustrun (43 år), 3 söner (14, 11 och 9 år) och 5 döttrar (16, 13, 6, 2 och 1 år).

Hushållets inkomster per månad (i kr.)

	Maj 1914	Maj 1916	Juli 1917	Juni 1918
Mannens huvudink.	164·61	150·79	214·90	331·00
» biförtjänst	—	10·77	—	—
Hustruns inkomst .	—	—	—	—
Barnens bidrag . .	—	8·00	—	—
Övriga inkomster .	—	—	25·00	—
Summa inkomster	164·61	169·56	239·90	331·00

Hushållet måste år 1914 betecknas såsom relativt fattigt. Årsinkomsten per konsumtionsenhet detta år uppgick endast till 340 kr. Inkomstökningen under de följande åren sammanföll rätt väl med den för arbetarklassen genomsnittliga. I totalinkomsten för juli 1917 ingår en gåva med 25 kr.

Under hela tiden 1914—1918 har familjen bebott samma bostad om ett rum och kök i bolagets hus, försedd med vattenledning och från och med år 1916 även med elektriskt ljus. Hyran har ej undergått någon förhöjning utan hela tiden utgjort 144 kr. per år.

Utgifter och konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet.

	Maj 1914	Maj 1916	Juli 1917	Juni 1918
<i>Konsumtionsenheter.</i> . . .	5·60	5·90	5·00	6·05
<i>Utgifter för livsmedel öre</i>	435	455	682	1029
animaliska »	205	201	409	738
vegetabiliska »	230	254	273	291
<i>Konsumerade kvantiteter:</i>				
kött och fläsk . . . gr.	500	178	550	215
fisk »	134	339	350	950
mjölk och grädde . . lit.	3·79	1·64	4·54	4·15
smör, margarin o. fett gr.	415	424	345	74
bröd, mjöl och gryn »	3 850	3 517	2 670	2 314
socker och sirap . . »	625	559	500	207

¹ Jfr noten å sid. 86.

Utgifterna för livsmedel upptaga en betydande andel av totalinkomsten, vilket närmast sammanhänger med att antalet barn är jämförelsevis stort. För hela bokföringsåret 1913—1914 uppgick livsmedelsprocenten till 65 %. Denna siffra synes hava sjunkit något under åren 1916 och 1917 men var på sommaren 1918 uppe vid 75 %. Utgifterna för animaliska födoämnen utgjorde år 1914 47 % av de sammanlagda livsmedelskostnaderna; med undantag för år 1916 blev kosten mer och mer animalisk, så att vid det senaste undersökningstillfället ej mindre än 70 % av livsmedelsutgifterna åtgingo till inköp av animaliska matvaror. Konsumtionen företedde flera säregna drag. Förbrukningen av fettämnen var 1914 och 1916 relativt stor, vilket sammanhängde med den rikliga användningen av margarin, som det sistnämnda året fått helt och hållet ersätta smör. Vid det senaste undersökningstillfället, då margarin helt och hållet försvunnit ur marknaden, sjönk den sammanlagda förbrukningen av fettämnen väsentligt under medeltalet för samtliga orter. Kött ersattes särskilt år 1918 av fisk; speciellt förbrukningen av salt sill var betydande. Konsumtionen av bröd, mjöl och gryn utvisade synnerligen höga siffror, vilket i all synnerhet gäller för åren 1914 och 1916. Trots att ransoneringen medförde en jämförelsevis kraftig nedgång i förbrukningen, var denna dock både år 1917 och år 1918 större än genomsnittet för samtliga orter, beroende på de särskilda ransoneringsbestämmelser, som gällde för gruvarbetarna i Kiruna och Malmberget. Grängesbergsbolaget hade nämligen lyckats på egen hand importera vissa livsmedel, bland annat vetemjöl, som bolaget enligt överenskommelse med folkhushållningskommissionen erhöll tillåtelse att utransonera bland sina arbetare, varvid påbrödskort om 250 gram per dag kommo till användning. Familjen ägde tvenne sådana påbrödskort i juli 1917 men endast ett i juni 1918. Den nytta, som familjen haft av de av stat och kommun vidtagna åtgärderna för anskaffande av livsmedel till billigt pris, har inskränkt sig till att salt sill, fläsk och kött kunnat erhållas till relativt låga priser.

De av kristiden föranledda inskränkningarna av andra poster än livsmedelsutgifterna hava huvudsakligen gått ut över inköpen av kläder. I månadsräkenskaperna för åren 1916—1918 finnas sålunda anteckningar om utgifter för föreningar, tidningar, nöjen, resor, hygien och skatter.

B. Dyrtidens inverkan på kostens näringsvärde.

I. Materialets beskaffenhet, omfattning och bearbetning.

Redan i föregående avdelning av denna publikation har omnämnts, att socialstyrelsen i underdånig skrivelse den 26 maj 1917 bl. a. föreslog, att den rent budgetstatistiska utredningen av födans sammansättning efter kostnad år 1917 skulle utökas medelst en i samarbete med särskilda sakkunniga verkställd fysiologisk undersökning av födans sammansättning efter näringsvärde före och under kristiden. Genom nådigt brev den 1 juni 1917 uppdrog Kungl. Maj:t åt socialstyrelsen att verkställa denna undersökning. Såsom sakkunniga tillkallades professorn J. E. Johansson och överläkaren E. O. Hultgren. Preliminära resultat hava offentliggjorts i Sociala Meddelanden årg. 1918, sid. 983 ff. under titeln »Kostens näringsvärde åren 1914 och 1917 bland mindre bemedlade familjer i städerna».

Materialet till den näringsfysiologiska undersökningen har hämtats från samma hushållsböcker, som legat till grund för socialstyrelsens budgetstatistiska utredningar. Bland de familjer, som deltagit i såväl 1913—1914 års allmänna levnadskostnadsundersökning som 1917 års dyrtidsutredning, hava utvalts de för ifrågavarande ändamål lämpligaste. Principerna vid detta urval hava varit, att sådana hushåll ej medtagits,

1) där några mera betydande förändringar i familjens sammansättning under tiden juni/juli 1914 och 1917 ägt rum. Denna åtgärd har särskilt vidtagits för att minska betydelsen av eventuellt förekommande felaktigheter i samband med konsumtionsenhetsberäkningarna, varom närmare längre fram (sid. 92 o. f.). Om nämligen familjernas sammansättning är i stort sett densamma vid de båda undersökningstillfällena, blir den omständigheten, att konsumtionsenhetstalen kunna vara mindre riktigt avvägda, av relativt ringa betydelse vid en jämförelse av undersökningsresultaten för de båda tidpunkterna;

2) där inköp på kredit eller för lagring förekommit. Då undersökningsperioden varit endast 4 veckor under år 1917 (i juni eller juli, för en ort i augusti) samt precis motsvarande tid år 1914, har det varit av särskild vikt att se till, att de under bokföringsperioden inköpta kvantiteterna verkligen motsvara de under samma tid konsumerade mängderna;

3) där svårighet uppstått att inränga hushållen i den gjorda yrkesfördelningen. Här märkas särskilt sådana hushåll, där far och son haft olika

yrken, vilka samtliga uteslutits. Detsamma har i allmänhet ägt rum med familjer med flera barn över 15 år;

4) där till följd av någon särskild omständighet (sjukdom, arbetslöshet, osedvanligt stor eller liten inkomst etc.) jämförbarheten mellan de båda undersökningstillfällena störes.

Efter denna gallring kvarstodo 341 för bearbetning lämpliga hushållsräkenskaper, fördelade på samtliga de 25 orter, som deltog i både 1913—1914 och 1917 års undersökningar (jfr sid. 10).

Hushållsböckernas uppgifter behövde i ett avseende undergå en komplettering. För en del livsmedel (charkuterivaror, konserver, organ, ben och blod, färsk fisk, fett och flott, kaffebröd och bakelser, grönsaker och rotfrukter, frukt och bär, sirap, choklad samt läskedrycker) erfordrades ej av bokförarna obligatoriska uppgifter om de inköpta kvantiteterna utan endast om utgiftssummorna. För att emellertid beräkna näringsvärdet av dessa varuslag måste man känna de konsumerade mängderna. Med tillhjälp av föreliggande prisstatistiskt material ävensom av mera sporadiska upplysningar i hushållsböckerna om kvantiteterna har man kunnat för varje ort beräkna det ungefärliga medelpriset för vart och ett av dessa varuslag och genom att åsätta utgiftssummorna i varje hushåll dessa pris även kvantiteterna. I en del fall (färsk fisk) har socialstyrelsens officiella prisnoteringar kommit till användning. Även om mindre approximationer ej kunnat undvikas, bliva dock eventuellt kvarstående felaktigheter av ringa betydelse, enär dessa varuslag spela en underordnad roll i de mindre bemedlades hushållning. Det sammanlagda näringsvärdet av nyssnämnda livsmedel uppgick nämligen endast till omkring 12 % av den totala näringsmängden.

Vid *hushållens gruppering* har man anlagt fyra olika synpunkter, i det man tagit hänsyn till boningsorten, den sociala ställningen, yrkesarbetets art samt familjens inkomst.

Med avseende å lokala förhållanden hava orterna sammanförts efter trenne landsdelar: Södra Sverige (Skåne), Mellersta Sverige och Norra Sverige (Norrland och Dalarna), vilka beträffande klimat, arbets- och näringsförhållanden förete bestämda olikheter. Då undersökningsperioden förlagts till högsommaren, har givetvis påverkan av de skilda landsdelarnas klimat på konsumtionen blivit av mindre betydelse än eljest. De sedan gammalt bestående lokala skiljaktigheterna i konsumtionen av vissa livsmedel hava, såsom i den föregående avdelningen av denna publikation omnämnts, delvis utplånats av ransoneringen; å andra sidan har kristiden medfört en del mera momentana ojämnheter i livsmedelstillförseln till de olika orterna.

Hushållen hava även vid denna undersökning indelats i de tvenne socialklasser, arbetare och lägre tjänstemän, som urskilts vid de föregående utredningarna.

Den yrkesgruppering, som skall användas vid en näringsfysiologisk undersökning, bör i främsta rummet taga hänsyn till arbetets lättare eller tyngre beskaffenhet. De lägre tjänstemännen hava ur denna synpunkt indelats i kontorspersonal och tjänstemän med medeltungt arbete (vaktmästare, brevbärare, poliser, spårvagnskonduktörer, stationskarlar, lokomotivförare, brandsoldater, verkmästare och förmän). Arbetarna åter hava ordnats i tre grupper a) med lätt arbete (typografer, skraddare, skomakare, textilarbetare), b) med medeltungt arbete (snickare, murare, målare, plåtslagare, bagare, montörer) och c) med tungt arbete (smides- och gjuteriarbetare, arbetare vid mekaniska verkstäder, varv och sågverk, hantlangare, stuveri- och renhållningsarbetare samt egentliga grovarbetare).

Med avseende på ekonomiska förhållanden hava familjerna indelats efter »välstånd», d. v. s. efter inkomsten per konsumtionsenhet. Då inkomsterna under endast en månad kunna influeras av tillfälliga orsaker och sålunda ej alltid äro representativa uttryck för familjens ekonomiska ställning, har man utgått från inkomsten per konsumtionsenhet under hela räkenskapsåret 1913—1914. De hushåll, som på så sätt räknats till en grupp år 1914 efter graden av välstånd före kriget, hava sedan även år 1917 sammanförts, alldeles oavsett huru deras inkomstförhållanden förändrats under mellantiden. Genom detta förfaringssätt har man visserligen ej erhållit en fullt adekvat välståndsguppering för år 1917, enär inkomstökningen varit något olika för de skilda inkomstklasserna, men å andra sidan får man genom den använda metoden en god föreställning om dyrtidens verkningar för olika samhällslager.

Konsumtionsenhetsskalan. Vid undersökningar av människans näringsbehov arbetar den näringsfysiologiska vetenskapen oftast med ett fåtal försökspersoner, vilkas förbrukning undersökes var för sig. Vid budgetstatistiska utredningar behandlas däremot i främsta rummet ej de enskilda familjemedlemmarnas konsumtion utan i stället hela hushållets, tagen som en enhet. Vill man använda budgetstatistikens material i näringsfysiologiskt syfte, måste man dela upp hushållets totala konsumtion på de särskilda familjemedlemmarna. Härvid använder man sig av relationstal (»konsumtionsenheter»), som uttrycka förhållandet mellan olika individers förbrukning.

De många konsumtionsenhetsskalor, som uppställts, kunna indelas i tvenne grupper allt efter beskaffenheten av den förbrukning, de hänföra sig till. Den ena gruppen omfattar sådana skalor, som avse att endast uttrycka livsmedelsförbrukningens fördelning mellan olika åldrar och kön. Näringsfysiologiska experiment ligga i allmänhet till grund för dessa skalor. Det andra slaget av enhetsskalor avser att belysa förhållandet mellan olika individers totalförbrukning. Då födoämnesbudgeten bland de mindre bemedlade är den ojämförligt största utgiftsposten, måste givetvis en på näringsfysio-

logiska grunder upprättad enhetsskala bliva i hög grad normerande jämväl för den skala, som för nyssnämnda samhällsklass skall kunna tillämpas med avseende på budgetens samtliga poster. Vid beaktande av att man inom den näringsfysiologiska vetenskapen ännu ej kunnat ena sig om en för enbart livsmedelskonsumtionen gällande skala, inses lätt, att osäkerheten om den lämpligaste enhetsskalan är ännu större, när det gäller att uppställa enhetstal, som skola avse totalförbrukningen. För vissa poster i budgeten (exempelvis bostad, värme m. fl.) torde det vara omöjligt att fastställa något så när exakta relationstal för skilda åldrar och kön, för andra poster åter (exempelvis beklädnad) finnes ännu blott ett fåtal ingående undersökningar; dessutom kvarstår alltid svårigheten att sammansmälta alla dessa olika behovsgrader efter en enda skala. Likaledes torde det vara omöjligt att uppställa en enhetsskala för internationellt bruk på grund av de genomgripande skiljaktigheter i en del yttre levnadsbetingelser, som gälla för olika folkslag.

I det följande komma några av de vanligaste, i omstående sammanställning upptagna enhetsskalor att diskuteras, varvid med hänsyn till ändamålet med förevarande undersökning huvudsakligen näringsfysiologiska synpunkter komma att läggas.

1) *Engels* skala, uppgjord 1891, utgår från människokroppens tillväxt i längd och ökning i vikt. Om en fullvuxen man härvid sättes = 1.00 enheter (en »Quêt»), skulle en 0—1 års gosse motsvara efter denna utgångspunkt 0.17 enheter. »De fysiologiska enheternas stegring under uppväxttiden har dock modifierats med hänsyn till den långsammare ökningen av bostads-, beklädnads- med flera andra behov», så att en 0—1-årig gosse blir 0.29 enheter.¹

Engel låter skalans enhetstal tilltaga likformigt för varje åldersår från födelsen till det 25:te året för män och det 20:de året för kvinnor. »Endast för åldrarna 2—12 år torde den av Engel antagna genomsnittliga tillväxten överensstämma med de verkliga förhållandena; under det första levnadsåret är tillväxten stärkare; från och med det 13:de året är ökningen till en början större, men sedan avtager tillväxten, så att ju närmare man kommer det 25:te året (för kvinnorna det 20:de), desto mer ligger tillväxtkoefficienten under den genomsnittliga stegringen.»²

2) Den *tyska* skalan kom för första gången till användning vid den tyska riksundersökningen år 1907 och har sedan begagnats vid ett flertal officiella levnadskostnadsundersökningar, däribland Stockholms undersökning 1907—1908 och den svenska allmänna levnadskostnadsundersökningen 1913—1914. Denna skala avser att gälla för samtliga utgiftsposter och ej blott för livsmedelsbudgeten och är alltså ej lämplig för en näringsfysiologisk undersökning. För barnen äger den de lägsta enhetstal, som någon skala kan

¹ Stephan Bauer: Handwörterbuch der Staatswissenschaften; Art.: Konsumtion.

² Lichtenfelt: Die Geschichte der Ernährung sid. 213.

Konsumtionsenhetsskalor.

Åldersår	Konsumtionsenhetsskala enligt											
	1		2		3		4		5		6	
	Engel (Quêt) 1891		Tysk hus- hållsstatistik 1907		Zuntz		Atwater 1903		Amerikansk hushållsstat. 1901		v. Tyszka 1916	
	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.	m.	kv.
0.....	0·29					0·20		0·30				
1.....	0·31					0·30				0·15		
2.....	0·34		0·10									
3.....	0·37					0·40		0·40				
4.....	0·40											
5.....	0·43		0·20							0·40		0·50
6.....	0·46											
7.....	0·49					0·50		0·50				
8.....	0·51		0·30							0·75		
9.....	0·54											
10.....	0·57											
11.....	0·60		0·40					0·60				
12.....	0·63					0·75				0·90		
13.....	0·66		0·50									
14.....	0·69											
15.....	0·71		0·70	0·60				0·80	0·70			
16.....	0·74											
17.....	0·77		0·90	0·70								1·00
18.....	0·80											
19.....	0·83											
20.....	0·86					1·00	0·80			1·00	0·90	
21.....	0·89							1·00	0·80			
22.....	0·91		1·00	0·80								
23.....	0·94	0·86										
24.....	0·97											
25 o. däröver	1·00											

Skalan n:r 2 använd vid

svenska allmänna levnadskostnadsundersökningen 1913/14,

Stockholms » » 1907/08,

norska (6 städer) » » 1912/13,

norska dyrtids- » » 1916,

finska allmänna » » 1908/09,

tyska riks- » » 1907,

österrikiska (Wien) » » 1913/14,

schweiziska » » 1919.

Skalan n:r 5 använd vid

svenska dyrtidsundersökningarna 1916, 1917 och 1918,

danska » » 1915 och 1916,

danska tjänstemanna- » » 1916,

norska dyrtids- » » 1918/19,

amerikanska levnadskostnadsundersökningarna 1903 och 1918/19.

¹ För män över 60 år är enhetstalet 0·90.

uppvisa, vilket motiveras med att »barnens behov utgör en långt mindre andel av den vuxnes behov för flertalet andra utgiftsposter än livsmedelsbudgeten. Man har säkerligen ej uppskattat småbarnens behov alltför lågt, när man givit dem ett enhetstal, som är $\frac{1}{10}$ av den vuxnes». ¹

3) *Zuntz'* skala tager endast hänsyn till näringsfysiologiska förhållanden. Den har kommit till användning bl. a. vid krigsberedskapskommissionens genom professor J. E. Johansson verkställda beräkningar över den svenska befolkningens näringsbehov² samt vid R. Kuczynskis utredning om existensminimum.³ För de yngre åldersåren stämma ålderstalen rätt väl överens med *Atwaters*.

4) *Atwaters* skala (framställd i *Principles of nutrition and nutritive value of food*, 1903) är uppgjord med ledning av människans medelvikt och näringsbehov per kilogram vid olika åldrar. Den har använts vid *Slosses* och *Waxweilers* intressanta näringsfysiologiska undersökning bl. a. därför, »att den stämmer utmärkt väl överens med en avkortad *Quêtberäkning*». ⁴ *Atwaters* skala korrigerar dock den förut av *Lichtenfelt* påpekade oegentligheten i den likformiga tillväxten av åldrarnas enhetstal.

5) Den *amerikanska* skalan från år 1901/02 är sammanställd endast med hänsyn till födoämneskonsumtionen. Någon närmare motivering för enhetstalels storlek lämnades ej, när den för första gången användes. Dock meddelades, »att anställda undersökningar visat, att enhetstalen äro något så när riktiga». ⁵ Av skäl, som närmare utvecklas i det följande, har den begagnats vid de svenska dyrtidsundersökningarna 1916, 1917 och 1918. Vid en amerikansk undersökning har man även funnit, att denna skala skulle gälla ej blott för livsmedels- utan även för beklädnadsbehovets gradering.⁶

6) Till slut har även bifogats den synnerligen summariska reduktions-skala, som av *von Tyszka* begagnades vid de tyska dyrtidsundersökningarna i april och juli 1916, och som även antogs av A. Loewy vid dennes näringsfysiologiska bearbetning av dessa undersökningar.⁷ Loewy framhåller bl. a. följande: »I nyssnämnda hushållsundersökningar har man bortsett från skillnaden i konsumenternas kön. Detta kunde man göra med så mycket större skäl, som det övervägande antalet familjer tillhörde de lägre folkklasserna, där kvinnorna i de flesta fall utföra kroppsarbete. Härtill kommer, att under det nuvarande kriget många kvinnor inträtt i männens yrken

¹ Erhebung von Wirtschaftsrechnungen im Deutschen Reiche, sid. 67.

² Statens krigsberedskapskommission: Betänkande IV. Folknärningen vid krig (Stockholm 1918).

³ R. Kuczynski: Das Existensminimum und verwandte Fragen (Berlin 1921).

⁴ Slosse et Waxweiler: Enquête sur le régime alimentaire de 1065 ouvriers belges; Bruxelles 1910.

⁵ 18 Annual Report of the Commissioner of Labor 1903. Cost of Living sid. 19.

⁶ Quarterly publications of the American Statistical Association 1919 n:r 126 och Monthly Labor Review 1919: IX: 1; i sistnämnda tidskrift, 1919: IX: 5 publiceras dock ett rätt rikhaltigt material, som ej synes bekräfta detta påstående.

⁷ A. Loewy: Über Kriegskosten (Deutsche Medizinische Wochenschrift 1917 H. 6 o. 7).

och övertagit deras arbete. Vad skillnaden efter ålder beträffar, ligger det något godtyckligt i enhetliga reduktionstal, som fastställas för de skilda levnadsåren, ty för barnen blir, alltefter det sociala skikt, de tillhöra, arbetsprestationen och därmed näringsbehovet olika. Bland de mindre bemedlade klasserna måste de redan under de sista skolåren utföra yrkesarbete; så snart de lämnat skolan (vid 14 år), blir deras kroppsarbete nästan jämställt med den fullvuxnes. I nyssnämnda undersökning har man endast vidtagit den reduktionen, att två barn under 11 års ålder räknats lika med en fullvuxen. Med detta enkla beräkningssätt kommer man sanningen lika nära, som med en mera komplicerad metod». — Om å ena sidan en del av Loewys åsikter äga sin riktighet endast under dåvarande förhållanden i Tyskland, torde man dock å den andra böra giva honom rätt däri, att en del skalor, t. ex. Engels Quêtberäkning, äro väl mycket differentierade.

På begäran av socialstyrelsen har Dr. *E. O. Hultgren* avgivit ett yttrande om vilken konsumtionsenhetsskala vore lämpligast för skandinaviska förhållanden med hänsyn tagen till endast livsmedelsförbrukningen. Efter att hava sammanställt material från ett flertal skandinaviska undersökningar över kroppsvikten i olika åldrar och näringstillförseln per kilogram kroppsvikt kommer Dr. Hultgren till följande enhetstal vid medeltungt arbete: 0·32 för 1—3 år, 0·47 för 4—6 år, 0·60 för 7—10 år, 0·75 för 11—13 år, 0·75 för vuxna kvinnor samt 1·00 för vuxna män; för personer i en ålder av över 70 år böra enhetstalen undergå någon reducering.

Ett annat bidrag till frågan om den för svenska förhållanden lämpligaste konsumtionsenhetsskalan har lämnats av med. kand. *Ernst Abramson*, vilken på uppdrag av socialstyrelsen utfört en undersökning över livsmedelsförbrukningen inom fyra arbetarfamiljer i Västerås.¹ Genom direkt uppvägning av all den föda, som varje familjemedlem förtärde, utröntes, hur hushållets totala konsumtion fördelade sig på de enskilda medlemmarna. Om de härvid erhållna relationstalen för näringstillförseln storlek inom olika åldrar sammanställas med resultat från andra näringsfysiologiska undersökningar, erhålles följande konsumtionsenhetsskala: 0·29 för 0—3 år, 0·49 för 4—6 år, 0·60 för 7—10 år, 0·67 för 11—13 år, 0·75 för kvinnor 14 år och däröver, 0·90 för gossar 14—18 år, 1·00 för vuxna män med medeltungt arbete och 1·25 för vuxna män med tungt arbete. Därjämte framhålles, att konsumtionsenhetsskalan också kan tänkas uppgjord med utgångspunkt från individens kostnad för att tillfredsställa sitt näringsbehov. Då emellertid födans sammansättning är i stort sett densamma i alla åldersgrupper utom för de yngsta barnen, kommer en enhetsskala, som är uppgjord efter kostnaden, att endast för denna åldersgrupp avvika från en skala, som hänför sig till näringstillförseln storlek.

¹ En utförlig redogörelse för denna undersökning återfinnes i Sociala Meddelanden, årg. 1922, h. 8.

Söker man att med ledning av de ovan framställda synpunkterna bilda sig en uppfattning av den lämpligaste konsumtionsenhets-skalan ur näringsfysiologisk synpunkt, torde man komma till följande resultat:

De enda skalor, som uppgjorts uteslutande på grundval av omfattande näringsfysiologiska undersökningar, äro Atwaters, Zuntz' och den amerikanska skalan. Emellertid synas näringsfysiologerna i allmänhet föredraga Engels Quêtberäkning.¹ H. Lichtenfelt icke blott förkastar den tyska skalan utan visar, att man medelst Quêtberäkning kommer fram till ett medelvärde mellan de tyska och amerikanska skalorna.² Om man tager hänsyn till 1) att Quëtskalan i dess definitiva skick ej är uppgjord ur enbart näringsfysiologiska synpunkter, 2) att den ej uppvisar den rätta accelerationen i åldrarnas enhetstal (jfr Lichtenfels kritik) och 3) att den är alltför differentierad (jfr Loewys kritik), kan man ej godtaga den såsom den lämpligaste näringsfysiologiska skalan.

Svårare är givetvis valet mellan de andra näringsfysiologiska skalorna. För att möjliggöra omräkningar av undersökningens resultat meddelas i tabellen å föregående sida fördelningen av samtliga personer, som deltagit i undersökningen, efter ålder och kön inom de viktigare grupperna. Uträknas antalet konsumtionsenheter för samtliga hushåll enligt de olika skalorna, får man nedanstående resultat. Till jämförelse upptages även antalet enheter för de 1 355 hushåll, som deltog i 1913—1914 års allmänna levnads-kostnadsundersökning.

Enhetskala	Juni/juli 1914		Juni/juli 1917		1913—1914 års undersökning	
	Samtl. hushåll	per hushåll	Samtl. hushåll	per hushåll	Samtl. hushåll	per hushåll
Amerikansk	1 065·60	3·12	1 181·65	3·47	4 499·35	3·32
Zuntz	1 025·25	3·01	1 113·05	3·26	4 294·60	3·17
Atwater	1 000·10	2·93	1 071·90	3·14	4 164·70	3·07
v. Tyszka	1 176·50	3·45	1 287·00	3·77	4 949·50	3·65
Engel	1 016·76	2·98	1 089·37	3·19	4 216·40	3·11
Tysk	833·00	2·44	899·20	2·64	3 507·60	2·59

Det visar sig då, att de tre nyssnämnda skalorna giva i stort sett samma resultat. Det högsta antalet konsumtionsenheter erhålles med den ameri-

¹ Denna skala har använts av bland andra *Grotjahn* (Über Wandlungen in der Volksernährung; Leipzig 1902), *Stephan Bauer* (Basler volkswirtschaftliche Arbeiten n:o 2; Einleitung, sid. VIII; Stuttgart 1911), *K. Bittman* (Arbeiterhaushalt und Teuerung, sid. XII o. ff. Jena 1914), *F. Krömmelbein* (Massenverbrauch und Preisbewegung in der Schweiz, sid. 119; Stuttgart 1911).

² H. Lichtenfelt: Die Geschichte der Ernährung. (Berlin 1913) sid. 213 o. ff. och Über die Ernährung und deren Kosten bei deutschen Arbeitern (Stuttgart 1911) sid. 44 o. ff.

kanska skalan. Zuntz' skala giver för juni/juli 1914 3·8 % (juni/juli 1917 5·8 %) och Atwaters 6·1 % (juni/juli 1917 9·3 %) lägre tal. Då skillnaden ej är större och då den amerikanska skalan antagits vid ett flertal å sid. 94 angivna utländska undersökningar från kristiden, har socialstyrelsen ansett sig böra för såväl den näringsfysiologiska utredningen som de föregående dyrtidsundersökningarna välja denna skala, varigenom möjlighet beredes till direkta jämförelser med nyssnämnda utländska undersökningar, vilka i allmänhet ej offentliggjort sitt material i sådan form, att resultaten kunna omräknas efter andra skalor.

Vid tillämpandet av den amerikanska konsumtionsenhetsskalan för denna undersökning hava såsom vanligt hushållets enhetstal å ena sidan undergått reduktion på grund av familjemedlemmars frånvaro under en del av bokföringsperioden, å den andra utökats med hänsyn till förekomsten av spisande gäster.

	Antal netto- kalorier		Antal netto- kalorier
1 kg. kött, färskt nötkött (med ben)	1 570	1 kg. smör	7 720
1 » » » kalvkött (» »)	1 550	1 » margarin	7 720
1 » » » får- och lammkött (med ben)	1 910	1 » bröd, rågbröd, hårt	3 020
1 » » » annat kött (med ben)	1 550	1 » » » mjukt	2 180
1 » » » salt, rökt eller torkat (med ben)	2 200	1 » » » vetebröd	2 500
1 » organ, ben och blod	1 310	1 » » » skorpor	3 300
1 » fläsk, färskt (med ben)	4 700	1 » » » kaffebröd, bakelser	2 500
1 » » » salt (» »)	5 200	1 » mjöl, vete-, siktat	3 360
1 » charkuterivaror, korv	2 500	1 » » » rågsikt	3 220
1 » » » färdiglagad mat	3 000	1 » » » råg-, sammalet	2 900
1 » konserver	2 500	1 » » » annat	3 300
1 » fisk, färsk sill	1 060	1 » gryn (havre-, risgryn o. d.)	3 300
1 » » » strömming	900	1 » makaroner	3 460
1 » » » annan fisk	600	1 » ärter, gula, gröna	3 000
1 » » » salt sill	1 550	1 » bruna bönor	3 000
1 » » » strömming	1 660	1 lit. potatis	580
1 » » » kabeljo	1 030	1 kg. grönsaker och rotfrukter	330
1 » » » rökt eller torkad	2 650	1 » frukt, bär (färska)	400
1 lit. mjölk, oskummad	650	1 » » » (torkade)	2 080
1 » » » skummad	400	1 » socker	3 920
1 » grädda	2 130	1 » sirap	2 530
1 » kärnmjölk	450	1 » te	—
1 kg. ost (hel- och halvfet)	3 200	1 » choklad (osockrad)	5 500
1 st. ägg	70	1 » kaffe	—
1 kg. fett och flott	8 940	1 lit. brännvin, 40 vol. %	2 224
		1 » öl, 5·4 vol. %	575
		1 » mältidsdricka, 1 vol. %	125
		1 » vin	700

Kalorivärden. För att utröna kostens näringsvärde hava de förbrukade mängderna per vecka och konsumtionsenhet av de olika varuslagen multiplicerats med förestående av professor J. E. Johansson meddelade kalorivärden, som fastställts genom fysiologiska experiment. Dessa kalorital beteckna det näringsvärde, som verkligen tillgodogöres av människokroppen (»nettokalorier»), d. v. s. hänsyn har tagits såväl till att vid livsmedlens beredning en del smältbara ämnen gå förlorade i form av avfall som till förlusten i tarmkanalen. Man har av andra fysiologiska undersökningar funnit, att i en vanlig arbetarkost kroppen kan utnyttja 85—95 % av den absoluta näringsmängden i födan. Vill man erhålla detta senare värde (»bruttokalorivärdet»), måste man alltså höja nettokaloritalen med cirka 10 %.

Då man använt samma kalorital för de olika varuslagen för både 1914 och 1917, torde man för det senare undersökningstillfället hava erhållit något för höga resultat, beroende på att kristiden för flertalet viktigare varuslag medfört en försämring av kvaliteten, vilket ej fått något uttryck i kaloritalen.

II. Hushållens samhällsställning och sammansättning.

Beträffande hushållens samhällsställning och sammansättning torde ej här behöva lämnas några mera ingående upplysningar, enär samtliga hushåll ingå i det material, som legat till grund för 1913—1914 och 1917 års levnads-kostnadsundersökningar (jfr kap. III i föregående avdelning).

Inkomsternas storlek i genomsnitt för samtliga hushåll framgår av efterföljande tablå, som även visar, att välståndet var något högre bland tjänstemännen än bland arbetarna.

	Inkomst per år och konsumtionsenhet 1913—1914	Inkomst per vecka och konsumtionsenhet	
		juni/juli 1914	juni/juli 1917
<i>Samtliga hushåll</i>	kr. 548·02	10·76	13·33
därav arbetare	> 532·15	10·31	12·54
lägre tjänstemän.....	> 581·84	11·73	14·95

Familjernas samhällsställning och storlek belyses även av efterföljande tabell, som upptager antalet hushåll och antal konsumtionsenheter per hushåll (enligt den amerikanska skalan) inom olika social-, välstånds- och yrkesgrupper.

Grupp	Antal hushåll	Antal konsumtionsenheter per hushåll		Grupp	Antal hushåll	Antal konsumtionsenheter per hushåll	
		1914	1917			1914	1917
Samtliga hushåll	341	3·12	3·46	arbetare med tungt arbete	106	3·18	3·55
årsinkomst per konsumtionsenhet				årsinkomst per konsumtionsenhet			
under 450 kr.	91	4·09	4·34	under 450 kr.	29	4·10	4·35
450—600 »	113	3·16	3·57	450—600 »	44	3·14	3·57
600—750 »	70	2·54	2·89	600—750 »	21	2·56	2·96
750 kr. och däröver ...	67	2·33	2·65	750 kr. och däröver ...	12	2·25	2·63
Arbetare	231	3·13	3·44	Lägre tjänstemän	110	3·09	3·49
årsinkomst per konsumtionsenhet				årsinkomst per konsumtionsenhet			
under 450 kr.	65	4·10	4·33	under 450 kr.	26	4·06	4·37
450—600 »	82	3·13	3·49	450—600 »	31	3·25	3·80
600—750 »	49	2·51	2·86	600—750 »	21	2·59	2·97
750 kr. och däröver ...	35	2·22	2·49	750 kr. och däröver ...	32	2·46	2·83
arbetare med lätt arbete	33	3·08	3·41	kontorspersonal	17	3·01	3·59
årsinkomst per konsumtionsenhet				årsinkomst per konsumtionsenhet			
under 450 kr.	10	4·14	4·56	under 450 kr.	2	3·55	4·65
450—600 »	7	3·25	3·58	450—600 »	3	3·78	4·52
600—750 »	9	2·41	2·66	600—750 »	3	2·85	3·27
750 kr. och däröver ...	7	2·26	2·54	750 kr. och däröver ...	9	2·69	3·16
arbetare med medeltungt arbete.....	92	3·09	3·31	tjänstemän med medeltungt arbete.....	93	3·10	3·48
årsinkomst per konsumtionsenhet				årsinkomst per konsumtionsenhet			
under 450 kr.	26	4·08	4·21	under 450 kr.	24	4·10	4·35
450—600 »	31	3·09	3·35	450—600 »	28	3·19	3·72
600—750 »	19	2·50	2·83	600—750 »	18	2·55	2·92
750 kr. och däröver ...	16	2·17	2·35	750 kr. och däröver ...	23	2·37	2·70

Av samtliga 341 familjer voro 231 (67·7 %) arbetare och 110 (32·3 %) lägre tjänstemannahushåll. Fördelningen överensstämmer sålunda synnerligen väl med den förut å sid. 16 meddelade grupperingen. Efter välstånd fördela sig hushållen på sådant sätt, att något mer än en fjärdedel kom i lägsta gruppen, en tredjedel i den därpå följande och ungefär en femtedel i vardera av de två högsta grupperna. Tillämpas de förut omförmälda principerna för indelning av familjerna efter arten av hushållsföreståndarens yrke, blir inom arbetarklassen gruppen »med tungt arbete» starkast och »med lätt arbete» svagast representerad. Bland tjänstemännen är gruppen »med lätt arbete» (kontorspersonal) fåtalig i förhållande till tjänstemän med medeltungt arbete.

Beträffande familjernas fördelning på olika landsdelar kan nämnas, att hälften av samtliga hushåll voro bosatta i mellersta Sverige, en tredjedel i södra Sverige och en sjättedel i norra Sverige (jfr tab. å sid. 105).

Med avseende å familjernas storlek visar tabellen, att antalet konsumtionsenheter per hushåll var relativt litet vid denna undersökning, beroende på att, såsom förut nämnts, familjer med vuxna barn ej medtagits. Hushållens storlek, som inom samtliga grupper ökades från år 1914 till år 1917, avtog med stigande välstånd.

III. Kostens näringsvärde inom olika grupper av hushåll juni/juli 1914 och 1917.

I tabell 3 A och B i tabellbilagan meddelas detaljerade uppgifter om konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet inom olika grupper av hushåll under juni/juli 1914 och 1917¹. Varuslagen hava härvid specificerats så långt det varit möjligt med ledning av hushållsböckernas uppgifter. Med hänsyn till den utförliga behandlingen i kap. V i föregående avdelning av variationerna i förbrukningen av de särskilda livsmedlen torde det ej här vara nödvändigt att närmare ingå på denna fråga, utan hänvisas till redogörelsen i nämnda kapitel.

Med tillhjälp av tabellernas uppgifter om storleken av konsumtionen av varje varuslag och de å sid. 99 upptagna nettokaloritälten över näringsvärdet kan man beräkna det sammanlagda näringsinnehållet i hela kosten. Resultaten av dylika beräkningar återfinnas i efterföljande tabeller (se sid. 104—105), där hela antalet nettokalorier redovisas, fördelat på animaliska och vegetabiliska.

Kostens näringsvärde år 1914. För samtliga i undersökningen deltagande familjer uppgick näringstillförseln under sommaren 1914 till 2 874 nettokalorier per dag och konsumtionsenhet (vuxen man). Såsom förut framhållits, påverkas alla beräkningar rörande förbrukningens storlek per konsumtionsenhet i viss mån av valet av konsumtionsenhetsskala. Med tillhjälp av de å sid. 98 meddelade uppgifterna om det antal enheter, som de i undersökningen deltagande personerna utgöra enligt olika enhetsskalor, kan man emellertid lätt omräkna kalorivärdena enligt en skala till motsvarande värden enligt en annan skala. Man finner då, att den ovan funna kalorisisiffran 2 874, som beräknats med användande av den amerikanska skalan, skall ökas med 3·94 % enligt Zuntz', 6·55 % enligt Atwaters och 4·80 % enligt Engels skala. Verkställes en sådan omräkning, erhållas de i efterföljande tabell kol. 1 upptagna nettokaloritälten.

¹ Av utrymmesskäl publiceras ej motsvarande siffror för olika grupper inom skilda landsdelar, men finnas dessa uppgifter tillgängliga i manuskript inom socialstyrelsen.

Enhetsskala	Antal nettokalorier		Antal bruttokalorier ¹	
	1914	1917	1914	1917
Amerikansk	2 874	2 612	3 200	2 900
Zuntz	2 987	2 773	3 300	3 100
Atwater	3 062	2 879	3 400	3 200
Engel	3 012	2 833	3 350	3 150

Beräknas det genomsnittliga kalorivärdet enligt de tre skalor (den amerikanska, Zuntz' och Atwaters), som uppgjorts på grundval av näringsfysiologiska undersökningar, erhåller man 2 974 nettokalorier per dag och vuxen man.

Samtliga ovanstående nettokalorital äro minimisiffror så till vida som man ej i dem inräknat näringsvärdet av den föda, som förtärts utom hemmet. Storleken av detta tillskott kan uppskattas till c:a 2 % av hela näringsmängden, vadan hela näringstillförseln kan anslås till c:a 2 925 nettokalorier enligt den amerikanska skalan och 3 025 nettokalorier i genomsnitt för nyssnämnda tre näringsfysiologiska skalor.

Det torde vara av intresse att jämföra dessa siffror över konsumtionens storlek under normala förhållanden bland de mindre bemedlade klasserna med resultaten av andra näringsfysiologiska undersökningar i in- och utlandet. Vid dessa redovisas dock vanligen näringstillförseln i bruttokalorier. För att vinna jämförbarhet med föreliggande undersöknings nettokalorital, hava dessa, sedan näringsvärdet av förtäringen utom hemmet tillagts, ökat med inemot 10 % (kol. 3 i ovanstående tablå). Man finner då, att ett nettokalorital på 2 925 enligt den amerikanska skalan motsvaras av ett bruttovärde på c:a 3 200 kalorier. Säsom medeltal för bruttovärdena enligt de tre näringsfysiologiska skalorna erhåller man 3 300 kalorier.

I nedanstående översikt hava resultaten av några tidigare undersökningar sammanställts. Siffrorna över förbrukningen i Norge grunda sig på en budgetundersökning av samma typ som de svenska, varvid den amerikanska enhetsskalan kommit till användning; de övriga upptagna kalorivärdena hava erhållits genom direkta näringsfysiologiska experiment med ett fåtal personer och avse att belysa näringsåtgången vid medeltungt arbete.

	Antal brutto- kalorier		Antal brutto- kalorier
Sverige 1914 (amerikansk skala) ...	3 200	Hultgren och Landergren	3 281
» (medeltal för tre skalor) ...	3 300	» » » (alkohol	
» 1917 (amerikansk skala) ...	2 900	inräknat) ...	3 436
» (medeltal för tre skalor) ...	3 050	Voit (Tyskland)	3 055
Norge 1912—1913 (arbetare)	3 019	C. Tigerstedt (Finland)	3 069
» » » (tjänstemän) ...	2 702	R. Tigerstedt (»)	3 500
» 1918—1919 (arbetare)	3 171	Sundström (»)	3 011
» » » (tjänstemän)	3 088	Slosse o. van de Weyer (Brüssel) ...	3 027

¹ Häri inräknat förtäringen utom hemmet.

Antal nettokalorier per dag och konsumtionsenhet

Grupp	Antal hushåll	Juni/juli 1914					Juni/juli 1917				
		Antal nettokalorier			i %		Antal nettokalorier			i %	
		ani- ma- liska	vege- tabi- liska	sa	ani- ma- liska	vege- tabi- liska	ani- ma- liska	vege- tabi- liska	sa	ani- ma- liska	vege- tabi- liska
Samtliga hushåll	341	1 208	1 666	2 874	42·0	58·0	1 198	1 414	2 612	45·9	54·1
Årsinkomst per konsumtionsenhet under 450 kr.....	91	1 026	1 589	2 615	39·2	60·8	1 059	1 374	2 433	43·5	56·5
450—600 ».....	113	1 185	1 689	2 874	41·2	58·8	1 165	1 415	2 580	45·2	54·8
600—750 ».....	70	1 364	1 719	3 083	44·2	55·8	1 320	1 413	2 733	48·3	51·7
750 kr. och däröver.....	67	1 490	1 749	3 239	46·0	54·0	1 445	1 509	2 954	48·9	51·1
Arbetare	231	1 190	1 645	2 835	42·0	58·0	1 197	1 416	2 613	45·8	54·2
Årsinkomst per konsumtionsenhet under 450 kr.....	65	1 004	1 532	2 536	39·6	60·4	1 016	1 370	2 386	42·6	57·4
450—600 ».....	82	1 196	1 658	2 854	41·9	58·1	1 203	1 402	2 605	46·2	53·8
600—750 ».....	49	1 387	1 753	3 140	44·2	55·8	1 308	1 419	2 727	48·0	52·0
750 kr. och däröver.....	35	1 501	1 786	3 287	45·7	54·3	1 549	1 613	3 162	49·0	51·0
arbetare med lätt arbete.....	33	1 108	1 444	2 552	43·4	56·6	1 145	1 441	2 586	44·3	55·7
årsinkomst per konsumtionsenhet under 450 kr.....	10	906	1 388	2 294	39·5	60·5	952	1 346	2 298	41·4	58·6
450—600 ».....	7	1 109	1 482	2 591	42·8	57·2	1 181	1 415	2 546	44·4	55·6
600—750 ».....	9	1 314	1 449	2 763	47·6	52·4	1 280	1 472	2 752	46·5	53·5
750 kr. och däröver.....	7	1 329	1 528	2 857	46·5	53·5	1 469	1 643	3 112	47·2	52·8
arbetare med medeltungt arbete.....	92	1 197	1 649	2 846	42·1	57·9	1 217	1 439	2 656	45·8	54·2
årsinkomst per konsumtionsenhet under 450 kr.....	26	1 014	1 539	2 553	39·7	60·3	1 037	1 385	2 422	42·8	57·2
450—600 ».....	31	1 164	1 635	2 799	41·6	58·4	1 244	1 445	2 689	46·3	53·7
600—750 ».....	19	1 420	1 753	3 173	44·8	55·2	1 296	1 416	2 712	47·8	52·2
750 kr. och däröver.....	16	1 527	1 845	3 372	45·3	54·7	1 571	1 630	3 201	49·1	50·9
arbetare med tungt arbete.....	106	1 199	1 702	2 901	41·3	58·7	1 187	1 390	2 577	46·1	53·9
årsinkomst per konsumtionsenhet under 450 kr.....	29	1 024	1 586	2 610	39·2	60·8	1 024	1 372	2 396	42·7	57·3
450—600 ».....	44	1 233	1 700	2 933	42·0	58·0	1 185	1 371	2 556	46·4	53·6
600—750 ».....	21	1 376	1 873	3 249	42·4	57·6	1 334	1 377	2 711	49·2	50·8
750 kr. och däröver.....	12	1 555	1 859	3 414	45·5	54·5	1 580	1 572	3 152	50·1	49·9
Lägre tjänstemän	110	1 246	1 717	2 963	42·1	57·9	1 198	1 414	2 612	45·9	54·1
Årsinkomst per konsumtionsenhet under 450 kr.....	26	1 111	1 708	2 819	39·4	60·6	1 127	1 385	2 512	44·9	55·1
450—600 ».....	31	1 159	1 767	2 926	39·6	60·4	1 062	1 452	2 514	42·2	57·8
600—750 ».....	21	1 323	1 641	2 964	44·6	55·4	1 345	1 400	2 745	49·0	51·0
750 kr. och däröver.....	32	1 489	1 715	3 204	46·5	53·5	1 347	1 409	2 756	48·9	51·1
kontorspersonal.....	17	1 309	1 601	2 910	45·0	55·0	1 170	1 360	2 530	46·2	53·8
årsinkomst per konsumtionsenhet under 450 kr.....	2	1 147	1 658	2 805	40·9	59·1	1 060	1 243	2 303	46·0	54·0
450—600 ».....	3	1 055	1 569	2 624	40·2	59·8	971	1 495	2 466	39·4	60·6
600—750 ».....	3	1 363	1 406	2 769	49·2	50·8	1 190	1 262	2 452	48·5	51·5
750 kr. och däröver.....	9	1 470	1 669	3 139	46·8	53·2	1 295	1 368	2 663	48·6	51·4
tjänstemän med medeltungt arbete.....	93	1 233	1 737	2 970	41·5	58·5	1 203	1 423	2 626	45·8	54·2
årsinkomst per konsumtionsenhet under 450 kr.....	24	1 109	1 709	2 818	39·4	60·6	1 132	1 397	2 529	44·8	55·2
450—600 ».....	28	1 168	1 792	2 960	39·5	60·5	1 073	1 442	2 515	42·7	57·3
600—750 ».....	18	1 319	1 686	3 005	43·9	56·1	1 363	1 426	2 789	48·9	51·1
750 kr. och däröver.....	23	1 500	1 734	3 234	46·4	53·6	1 367	1 428	2 795	48·9	51·1

juni/juli 1914 och juni/juli 1917.

Grupp	Antal hus- håll	Juni/juli 1914					Juni/juli 1917				
		Antal nettokalorier			i %		Antal nettokalorier			i %	
		ani- ma- liska	vege- tabi- liska	s:a	ani- ma- liska	vege- tabi- liska	ani- ma- liska	vege- tabi- liska	s:a	ani- ma- liska	vege- tabi- liska
<i>Norra Sverige</i>	56	1 316	1 617	2 933	44·9	55·1	1 246	1 233	2 479	50·3	49·7
Årsinkomst per konsumtionsenhet											
under 450 kr.	18	1 150	1 547	2 697	42·6	57·4	1 167	1 214	2 381	49·0	51·0
450—600 »	13	1 339	1 502	2 841	47·1	52·9	1 296	1 295	2 591	50·0	50·0
600—750 »	11	1 398	1 631	3 029	46·2	53·8	1 296	1 207	2 503	51·8	48·2
750 kr. och däröver.....	14	1 561	1 944	3 505	44·5	55·5	1 306	1 273	2 579	50·6	49·4
<i>Arbetare</i>	38	1 298	1 547	2 845	45·6	54·4	1 258	1 265	2 523	49·9	50·1
därav med lätt arbete	5	1 206	1 525	2 731	44·2	55·8	990	1 376	2 366	41·8	58·2
» medeltungt arbete.....	12	1 284	1 479	2 763	46·5	53·5	1 289	1 171	2 460	52·4	47·6
» tungt arbete	21	1 325	1 593	2 918	45·4	54·6	1 320	1 298	2 618	50·4	49·6
<i>Lägre tjänstemän</i>	18	1 342	1 782	3 124	43·0	57·0	1 206	1 182	2 388	50·5	49·5
därav kontorspersonal.....	7	1 244	1 721	2 965	42·0	58·0	1 156	1 221	2 377	48·6	51·4
tjänstemän med medel- tungt arbete	11	1 415	1 826	3 241	43·7	56·3	1 242	1 158	2 400	51·7	48·3
<i>Mellersta Sverige</i>	171	1 247	1 675	2 922	42·7	57·3	1 230	1 466	2 696	45·6	54·4
Årsinkomst per konsumtionsenhet											
under 450 kr.	35	1 045	1 618	2 663	39·2	60·8	1 066	1 476	2 542	41·9	58·1
450—600 »	56	1 193	1 681	2 874	41·5	58·5	1 123	1 410	2 533	44·3	55·7
600—750 »	40	1 385	1 787	3 172	43·7	56·3	1 359	1 434	2 793	48·7	51·3
750 kr. och däröver.....	40	1 470	1 608	3 078	47·8	52·2	1 505	1 561	3 066	49·1	50·9
<i>Arbetare</i>	110	1 209	1 655	2 864	42·2	57·8	1 221	1 456	2 677	45·6	54·4
därav med lätt arbete	21	1 108	1 405	2 513	44·1	55·9	1 185	1 480	2 665	44·5	55·5
» medeltungt arbete.....	42	1 241	1 670	2 911	42·6	57·4	1 251	1 471	2 722	46·0	54·0
» tungt arbete	47	1 233	1 748	2 981	41·4	58·6	1 201	1 432	2 633	45·6	54·4
<i>Lägre tjänstemän</i>	61	1 299	1 710	3 009	43·2	56·8	1 247	1 486	2 733	45·6	54·4
därav kontorspersonal.....	7	1 563	1 487	3 050	51·2	48·8	1 247	1 460	2 707	46·1	53·9
tjänstemän med medel- tungt arbete	54	1 267	1 735	3 002	42·2	57·8	1 250	1 478	2 728	45·8	54·2
<i>Södra Sverige</i>	114	1 097	1 681	2 778	39·5	60·5	1 116	1 449	2 565	43·5	56·5
Årsinkomst per konsumtionsenhet											
under 450 kr.	38	953	1 576	2 529	37·7	62·3	1 000	1 377	2 377	42·1	57·9
450—600 »	44	1 112	1 746	2 858	38·9	61·1	1 173	1 469	2 642	44·4	55·6
600—750 »	19	1 267	1 631	2 898	43·7	56·3	1 247	1 520	2 767	45·1	54·9
750 kr. och däröver.....	13	1 486	2 003	3 489	42·6	57·4	1 274	1 694	2 968	42·9	57·1
<i>Arbetare</i>	83	1 101	1 679	2 780	39·6	60·4	1 134	1 441	2 575	44·0	56·0
därav med lätt arbete	7	1 023	1 490	2 513	40·7	59·3	1 150	1 386	2 536	45·3	54·7
» medeltungt arbete.....	38	1 118	1 690	2 808	39·8	60·2	1 159	1 503	2 662	43·5	56·5
» tungt arbete	38	1 102	1 704	2 806	39·3	60·7	1 106	1 388	2 494	44·3	55·7
<i>Lägre tjänstemän</i>	31	1 091	1 693	2 784	39·2	60·8	1 081	1 478	2 559	42·2	57·8
därav kontorspersonal.....	3	984	1 554	2 538	38·8	61·2	1 091	1 572	2 663	41·0	59·0
tjänstemän med medel- tungt arbete	28	1 101	1 708	2 809	39·2	60·8	1 082	1 471	2 553	42·4	57·6

Det genom socialstyrelsens undersökning funna värdet för år 1914 (3 200 bruttokalorier) ligger något över motsvarande siffror från Norge från år 1912—1913 men når däremot ej fullt upp till det av Hultgren och Landergren för 6 svenska arbetare med medeltungt arbete funna kaloritalet.

Om man av ovan anförda skäl måste iakttaga försiktighet vid bedömandet av föreliggande undersöknings resultat rörande kalorimängdens absoluta storlek inom en enstaka grupp av hushåll, kan man däremot draga säkrare slutsatser av en jämförelse mellan de tal, som belysa näringstillförseln och dess sammansättning inom skilda grupper eller under olika skoden av kristiden.

Tabellen å sid. 104—105 visar, att av de 2 874 nettokalorierna inom samtliga undersökta hushåll 1 208 eller 42·0 % härrörde från animaliska och 1 666 eller 58·0 % från vegetabiliska livsmedel.

Näringstillförseln synes i rätt avsevärd grad påverkas av den ekonomiska ställningen: kalorisumman ökas från 2 615 inom den lägsta till 3 239 inom den högsta välståndsklassen. Stegningen är mycket mer utpräglad för de animaliska än för de vegetabiliska födoämnen; bland de fattigaste hushållen utgjorde de förras andel av hela kosten 39·2 % mot 46·0 % inom de mest välbärgade familjerna.

Av de båda socialgrupperna uppvisar arbetarklassen en lägre näringmängd (2 835 kal.) än tjänstemannafamiljerna (2 963 kal.). Detta torde i främsta rummet sammanhänga med den förut omnämnda olikheten i inkomstförhållandena. Kostens fördelning på animaliska och vegetabiliska livsmedel var densamma inom de båda socialklasserna; jämföres åter sammansättningen inom var och en av de fyra välstandsgrupperna, finner man smärre avvikelser.

Beträffande förhållandena inom speciellt *arbetarhushållen* kan man göra följande iakttagelser:

1) Kostens näringsvärde stiger, när den ekonomiska ställningen förbättras. Inom den lägsta inkomstgruppen var näringstillförseln 2 536 kal. per dag och konsumtionsenhet och ökades sedan successivt till 2 854, 3 140 och 3 287 kal. för de bättre situerade.

2) Stegningen beror väsentligen på den kraftiga ökningen av förbrukningen av animaliska livsmedel. Kalorimängden för detta slags födoämnen var 1 004 kal. inom den lägsta och 1 501 kal. inom den högsta välståndgruppen. Även den vegetabiliska kosten ökades något (från 1 532 kal. till 1 786 kal. för nyssnämnda grupper).

3) En följd av det nyss sagda är, att de animaliska livsmedlen spela en större roll, ju mera inkomsten ökas. Av hela näringstillförseln i den lägsta inkomstgruppen kom 39·6 % från animaliska varuslag; detta procenttal ökades sedan successivt till 41·9 %, 44·2 % och 45·7 % i den mån, välståndet steg.

4) Även hushållsföreståndarens yrke synes inverka på näringstillförseln. Näringsvärdet av de konsumerade matvarorna var blott 2 552 kal. inom

gruppen lätt arbete mot 2 846 kal., när arbetet var medeltungt, och 2 901 kal. inom de familjer, där mannen hade mycket tungt arbete.

5) Denna olikhet mellan de tre yrkesgrupperna kan ej i någon avsevärd mån bero på några skiljaktigheter i inkomstförhållandena. Av en jämförelse mellan olika yrkesgrupper med samma ekonomiska ställning framgår nämligen, att näringsmängden steg regelbundet, när arbetets tyngd ökades.

6) De vegetabiliska livsmedlens kalorital stegrades något hastigare än de animaliska, när mannens kroppsarbete blev tyngre. Med ett mödosammare yrke synes i regel följa, att de vegetabiliska födoämnenas procentuella andel av hela näringstillförseln ökas. Inom den första gruppen med lätt arbete bestod 56.6 % av den totala förbrukningen av vegetabiliska kalorier; motsvarande tal för nästa klass var 57.9 % och för grovarbetarna 58.7 %. Skillnaden mellan grupperna var emellertid som synes obetydlig.

De resultat, som undersökningen givit rörande näringstillförseln före kriget inom olika grupper av arbetarfamiljer, gällde även för tjänstemannahushållen. Även för denna socialklass stegrades näringsvärdet och i främsta rummet förbrukningen av animaliska varuslag med växande välstånd. Med ett tyngre arbete följde ökad näringstillförsel, vilken ökning i synnerhet hänförde sig till de vegetabiliska livsmedlen.

Skiljaktigheterna mellan olika landsdelar voro i allmänhet obetydliga. Näringstillförseln var större i norra (2 933 kal.) och mellersta (2 922 kal.) än i södra Sverige (2 778 kal.). Skillnaden låg i den större förbrukning av animaliska varuslag, som syntes vara förknippad med ett hårdare klimat; även inom var och en av de fyra välståndsgrupperna uppvisade norra Sverige de högsta kaloritalen för dessa slag av livsmedel. Konsumtionen av vegetabilier var däremot störst i södra och lägst i norra Sverige. Jämföras kaloritalen för olika undergrupper i de tre landsdelarna, finner man oftast ej några regelbundna förskjutningar, vilket beror på antingen att antalet undersökta hushåll är för litet eller att de klimatiska förhållandena voro av föga betydelse.

I ett avseende giva emellertid de på detta sätt beräknade siffrorna över antalet kalorier per dag och konsumtionsenhet ej en fullt riktig bild av verkligheten, nämligen beträffande *yrkets inverkan* på näringsbehovet. Då man för beräklandet av näringsmängden per konsumtionsenhet (vuxen man) utdividerar den av hela familjen förbrukade kosten med antalet enheter, antager man, att relationen mellan mannens (yrkesutövarns) och de övriga familjemedlemmarnas behov är densamma, vare sig mannen har lätt eller tungt arbete. Vid nyssnämnda tillvägagångssätt kommer t. ex. den merkonsumtion inom familjen, som betingas av att familjeförsörjaren har ett tungt yrke, att utportioneras på samtliga hushållsmedlemmar, vilket har till följd, att kaloritalet per konsumtionsenhet endast anger en del av yrkesutövarns verkliga förbrukning. I analogi härmed äro de i tabellen upp-

tagna kalorimängderna för gruppen »lätt arbete» för höga för att uttrycka näringsomsättningen för en arbetare med lätt yrke. Skillnaden mellan kaloritalen per konsumtionsenhet för tvenne olika yrkesgrupper blir alltså något för liten.

Det torde ligga nära till hands att i stället utgå från den sammanlagda förbrukningen inom hela hushållet, vilken upptagits i nedanstående tablå. Dessa siffror påverkas emellertid av att hushållens genomsnittliga storlek ej är densamma. Denna störande faktor kan bortelimineras därigenom, att kaloritalen omräknas till att gälla för ett hushåll av den för varje socialgrupp gällande genomsnittliga storleken (3.13 resp. 3.09 konsumtionsenheter för arbetare- resp. tjänstemannafamiljerna år 1914). Antager man vidare, att förbrukningen av samtliga familjemedlemmar utom yrkesutövaren är densamma inom olika yrkesgrupper, skulle skillnaden mellan hushållens konsumtion helt och hållet kunna tillskrivas olikheten i tyngden av det arbete, som mannen utför. Konsumtionsenhetsskalan har vid dessa beräkningar fått så ringa användning, att ett eventuellt fel i skalan ej blir av någon större betydelse.

	Antal nettokalorier år 1914 per dag och hushåll av genomsnittstorlek	
	hushåll	hushåll av genomsnittstorlek
Arbetare med lätt arbete.....	7 860	7 988
» » medeltungt arbete	8 794	8 908
» » tungt arbete.....	9 225	9 080
Tjänstemän, kontorspersonal	8 759	8 992
» med medeltungt arbete	9 207	9 177

Inom arbetarklassen skulle alltså skillnaden i näringstillförseln vid lätt och medeltungt arbete uppgå till 900 kalorier samt vid medeltungt och tungt arbete till ej fullt 200 kalorier per dag och yrkesutövare; för tjänstemannahushållen uppgår motsvarande skillnad mellan kontorspersonal och tjänstemän med medeltungt arbete till inemot 200 kalorier. Dessa tal stämma rätt väl överens med resultaten av andra undersökningar (jfr R. Tigerstedt: Normen för uppskattning av människans näringsbehov och av födans prisbillighet; Social tidskrift årg. 1921, nr. 1) men få likväl ej tillmätas alltför stort värde. Söker man nämligen att med tillhjälp av uppgifterna om antalet konsumtionsenheter inom olika yrkesgrupper dela upp hushållets sammanlagda förbrukning på dels yrkesutövaren, dels övriga familjemedlemmar, finner man av en sådan kalkyl, att den vid beräkningarna gjorda förutsättningen om att hustruns och barnens konsumtion är lika stor inom samtliga yrkesgrupper, ej alltid kan äga tillämpning. Bland annat torde det kunna sättas i fråga, dels huruvida det ej ofta råder ett samband mellan mannens yrke å ena sidan och ej blott hans utan även de övriga familjemedlemmarnas kropps-konstitution å den andra, så att denna senare är jämförelsevis svag och fordrar mindre näringstillförsel, när yrkesutövarens arbete kräver ringa kropps-ansträngning, och vice versa, samt dels huruvida

ej även den omständigheten, att med ett tyngre arbete följer en kraftigare kost med ett större näringsvärde per viktsenhet, i och för sig medför, att den kalorimängd, som förbrukas även av familjemedlemmarna, är större inom ett grovarbetarhushåll än inom en sådan familj, där hufvudpersonen har lätt arbete. En omständighet bidrager dock till att i någon mån göra den nämnda uppdelningen av hushållets totala förbrukning osäker; härvid har man nämligen utgått från att konsumtionsenhetsskalan riktigt återger relationen mellan näringsbehovet för olika åldrar och kön, när konsumtionsenheten antages vara en vuxen mans förbrukning *vid medeltungt arbete*; riktigheten av detta antagande kan ännu ej anses genom ingående undersökningar uttrönt.

Kostens näringsvärde år 1917. Inom samtliga undersökta hushåll uppgick näringstillförseln i juni/juli 1917 till 2 612 nettokalorier per dag och konsumtionsenhet. Användes i stället för den amerikanska skalan medeltalet för de tre näringsfysiologiska skalorna, erhåller man 2 755 nettokalorier per dag och enhet (jfr tabellen överst å sid. 103). Efter tillägg av näringsvärdet av den föda, som förtärts utom hemmet, *utgjorde den sammanlagda näringstillförseln 2 660 resp. 2 800 nettokalorier* eller omräknat till bruttovärden c:a 2 900 resp. 3 050 bruttokalorier enligt resp. enhetsskalar. Av sammanställningen å sid. 106 framgår, att dessa bruttokalorivärden måste betraktas såsom låga. Det må även erinras om att de skulle hava blivit ännu lägre, därest det varit möjligt att taga hänsyn till den försämring i kvaliteten av flertalet varuslag, som ägde rum under tiden 1914—1917.

Av de 2 612 nettokalorierna härledde sig 1 198 eller 45.9 % från animaliska och 1 414 eller 54.1 % från vegetabiliska livsmedel. Tabellen å sid. 104—105 lämnar även upplysning om storleken och sammansättningen av kostens näringsvärde inom skilda grupper av hushåll. De flesta av de för år 1914 iakttagna olikheterna mellan de särskilda gruppernas kalorital återfinnas även för år 1917. Det är dock klart, att när hushållen, såsom förut omnämnts, grupperats efter vissa förhållanden år 1914 och sedan samma hushåll sammanförts även under år 1917, förskjutningar i indelningsgrunderna (exempelvis i de olika gruppernas inkomstförhållanden) kunna medföra, att 1917 års tal ej alltid förete lika regelbundna serier, som framträtt för år 1914. De viktigaste skiljaktigheterna i fördelningen å olika grupper under de båda åren synas vara, att den i och för sig obetydliga ökningen, som de vegetabiliska livsmedlens andel av hela kosten utvisade år 1914, när arbetets tyngd tilltog, ej kunde iakttagas år 1917, samt att näringstillförseln ej längre var störst i Norrland.

Förändringarna i kostens näringsvärde under tiden juni/juli 1914—juni/juli 1917. Nedgången i nettokalorimängden för samtliga hushåll från 2 874 till 2 612 kalorier representerar 9.1 %. (Detta tal, liksom samtliga i efterföljande tabell

upptagna procentsiffror, framställer utvecklingen i något för gynnsam dager, enär däri ej ingår den minskning i näringsvärdet, som orsakats av försämringen i varornas kvalitet). Nedgången hänförde sig så gott som uteslutande till de vegetabiliska livsmedlen (15·1 %), medan däremot den animaliska kosten förblev i det närmaste konstant. Denna olikhet i utvecklingen kan givetvis till större delen tillskrivas verkningarna av ransoneringen.

G r u p p	Ökning(+)ellerminskning (-) 1914—1917 av kalorimängden i %			G r u p p	Ökning(+)ellerminskning (-) 1914—1917 av kalorimängden i %		
	anima-liska	vegeta-biliska	samlt. livsm.		anima-liska	vegeta-biliska	samlt. livsm.
Samtliga hushåll	- 0·8	- 15·1	- 9·1	Lägre tjänstemän	- 3·9	- 17·7	- 11·9
årsinkomst per konsumtionsenhet				årsinkomst per konsumtionsenhet			
under 450 kr.....	+ 3·2	- 13·5	- 7·0	under 450 kr.....	+ 1·4	- 18·9	- 10·9
450—600 ».....	- 1·7	- 16·2	- 10·2	450—600 ».....	- 8·1	- 17·8	- 14·1
600—750 ».....	- 3·2	- 17·8	- 11·4	600—750 ».....	+ 1·7	- 14·7	- 7·4
750 kr. och däröver	- 3·0	- 13·7	- 8·8	750 kr. och däröver	- 9·5	- 17·9	- 14·0
Arbetare	+ 0·6	- 13·9	- 7·8	kontorspersonal	- 10·6	- 15·1	- 13·1
årsinkomst per konsumtionsenhet				tjänstemän med medeltungt arbete.....	- 2·4	- 18·1	- 11·6
under 450 kr.....	+ 1·2	- 10·6	- 5·9				
450—600 ».....	+ 0·6	- 15·5	- 8·7				
600—750 ».....	- 5·7	- 19·1	- 13·2				
750 kr. och däröver	+ 3·2	- 9·7	- 3·8				
arbetare med lätt arbete	+ 3·3	- 0·2	+ 1·3	Norra Sverige	- 5·3	- 23·8	- 15·5
arbetare med medeltungt arbete	+ 1·7	- 12·7	- 6·7	Mellersta Sverige	- 1·4	- 12·5	- 7·7
arbetare med tungt arbete	- 1·0	- 18·3	- 11·2	Södra Sverige	+ 1·7	- 13·8	- 7·7

Tabellen visar, att något närmare samband mellan den ekonomiska ställningen år 1914 och de av krisen framkallade förändringarna i närings-tillförseln ej förefanns; nedgången var ungefär densamma i samtliga välståndsgupper. Den omständigheten, att inkomststegringen synes hava varit störst för dem som år 1914 tillhörde den fattigaste klassen, torde hava varit orsaken till att kostens näringsvärde ej avtagit fullt så mycket för denna grupp som för de övriga.

Inom arbetarhushållen utgjorde nedgången i den totala näringstillförseln 7·8 %, vilken minskning helt och hållet berodde på att vegetabilerna avtog med 13·9 %. Ju tyngre arbetet var, desto större var nedgången av födans näringsvärde. Den första gruppen, med lätt arbete, uppvisar rent av en ökning av 1·3 %, vilket sammanhänger med att förbrukningen av animaliska matvaror stegrats med 3·3 %, medan konsumtionen av vegetabilier förblev konstant. Bland de familjer, där mannen hade medeltungt

arbete, avtog det totala näringsvärdet med 6·7 %; även här medförde dyrtiden en ringa ökning i förbrukningen av animaliska varuslag. Inom den egentliga grovarbetarklassen var nedgången i kalorimängden 11·2 %, 1·0 % för de animaliska och 18·3 % för de vegetabiliska födoämnen.

För tjänstemannagruppen uppgick minskningen i kostens näringsvärde till 11·9 %, och särskilt för de animaliska födoämnen 3·9 % samt för de vegetabiliska 17·7 %. Bland kontorspersonalen minskades kalorimängden med 13·1 %, den animaliska med ej mindre än 10·6 %. För tjänstemän med medeltungt arbete koncentrerade sig nedgången till de vegetabiliska livsmedlen, varav näringsvärdet sjönk med 18·1 %. Tack vare den omständigheten, att den animaliska kosten förblev i det närmaste oförändrad, stannade minskningen i den totala kaloritillförseln vid 11·6 %.

Den nedgång i kostens näringsvärde, som ägde rum under de tre första krisåren, drabbade sålunda tjänstemännen och bland dem särskilt kontorspersonalen tyngre än arbetarna såväl med hänsyn till totalantalet kalorier som i fråga om de dyrare animaliska födoämnenas andel i kosten. Före krisen var näringstillförseln c:a 130 nettokalorier större inom tjänstemannaklassen än bland arbetarna; sommaren 1917 var kostens näringsvärde och dess fördelning på de båda huvudgrupperna av livsmedel precis densamma inom de två socialklasserna. Orsaken till denna utveckling torde givetvis få sökas i att tjänstemannagruppens ekonomiska ställning år 1917 undergått en starkare försämring än arbetarnas (jfr de å sid. 55 meddelade uppgifterna om nedgången i reallönen).

Beträffande utvecklingen inom de olika landsdelarna kan nämnas, att nedgången var dubbelt så stor i norra Sverige som i de övriga landsdelarna. Minskningen i kalorisumman för norra Sverige hänförde sig till större delen till de vegetabiliska livsmedlen, varav förbrukningen särskilt inom tjänstemannaklassen blev avsevärt reducerad. Inom mellersta och än oftare inom södra Sverige påträffades grupper av hushåll, där den animaliska kosten utvisade en ökning; de två grupper, där denna ökning nådde upp till mer än 10 %, bestodo av ett synnerligen ringa antal hushåll.

Kostens sammansättning åren 1914 och 1917. Kalorimängdens sammansättning av olika livsmedel framgår av efterföljande tabell.

Den allmänna förskjutning från vegetabiliska till animaliska livsmedel, som förut konstaterats, återfinnes även för de enskilda grupperna av varuslag. Detta gäller ej blott för samtliga hushåll utan med något undantag även för de båda socialklasserna.

Av intresse vid bedömandet av kostens sammansättning är även att undersöka mängden av näringsämnen äggvita, fett, kolhydrat och alkohol. De i följande sammanställning meddelade uppgifterna över antalet gram per

Näringsmängdens fördelning i %.

	Juni/juli 1914			Juni/juli 1917		
	Arbetare- hushåll	Tjänste- manna- hushåll	Samtliga hushåll	Arbetare- hushåll	Tjänste- manna- hushåll	Samtliga hushåll
Födo- o. njutningsämnen ...	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
Matvaror	97·9	98·2	98·0	99·0	98·8	99·0
Animaliska	42·0	42·1	42·0	45·8	45·9	45·8
kött och fläsk	6·2	6·6	6·3	8·3	7·7	8·1
fisk	2·1	2·2	2·1	3·4	3·4	3·4
mjölk och grädde	17·2	17·7	17·4	17·8	18·2	17·9
smör, margarin, ost, fett	13·7	12·7	13·4	13·6	14·1	13·8
övriga animal. matvaror	2·8	2·9	2·8	2·7	2·5	2·6
Vegetabiliska	55·9	56·1	56·0	53·2	52·9	53·2
bröd, mjöl och gryn	34·4	34·8	34·5	34·6	34·2	34·5
grönsaker, rotfrukter ...	9·5	9·6	9·6	8·0	7·9	8·0
socker och sirap	11·7	11·4	11·6	9·4	9·9	9·6
övriga vegetab. matvaror	0·3	0·3	0·3	1·2	0·9	1·1
Dryckesvaror	2·1	1·8	2·0	1·0	1·2	1·0

vecka och konsumtionsenhet av dessa näringsämnen äro bruttovärden och att anse såsom approximativa.

Före kriget utgjorde äggvitmängden c:a 700 gr. brutto, varav 400 gr. voro av animalisk natur. Av mer än dubbelt så stor betydelse i näringshänseende var den till likaledes 700 gr. uppgående mängden fettämnen, som nästan helt och hållet var av animaliskt ursprung. Det viktigaste näringsämnet utgjorde dock kolhydrat med närmare 3 000 gr. brutto, varav endast en tiondel var animaliskt. Alkoholförbrukningen var inom de undersökta hushållen ringa.

Grupp	Juni/juli 1914				Juni/juli 1917			
	äggvita	fett	kol- hydrat	alkohol	äggvita	fett	kol- hydrat	alkohol
	gr.	gr.	gr.	gr.	gr.	gr.	gr.	gr.
Samtliga hushåll								
animaliska livsmedel	410	660	290	—	430	650	270	—
vegetabiliska »	305	35	2 650	25	270	35	2 270	10
samtliga »	715	695	2 940	25	700	685	2 540	10
Årsinkomst per konsumtions- enhet								
under 450 kr.	650	595	2 780	15	660	600	2 460	10
450—600 »	705	675	2 985	20	685	670	2 530	10
600—750 »	755	770	3 080	25	725	760	2 570	10
750 kr. och däröver	805	850	3 085	60	805	820	2 730	25

Av alla fyra näringsämnen steg år 1914 förbrukningen med ökat välstånd. Bortsett från alkohol var ökningen mest utpräglad för fett; konsumtionen härav ökades med ej mindre än 43 % från den lägsta till den högsta välståndsgruppen. Betydligt mindre var stegringen för äggvita (24 %); medan den vegetabiliska äggvitmängden var i stort sett densamma i samtliga välståndsgrupper, ökades den animaliska med 50 %. Minst inverkade välståndet på konsumtionen av kolhydrat, som endast steg med 11 %; den ringa del av hela kolhydratmängden, som var animalisk, tilltog dock med 32 % från den lägsta till den högsta välståndsklassen. Samma iakttagelser rörande inkomstförhållandenas inflytande på förbrukningen av olika näringsämnen kunde göras även för år 1917.

Tabellen visar med avseende å utvecklingen under tiden 1914—1917, att mängderna äggvite- och fettämnen ej undergingo någon väsentlig förändring och att nästan hela nedgången i näringsvärdet hänförde sig till minskningen av kolhydrater, varav konsumtionen sjönk från c:a 2 950 gr. till 2 550 gr. eller med 14 %. Undersökas förhållandena inom de särskilda välståndsgrupperna, finner man ävenledes, att endast förbrukningen av kolhydrat påverkades av kristiden.

Kostens dyrhet. Vid bestämmandet av födans grad av dyrhet kan man antingen utgå från priset för en vuxen mans förbrukning (konsumtionsenhet) eller från kostnaden för en viss mängd kalorier. Den senare metoden torde vara den lämpligaste; man har endast att se till, att den koststat, som skall prissättas, har en något så när lämplig sammansättning. Redan förut (sid. 59—61) har visats, att dessa båda metoder vid jämförelser av kostnaderna vid skilda tillfällen uttrycka olika synpunkter: den förra anger förändringen i livsmedelskostnaderna, då konsumenterna vidtagit både inskränkningar och omläggningar av förbrukningen (»förändrad kvantitet och kvalitet»), den senare, då endast en omläggning ägt rum (»oförändrad kvantitet men förändrad kvalitet»).

	Kostnad (i kr.) per					
	vecka och konsumtionsenhet			10 000 nettokalorier		
	1914	1917	ökning i %	1914	1917	ökning i %
Animaliska livsmedel ...	2·62	4·65	77·5	3·10	5·55	79·0
Vegetabiliska » ...	2·30	2·84	23·5	1·97	2·87	45·7
Samtliga livsmedel	4·92	7·49	52·2	2·45	4·10	67·3

Av ovanstående tablå framgår, att den vegetabiliska kosten år 1914 var väsentligt billigare än den animaliska; kostnaden per 10 000 nettokalorier var för den förra 1·97 kr. och för den senare 3·10 kr. eller 57 % högre. År 1917 hade denna skillnad ökat; mot priset 2·87 kr. för vegetabiliska varu-

slag svarade 5·55 kr. för animaliska livsmedel, vilket senare pris låg 93 % högre än det förra. Denna förskjutning i proportionen beror dels på att prisstegringen intill sommaren 1917 varit lägst för vegetabilerna, dels därpå, att den av ransoneringen åstadkomna begränsningen i konsumtionen av dessa sistnämnda varuslag och bristen på en del billigare animaliska födoämnen nödgade konsumenterna att öka sin förbrukning av i förhållande till näringsvärdet dyra animaliska livsmedel (fisk och charkuterivaror i stället för kött, smör i stället för margarin o. s. v.). Skillnaden mellan stegringen per 10 000 nettokalorier å ena sidan samt per vecka och konsumtionsenhet å den andra uttrycker den nedpressning av livsmedelskostnadernas ökning, som åstadkommits genom enbart en inskränkning av konsumtionen. Tabblån visar, att denna besparing helt och hållet hänförde sig till det vegetabiliska födoämneskontot.

Den förbättring av livsmedelsstandarden, som följer med ett stigande välstånd, tog sig bl. a. uttryck i en ökning av kostens dyrhet. Priset per 10 000 kalorier steg år 1914 från 2·26 kr. inom den lägsta till 2·80 kr. inom den högsta välståndsgruppen. Denna stegring kunde iakttagas både för animaliska (från 2·96 kr. till 3·09 kr. resp. 3·15 kr. resp. 3·34 kr.) och för vegetabiliska (från 1·81 kr. till 1·95 kr. resp. 2·09 kr. resp. 2·34 kr.) livsmedel från en lägre till en högre välståndsgrupp. Ökningen syntes vara mest framträdande för de vegetabiliska födoämnen; förbättringen av denna del av kosten bestod huvudsakligen i en ökad användning av de med avseende å näringsvärdet relativt dyra varuslagen vetebröd, grönsaker och frukt ävensom kaffe. För år 1917 kunde samma iakttagelser göras.

Någon skillnad mellan samtliga arbetare- och tjänstemannahushåll med avseende å kostens dyrhet förefanns ej. Om man emellertid jämför förhållandena inom de båda socialgruppernas särskilda inkomstklasser, finner man, att vid lika välstånd kostnaden per 10 000 vegetabiliska nettokalorier oftast var något lägre bland tjänstemännen än bland arbetarna. Förklaringen härtill synes vara, att de förra i större utsträckning än de senare köpt mjöl i stället för bröd och bakat i hemmet, vilket var ekonomiskt fördelaktigt.

Inom vardera socialklassen steg år 1914 priset per 10 000 kalorier med ökat välstånd, vilken stegring var mest utpräglad för de vegetabiliska födoämnen. Med ett tyngre yrke följde en billigare kost; inom varje yrkesgrupp ökades priset, när den ekonomiska ställningen förbättrades. År 1917 voro förhållandena i de flesta fall likartade.

Vad beträffar kosten i olika landsdelar, var densamma billigast i Norrland (2·30 kr. per 10 000 kal. år 1914), därefter i mellersta Sverige (2·45 kr.) och dyrast i södra Sverige (2·52 kr.). Då denna ordning mellan landsdelarna återfinnes med avseende å samtliga inkomst-, social- och yrkesgrupper år 1914 och i flertalet fall även år 1917, torde orsaken till detta förhållande ligga i en allmän olikhet i levnadssättet. Denna torde bestå däri, att i

Kostens dyrhet inom olika hushållsgrupper.

Grupp	Kostnad (i kr.) per			
	vecka och konsumtionsenhet		10 000 nettokalorier	
	1914	1917	1914	1917
Samtliga hushåll	4·92	7·49	2·45	4·10
Årsinkomst per konsumtionsenhet				
under 450 kr.	4·14	6·63	2·26	3·89
450—600 »	4·86	7·30	2·42	4·04
600—750 »	5·52	8·01	2·56	4·19
750 kr. o. däröver	6·35	9·24	2·80	4·47
Arbetare	4·86	7·46	2·45	4·08
Årsinkomst per konsumtionsenhet				
under 450 kr.	4·06	6·48	2·29	3·88
450—600 »	4·89	7·50	2·45	4·11
600—750 »	5·65	7·96	2·57	4·17
750 kr. o. däröver	6·41	9·68	2·79	4·37
arbetare med lätt arbete	4·53	7·27	2·54	4·02
Årsinkomst per konsumtionsenhet				
under 450 kr.	3·58	6·05	2·23	3·76
450—600 »	4·42	7·07	2·44	3·97
600—750 »	5·41	8·52	2·80	4·42
750 kr. o. däröver	5·96	9·01	2·98	4·14
arbetare med medeltungt arbete	4·89	7·73	2·45	4·16
Årsinkomst per konsumtionsenhet				
under 450 kr.	4·04	6·73	2·26	3·97
450—600 »	4·87	7·89	2·49	4·19
600—750 »	5·62	7·68	2·53	4·05
750 kr. o. däröver	6·54	10·26	2·77	4·58
arbetare med tungt arbete	4·93	7·29	2·43	4·04
Årsinkomst per konsumtionsenhet				
under 450 kr.	4·11	6·43	2·25	3·83
450—600 »	4·99	7·32	2·43	4·09
600—750 »	5·77	7·99	2·54	4·21
750 kr. o. däröver	6·51	9·36	2·72	4·24
Lägre tjänstemän	5·07	7·55	2·44	4·13
Årsinkomst per konsumtionsenhet				
under 450 kr.	4·33	7·02	2·19	3·99
450—600 »	4·77	6·79	2·33	3·86
600—750 »	5·23	8·15	2·52	4·25
750 kr. o. däröver	6·30	8·80	2·81	4·56
kontorspersonal	5·27	7·34	2·59	4·14
Årsinkomst per konsumtionsenhet				
under 450 kr.	4·30	5·67	2·19	3·52
450—600 »	4·52	6·75	2·46	3·91
600—750 »	4·95	7·41	2·55	4·32
750 kr. o. däröver	6·02	8·14	2·74	4·37
tjänstemän m. medeltungt arbete	5·03	7·60	2·42	4·13
Årsinkomst per konsumtionsenhet				
under 450 kr.	4·33	7·15	2·19	4·04
450—600 »	4·81	6·80	2·32	3·86
600—750 »	5·29	8·29	2·52	4·25
750 kr. o. däröver	6·42	9·10	2·84	4·65

Norrland förbrukningen var mera ensartad, så att en större del av näringsmängden erhöles genom konsumtion av de stora standardvaruslagen.

Ökningen i kostens dyrhet under tiden 1914—1917 synes hava varit större i de lägre välståndsgруппerna än i de högre. För de båda socialklasserna var utvecklingen i stort sett likartad.

IV. Kostens näringsvärde åren 1914, 1916, 1917 och 1918.

Det torde vara lämpligt att komplettera den föregående utredningen med en summarisk näringsfysiologisk bearbetning av samtliga levnadskostnadsundersökningar under åren 1914—1918. Då materialet för dessa utredningar ej sovrats med hänsyn till en dylik bearbetning, torde de erhållna resultaten få betraktas såsom i större eller mindre grad approximativa. Genom den föregående undersökningen av näringstillförseln inom ett urval av hushållsräkenskaper från åren 1914 och 1917 har man dock vunnit goda hållpunkter för bedömandet av tillförlitligheten av de resultat, som ernåtts vid nämnda utvidgning i bearbetningen av dyrtidsundersökningarna.

De å sid. 34 meddelade uppgifterna över konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet i de 12 orter, som deltagit i samtliga dyrtidsundersökningar, hava multiplicerats med å sid. 99 upptagna kalorivärden. Då kvantitetsuppgifter saknats för en del mindre viktiga livsmedel (grönsaker, frukt och bär, kaffebröd, förtäring utom hemmet m. m.), har med ledning av den föregående näringsfysiologiska undersökningen kalorimängden i dessa varuslag approximativt beräknats och befunnits utgöra för de animaliska födoämnenäna c:a 4 % och för de vegetabiliska c:a 12 %. Efter tillägg av motsvarande kalorimängder samt av näringsvärdet i den föda, som förtärts utom hemmet, hava erhållits de i nedanstående sammanställning återgivna uppgifterna rörande den totala näringstillförseln, uttryckt i antalet nettokalorier per dag och konsumtionsenhet enligt den amerikanska skalan.

	Antal nettokalorier per dag och konsumtionsenhet.			
	1914	1916	1917	1918
Animaliska livsmedel	1 250	1 120	1 200	1 090
Vegetabiliska »	1 690	1 900	1 450	1 470
Samtliga livsmedel	2 940	3 020	2 650	2 560

	Ökning (+) eller minskning (—) i % sedan maj 1914.		
	1914—1916	1914—1917	1914—1918
Animaliska livsmedel	—10·4	— 4·0	—12·8
Vegetabiliska »	+12·4	—14·2	—13·0
Samtliga livsmedel	+ 2·7	— 9·9	—12·9

	Ökning (+) eller minskning (—) i % sedan närmast föregående undersökning.		
	1914—1916	1916—1917	1917—1918
Animaliska livsmedel	—10·4	+ 7·1	— 9·2
Vegetabiliska »	+12·4	—23·7	+ 1·4
<i>Samtliga livsmedel</i>	<i>+ 2·7</i>	<i>—12·3</i>	<i>— 3·4</i>

	Näringsmängdens fördelning i %.			
	1914	1916	1917	1918
Animaliska livsmedel	42·5	37·1	45·3	42·6
Vegetabiliska »	57·5	62·9	54·7	57·4
<i>Samtliga livsmedel</i>	<i>100·0</i>	<i>100·0</i>	<i>100·0</i>	<i>100·0</i>

Jämföras till en början resultaten av den summariska bearbetningen med den näringsfysiologiska undersökningens för åren 1914 och 1917, finner man en synnerligen god överensstämmelse. Den sammanlagda kalorimängden befanns år 1914 uppgå till 2 940 resp. 2 925 (jfr. sid. 103) kalorier samt år 1917 till 2 650 resp. 2 660 (jfr. sid. 109) kalorier enligt de båda utredningarna. Även fördelningen på animaliska och vegetabiliska varuslag var nästan identiskt lika.

Under tiden 1914—1916 steg den totala näringsmängden från 2 940 till 3 020 kal. eller med 2·7 %. Ökningen hänförde sig uteslutande till de vegetabiliska livsmedlen, medan däremot de animaliska utvisade en nedgång på 10·4 %. Denna förskjutning i kostens sammansättning uttryckes även av att, såsom tabellens sista avdelning utvisar, de animaliska födoämnenas andel sjönk från 42·5 % före krigsutbrottet till 37·1 % år 1916.

Utvecklingen under den därpå följande perioden, åren 1916—1917, karakteriseras dels av en rätt avsevärd nedgång i den totala kalorimängden, dels av en genomgripande konsumtionsomläggning. Näringsstillförseln minskades från 3 020 till 2 650 kal. eller med 12·3 %; i förhållande till 1914 års konsumtion belöpte sig nedgången på 9·9 %. Såsom förut framhållits äro, på grund av den allmänna försämringen i de förbrukade varuslagens kvalitet, dessa procentsiffror att betrakta såsom minimala. Näringsmängden av animaliska livsmedel ökades med 7·1 %, varigenom den visserligen icke absolut taget nådde upp till 1914 års tal men kom att upptaga en större andel av den sammanlagda förbrukningen än före kriget. De vegetabiliska födoämnenas såväl absoluta som relativa betydelse nådde år 1917 sitt minimum. I förhållande till 1916 års nivå utvisade dessa slag av livsmedel en nedgång med 23·7 % och, jämförda med 1914 års förbrukning, en minskning med 14·2 %; av hela livsmedelsförbrukningen upptogo de 54·7 %.

Vid nästa undersökningstillfälle, juni/juli 1918, hade den totala näringsstillförseln nedgått från 2 650 till 2 560 kal., motsvarande en reduktion av 3·4 % resp. 12·9 % i förhållande till 1917 resp. 1914 års konsumtion. Även här har man att vid bedömandet av dessa siffror taga hänsyn till att kvali-

teten av en del födoämnen torde hava undergått en ytterligare försämring. De animaliska livsmedlen minskades med 9·2 % under tiden 1917—1918, medan de vegetabiliska förblevo i stort sett oförändrade. Kostens fördelning på dessa båda huvudgrupper av varuslag var år 1918 densamma som före kriget.

Divideras de i tabellen å sid. 20—21 meddelade utgiftssummorna per vecka och konsumtionsenhet för födo- och njutningsämnen, fördelade på animaliska och vegetabiliska varuslag, med ovan meddelade uppgifter om kalorimängderna under de olika åren, erhållas *kostnaderna för en viss näringsmängd*.

	Kostnad (i kr.) per 10 000 nettokalorier				Ökning (i %) sedan maj 1914		
	1914	1916	1917	1918	1916	1917	1918
Animaliska livsmedel	3·14	4·23	5·52	10·24	34·7	75·8	226·1
Vegetabiliska »	1·83	1·89	2·93	3·79	3·3	60·1	107·1
<i>Samtliga livsmedel</i>	2·39	2·76	4·10	6·53	15·5	71·5	173·2

De i sammanställningen upptagna kostnaderna per 10 000 nettokalorier av samtliga livsmedel liksom även stegringen av dessa kostnader hava redan förut (sid. 60—61) behandlats. Beträffande de båda huvudgrupperna av livsmedel visar tablån, att den animaliska kosten vid alla undersökningstillfällena varit betydligt dyrare än den vegetabiliska. Särskilt gäller detta för åren 1916 och 1918, då givetvis en övergång från animaliska till vegetabiliska varuslag måste hava varit synnerligen fördelaktig ur ekonomisk synpunkt; en sådan konsumtionsomläggning företogs ju också år 1916 men ej år 1918, då knappheten på vegetabiliska livsmedel lade hinder i vägen.

Kostnadsökningen för vegetabiliska födoämnen var vid samtliga undersökningstillfällen mindre än för animaliska, vilket till en del sammanhänger med statens maximiprispolitik.

Résumé.

La consommation des denrées alimentaires dans les ménages peu fortunés, durant les années de crise 1914—1918.

Au cours des années 1913—1914, l'administration royale du travail et de la prévoyance sociale effectua une vaste enquête sur le coût de la vie dans les classes peu fortunées. Nous renvoyons pour cette enquête à la publication intitulée »Coût de la vie en Suède 1913—1914, livraisons I à III. La livraison I contient un résumé en français. Les matériaux de cette enquête étaient constitués par des livres de ménage, tenus pendant une année entière par des ouvriers et des petits employés, dans les villes, ou agglomérations, assimilables aux villes.

En mai 1916, juin/juillet 1917 et juin/juillet 1918, l'administration du travail et de la prévoyance sociale effectua une enquête complémentaire, basée sur des comptes de ménage, ne couvrant qu'une période de quatre semaines, afin d'étudier les effets produits sur les ménages peu fortunés par la hausse des prix en relation avec la guerre mondiale et par la pénurie de certains produits. L'étude des matériaux d'enquête, réunis à cet effet, s'est concentrée spécialement sur l'article du budget, relatif aux denrées alimentaires, car cet article peut seul donner des chiffres suffisamment exacts sur l'importance de la consommation, étant donnée la courte période de temps de 4 semaines, que représente cette comptabilité. Dans la publication présente, nous donnons d'une part un exposé concis des trois enquêtes en question, effectuées durant les années 1916—1918, avec données comparatives, tirées de la période précédant immédiatement la guerre et, d'autre part, une enquête physiologique de la nutrition, relative à l'influence de la crise économique sur la valeur nutritive des aliments.

A. La consommation des denrées alimentaires durant les années 1914—1918.

Les matériaux d'enquête, dont on s'est servi pour éclairer les phases de l'évolution, qui s'est produite au cours des années 1914—1918, sont constitués par 454 livres de ménage, se rapportant aux années 1914 et 1916, 422 à l'année 1917 et 390 à l'année 1918. Ces matériaux sont de nature particulièrement homogène, attendu qu'ils proviennent des mêmes localités et se composent en grande partie de livres de compte, tenus par les mêmes ménages. Dans la comparaison des valeurs de la consommation aux différentes époques, il s'agissait d'écarter les causes d'erreur, provenant de la nature même de la famille, soumise à des variations dans sa composition et le nombre de ses membres. C'est pourquoi, on s'en est tenu à la consommation par semaine et par unité de consommateur et on a adopté l'échelle d'unité, fixée la première fois lors de l'enquête américaine de 1903 sur le coût de la vie (18 Annual Report of the Commissioner of Labor).

Il y a deux raisons principales aux modifications de consommation, provoquées par la vie chère. Tout d'abord, le standard général d'existence des gens peu fortunés avait baissé pendant une période plus ou moins longue de la crise, par le fait que le revenu de ces personnes n'avait pas augmenté en proportion de la hausse des prix et

ensuite les stocks disponibles de certaines marchandises montraient une insuffisance notable, d'où rationnement et réglementation des prix par l'État. Pour atténuer l'augmentation des dépenses, relatives à l'achat des denrées alimentaires, les consommateurs avaient à leur disposition les moyens suivants. Ils pouvaient tâcher de réaliser une modification qualitative, c'est à dire adopter des denrées meilleur marché, ou une modification quantitative, c'est à dire une diminution de la consommation totale des denrées alimentaires; ils pouvaient encore user simultanément de ces deux procédés. Pendant les premières années de crise, 1914—1916, les consommateurs semblent avoir adopté principalement le premier procédé, pour atténuer les effets de la hausse des prix des denrées alimentaires. On commença par remplacer une denrée alimentaire chère par une denrée similaire meilleur marché, la margarine prit la place du beurre, le pain de seigle, sec et frais, celle du pain blanc et biscuité (comparez tableau pages 34—35). Mais en même temps, une catégorie de denrées alimentaires bon marché remplace nettement une catégorie chère, même lorsque ces catégories ne sont pas similaires et ne peuvent pas se substituer l'une à l'autre. Ainsi, on voit que les aliments d'origine animale, coûteux par rapport à leur valeur nutritive, sont remplacés par les aliments meilleur marché d'origine végétale, ce qui dénote un effort pour satisfaire aux besoins d'alimentation, en augmentant ses dépenses le moins possible. Une enquête physiologique sur la valeur nutritive des aliments montre que cette valeur ne subit aucune diminution. La modification de la consommation était donc, en règle général, de nature qualitative et non quantitative.

Cependant la pénurie des denrées se faisait de plus en plus sentir, à mesure que durait la crise et l'État dut intervenir pour rationner les denrées et en réglementer les prix, ce qui dirigea la consommation dans des voies toutes nouvelles. L'enquête de juin/juillet 1917 montrait que la consommation des denrées d'origine animale avait augmenté très sensiblement pendant les années 1916—1917, tandis que la consommation des denrées d'origine végétale était en baisse très marquée, surtout par suite du manque de denrées. En novembre 1916, avait en effet été établi le rationnement du sucre par l'État, en janvier 1917, le rationnement de pain et de la farine, en février 1917 le rationnement du café et aussi bientôt après le rationnement des gruaux. D'après les enquêtes faites en 1917 et 1918, la ration de pain, farine et gruaux s'élevait en tout à 200 grammes, calculés en farine, par personne et par jour, la ration de sucre à 1 kilo par personne et par mois, la ration de café à 3 hectos en 1917, et 1 hecto en 1918 par personne et par mois. Le rationnement du sucre, du pain, de la farine et des gruaux fut supprimé en août 1919, celui du café en juin 1919. Pendant cette période de 1916 à 1917, les consommateurs se virent parfois forcés de passer à des qualités plus ordinaires et en partie plus mauvaises, comme des espèces inférieurs de farine et de gruaux, des succédanés etc. D'autre part la pénurie des qualités inférieures et bon marché contraignait parfois les consommateurs à employer les qualités plus chères; ainsi le manque complet de margarine provoqua une augmentation de consommation du beurre d'environ 125 % (comparez tableaux pages 34—35).

Pendant l'été de 1917, le prix maximum des principales denrées d'origine végétale avait été fixé, ainsi que celui du beurre et de la viande de veau. Par leur réglementation officielle, les prix de nombreuses denrées-types cessèrent peu à peu d'être une expression de la loi de l'offre et de la demande. Ce fut, avant tout, la quantité dont on disposait et non pas le prix qui détermina la nature de la consommation. L'enquête de physiologie nutritive (voir plus bas) montre que la valeur nutritive des aliments baissa d'environ 9 % pendant la période de temps 1914 à 1917.

L'enquête suivante de juin/juillet 1918 constate que l'évolution, qui se produisit durant les années 1917 à 1918 ne présente pas la même uniformité de caractères que

les périodes précédentes. Le poisson remplace dans une grande proportion la viande, la marmelade le beurre, la pomme de terre remplace le pain, la farine et les gruaux. A mesure que les stocks des denrées les plus communes diminuaient, les consommateurs étaient forcés de remédier à cet état de choses, en consommant d'autres espèces de denrées, qui avaient relativement peu d'importance avant la guerre (par exemple, la viande salée, le poisson salé, de la fécule de pomme de terre, des raves). La valeur nutritive des aliments ne montre toutefois pas de baisse notable, à partir de 1917. Les anciennes habitudes, relatives à la consommation, qui étaient plus ou moins communes à tous les ménages, avaient été complètement modifiées et n'avaient pas été remplacées par un nouveau mode général d'existence.

Pour montrer plus clairement l'importance économique des modifications de la consommation, on a rapproché, d'une part, les sommes qu'aux différentes périodes d'enquête les consommateurs ont réellement affectées à l'achat de denrées alimentaires, et de l'autre les sommes qu'ils auraient été obligés de dépenser au cas où ils auraient pu éviter de modifier leur consommation et avaient continué à vivre comme avant la guerre. On a obtenu ce dernier chiffre, représentant le montant des dépenses pour un «standard non modifié» (dépenses calculées par semaine et unité de consommateur), en multipliant les quantités d'aliments essentiels, consommés en 1914, par les prix en cours aux différentes époques.

	mai 1914	mai 1916	juin/juillet 1917	juin/juillet 1918
Dépenses réelles <i>par semaine et unité de consommateur en öre</i>	492	583	761	1 171
» calculées » » »		644	860	1 335
Différence (économie + ou perte —)		+61	+98	+164
Différence en % des dépenses calculées		+9.5 %	+11.5 %	+12.3 %

Si les consommateurs avaient, en mai 1916, vécu de la même façon que deux ans plus tôt, leurs dépenses, pour la nourriture se seraient élevées à 664 öre par semaine et unité de consommateur contre une dépense réelle de 583 öre. Par une modification de la consommation, on économisait donc 61 öre ou 9.5 % sur les dépenses calculées. L'enquête montre pour 1917 une économie de 11.5 % et pour l'année 1918 de 12.3 %.

Pour éclairer la façon dont s'est produite cette économie, on a comparé les dépenses que les prix en cours aux différentes époques auraient exigées pour le même standard quantitatif, c'est à dire la même quantité nutritive. Par standard quantitatif on entend la combinaison d'un certain nombre d'aliments et on a considéré deux sortes de combinaisons alimentaires: la combinaison réelle, telle que la présentent les enquêtes aux différentes époques de la crise (dépenses réelles par 10 000 calories nettes) et la combinaison qui existait avant la guerre (dépenses calculées par 10 000 calories nettes).

	mai 1914	mai 1916	juin/juillet 1917	juin/juillet 1918
Dépenses réelles par 10 000 calories nettes en öre	239	276	410	653
» calculées » » » » »		313	418	649
Différence (économie + ou perte —)		+37	+8	—4
Différence en % des dépenses calculées		+11.8 %	+1.9 %	—0.6 %

On voit donc que les consommateurs ont pu économiser, en 1916, 11.8 % des dépenses calculées par le seul renversement de leur consommation. Si ce chiffre est si élevé, cela provient de ce que la consommation, comme nous l'avons dit plus haut, est allée

de préférence aux aliments d'origine végétale, aliments bon marché en comparaison de leur valeur nutritive. D'une comparaison avec la valeur de l'économie totale indiquée ci-dessus (9.5 %) il ressort que cette économie provenait entièrement d'une orientation nouvelle de la consommation. En 1917, le gain, réalisé par une appropriation nutritive nouvelle de la consommation, était descendu à 1.9 %. L'économie relativement grande (11.5 %) que montre plus haut l'année 1917, quand on ne tenait pas compte d'un standard sans modification quantitative, peut par conséquent être attribué, en grande partie, à une diminution de la consommation. Par un simple renversement de la consommation, les consommateurs auraient eu à supporter, en 1918, un surplus de dépenses de 0.6 % sur les dépenses calculées pour une alimentation de valeur nutritive similaire. Il faut donc considérer que l'économie (12.3 %), constatée précédemment, provenait entièrement d'une restriction générale des quantités consommées. La principale raison, pour laquelle les modifications de consommation, faites par les personnes peu fortunées à partir de 1916, s'adaptent mal aux règles de l'économie domestique, réside sans doute dans le fait que la pénurie de denrées, bon marché par rapport à leur valeur nutritive, (pain, farine, sucre) était de plus en plus grande. Toutefois, cet état de choses peut aussi provenir en partie de l'augmentation des salaires dans certaines branches de métiers, pendant les derniers temps de la crise, cette augmentation ayant atteint et même dépassé la hausse du coût de la vie, les raisons d'une modification rationnelle de la consommation disparaissaient de ce fait.

Au début de la crise, les salaires réels des classes peu fortunées baissèrent, tandis que les prix des denrées alimentaires augmentaient dans une proportion plus forte que le coût général de la vie, aussi les consommateurs ne pouvant restreindre leur consommation d'aliments que dans une certaine mesure, ces consommateurs affectèrent forcément, dans leur budget, une plus grande part de leur revenu à l'achat de denrées alimentaires. Cette hausse des « dépenses relatives de l'alimentation » fut compensée par une diminution de la part du budget, affectée au loyer. En effet, par l'intervention de l'État sur le marché des logements, la hausse des loyers ne fut pas seulement efficacement enrayée, mais encore les locataires furent maintenus dans leurs anciens appartements. Le résultat fut que les familles, qui augmentèrent pendant la crise, eurent à souffrir de l'exiguïté de leur logement, tandis que les familles qui diminuèrent, vécurent dans des conditions de logement plus favorables. Les restrictions, que la crise imposa à la plupart des consommateurs, atteignirent principalement les dépenses relatives à l'habillement, à l'ameublement, aux plaisirs et besoins intellectuels. On a toutefois réussi, la plupart du temps, à ne pas restreindre les dépenses, relatives aux droits d'association et primes d'assurances.

B. Influence de la vie chère sur la valeur nutritive de l'alimentation.

Les matériaux de cette enquête sont constitués par un choix de livres de ménage, couvrant un mois de comptabilité et tenus par les familles qui ont participé précédemment aux deux enquêtes sur le coût de la vie en 1913—1914 et 1917. Les ménages, objets de l'enquête, dont le nombre s'élève à 341, ont été groupés d'après la région: la Suède du Sud, la Suède du Nord et la Suède centrale, d'après la classe sociale: ouvriers et petits employés, d'après le genre de travail: ouvriers de travail musculaire léger (typographes, tailleurs, cordonniers, ouvriers textiles), ouvriers de travail musculaire modéré (menuisiers, maçons, peintres, tôliers, boulangers, monteurs), ouvriers de travail musculaire rude (forgerons, fondeurs, ouvriers de fabriques, de chantiers, de scieries, aides-maçons, arrimeurs, ouvriers de la voirie et manœuvres proprement dits), employés avec travail de bureau, employés de travail musculaire modéré (huissiers, facteurs,

sergents de ville, conducteurs de tramways, hommes d'équipe, mécaniciens, pompiers, chefs d'atelier et contremaitres), enfin d'après la situation économique: revenu par unité de consommateur, pendant l'année 1913—1914, (en dessous de 450 couronnes, de 450 à 600 couronnes, de 600 à 750 couronnes, 750 couronnes et au dessus). Pour cette enquête, on a également adopté l'échelle d'unité de consommateur, employée en Amérique en 1903, après avoir, au préalable, mis à l'épreuve les différentes échelles, afin de discerner la plus propre à servir de base aux recherches de physiologie nutritive, effectuées sur les comptabilités de ménage. Comme le choix de l'unité de consommateur influence notablement le résultat de l'enquête, on a également publié une classification des personnes, qui ont pris part à l'enquête, basée sur l'âge et le sexe (voir tableau page 97), afin de pouvoir utiliser les résultats, obtenus pour de nouveaux calculs, suivant d'autres unités de consommateur. En multipliant le nombre qui donne la quantité de consommation par unité de consommateur (tableau 3 des tableaux annexés) par le nombre de calories nettes par unité de poids (tableau page 99), on a obtenu la valeur nutritive totale des aliments, exprimée en un nombre de calories nettes par jour et par unité de consommateur (tableau pages 104—105).

Pour toutes les familles, qui prirent part à l'enquête, l'apport nutritif se monta par jour et par unité de consommateur à 2874 calories nettes en 1914 et à 2612 calories nettes en 1917. Si on emploie d'autres échelles à la place de l'échelle américaine d'unité de consommateur, ces nombres augmentent quelque peu.

Échelle d'unité	Nombre de calories nettes		Nombre de calories brutes (consommation hors de la maison comprise)	
	1914	1917	1914	1917
Américaine.....	2874	2612	3200	2900
Zuntz.....	2987	2773	3300	3100
Atwaters.....	3062	2879	3400	3200
Engels.....	3012	2883	3350	3150

Toutes les quantités précédentes de calories nettes représentant une valeur minimum, en ce sens qu'elles ne comprennent pas la valeur nutritive de la nourriture, consommée hors de la maison; la quantité de ce surplus d'alimentation peut être évaluée à environ 2%. La somme totale de nourriture, par jour et par unité de consommateur, s'élevait donc d'après l'échelle américaine à 2925 calories nettes environ en 1914 et 2660 en 1917. On obtient un nombre moyen d'environ 3025 calories nettes en 1914 et 2800 en 1917 pour les trois échelles (américaine, Zuntz et Atwaters) qui s'appuient sur des recherches de physiologie nutritive. Le nombre de calories nettes marque la valeur nutritive dont le corps humain tire réellement profit, c'est à dire qu'on a tenu compte d'une part de la perte que subissent les aliments, lorsqu'on les apprête, perte causée par divers éléments, qui se fondent et forment déchet, et de l'autre de la perte que subissent également les aliments dans le canal intestinal. Pour obtenir la quantité nutritive absolue de la nourriture (valeur de calories brutes), il faut ajouter 10% environ au nombre de calories nettes, c'est par ce moyen que l'on obtient les valeurs brutes, indiquées dans le tableau précédent.

Si l'on doit d'une part être prudent, en appréciant les résultats relatifs à la quantité absolue de calories, on peut, par contre, avec plus de sûreté, tirer des conclusions des chiffres qui mettent en lumière l'apport nutritif et sa composition, dans les différents groupes et aux différentes périodes du temps de crise. Il faut toutefois remarquer que tous les chiffres suivants, provenant des dernières enquêtes, ainsi que les chiffres absolus, indiqués plus haut, concernant les mêmes périodes, doivent être considérés

comme chiffres maxima, attendu qu'on n'a pas pu tenir compte de l'altération de qualité qui atteint presque tous les aliments pendant le temps de crise. Le tableau des pages 104—105 montre que l'apport nutritif augmenta notablement, lorsque la situation économique s'améliora, cette augmentation a trait surtout aux aliments d'origine animale. Ce fait se produisit dans les deux classes sociales et les différents groupes de métiers. Aux gros ouvrages correspond une consommation plus grande. Toutefois, des enquêtes de ce genre ne montrent pas clairement l'influence du métier sur le besoin de consommation, ainsi, par exemple, le surplus de consommation, provenant du gros ouvrage du père de famille, est réparti, dans les calculs, entre tous les membres de la famille, aussi la quantité de calories par unité de consommateur («homme adulte») ne donne, dans ce cas, qu'une partie de la consommation réelle de cet ouvrier, qui fait de gros ouvrages.

Le nombre de calories nettes, ayant baissé pour tous les ménages de 2 874 en 1914 à 2 612 en 1917, la diminution est de 9·1 %. Cette diminution portait presque exclusivement sur les aliments d'origine végétale, dont la consommation diminua de 15·1 %, tandis que la valeur nutritive des aliments d'origine animale ne baissait que de 0·9 %. La baisse fut plus forte chez les employés (11·9 %) et spécialement le personnel de bureau (13·1 %) que chez les ouvriers (7·8 %). Ceci provient probablement de ce que la crise avait, en 1917, modifié d'une façon plus défavorable la situation économique des employés que celle des ouvriers. La quantité d'aliments de nature albumineuse et grasse ne subit pas de modification importante, tandis que la consommation des hydrates de carbone baissa de 14 % environ.

Explications en langue française.

(Voir les tableaux.)

Absoluta tal, *chiffres absolus*; alkohol, *alcool*; animalisk, *animal*; antal, *nombre*; arbetare med lätt arbete, *ouvrier de travail musculaire léger*; arbetare med medeltungt arbete, *ouvrier de travail musculaire modéré*; arbetare med tungt arbete, *ouvrier de travail musculaire rude*; arbetarhushåll, *ménage d'ouvrier*; bruttokalori, *calorie brute*; dag, *jour*; därav, *dont*; familjemedlem, *membre de famille*; fett, *graisses*; förbrukning, *consommation*; fördelning, *distribution*; gr(am), *grammes*; grupp, *groupe*; hushåll, *ménage*; inkomst, *revenu*; juni, *juin*; juli, *juillet*; kalori, *calorie*; kolhydrat, *hydrates de carbone*; konsumerad, *consommé*; konsumtionsenhet, *unité de consommateur*; kontorspersonal, *personnel de bureau*; kostnad, *coût*; kvantitet, *quantité*; livsmedel, *dénrées*; lägre tjänstemän, *employés subalternes*; maj, *mai*; medeltal, *en moyenne*; mellersta Sverige, *la Suède centrale*; minskning, *diminution*; månadsinkomst, *revenu par mois*; nettokalori, *calorie nette*; norra Sverige, *la Suède du Nord*; näringsmängd, *valeur nutritive des aliments*; och däröver, *et plus*; per, *par*; port(ion), *portion*; pris(läge), *prix*; relativa tal, *chiffres relatifs*; samtliga, *total*; summa, *somme*; södra Sverige, *la Suède du Sud*; tjänstemän med medeltungt arbete, *employés de travail musculaire modéré*; under, *moins de*; utgifter, *dépenses*; varuslag, *dénrées*; vecka, *semaine*; vegetabilisk, *végétal*; viktigare, *principal*; ålders(år), *années*; äggvita, *albumine*; ökning, *augmentation*.

Les différents articles d'aliments et d'excitants.

(Voir les tableaux.)

Födo- och njutningsämnen	<i>Aliments et excitants</i>
Matvaror	<i>Comestibles</i>
Animaliska	<i>Comestibles animaux</i>
Kött	<i>Viandes</i>
Färskt kött	<i>Viandes fraîches</i>
nötkött	<i>boeuf</i>
kalvkött	<i>veau</i>
får- och lammkött	<i>mouton et agneau</i>
fläsk	<i>porc</i>
organ, ben och blod	<i>organes, os et sang</i>
annat färskt kött	<i>autres viandes fraîches</i>
Konserverat kött	<i>Viandes conservées</i>
salt, rökt och torkat kött	<i>viandes salées, fumées ou séchées</i>
Charkuterivaror	<i>Articles de charcuterie</i>
korv och sylta	<i>saucisses</i>
färdiglagad mat	<i>nourriture préparée</i>
Fisk	<i>Poissons</i>
Färsk fisk	<i>Poissons frais</i>
sill	<i>harengs</i>
strömming	<i>petits harengs de la Baltique</i>
annan fisk	<i>autres poissons</i>
Konserverad fisk	<i>Poissons conservés</i>
salt sill	<i>harengs salés</i>
kabeljo	<i>morues</i>
salt strömming	<i>petits harengs salés de la Baltique</i>
salt, rökt och torkad annan fisk	<i>autres poissons salés, fumés et séchés</i>
Konserver	<i>Conserves</i>
Lanthushållningsprodukter	<i>Produits de laitage etc.</i>
Mjök och grädde	<i>Lait et crème</i>
oskummad mjök	<i>lait non écrémé</i>
skummad mjök	<i>lait écrémé</i>
grädde	<i>crème</i>
kärnmjök	<i>petit-lait</i>
Fett och flott	<i>Graisses et saindoux</i>
Smör	<i>Beurre</i>
Smörsurrogat	<i>Succédané du beurre</i>
Margarin	<i>Margarine</i>
Ost	<i>Fromage</i>
Ägg	<i>Oeufs</i>
Övriga animaliska matvaror	<i>Autres comestibles animaux</i>
Vegetabiliska	<i>Comestibles végétaux</i>
Bröd	<i>Pain</i>
rågbröd, hårt	<i>pain de seigle, sec</i>
» mjukt	» » » <i>tendre</i>
» sötlimpa	» » » » <i>, sucré</i>

rågbröd, surt	<i>pain de seigle, tendre, aigre</i>
vetebröd	» » <i>froment</i>
skorpor	<i>biscuits</i>
kaffebröd, bakelser o. d.	<i>petits pains, gâteaux etc.</i>
Mjöl	<i>Farine</i>
vetemjöl	<i>de froment</i>
rågmjöl	<i>de seigle</i>
potatismjöl	<i>de pommes de terre</i>
havremjöl	<i>d'avoine</i>
ej spec. (annat) mjöl	<i>autre</i>
Gryn	<i>Grains</i>
havregryn	<i>d'avoine</i>
risgryn	<i>de riz</i>
korngryn	<i>d'orge mondé</i>
mannagryn	<i>semoule</i>
ej spec. (andra) gryn	<i>autres</i>
Makaroner	<i>Macaroni</i>
Grönsaker, frukt och bär	<i>Légumes, fruits etc.</i>
ärter, gula, gröna	<i>pois, jaunes, verts</i>
bruna bönor	<i>haricots bruns</i>
grönsaker, rotfrukter	<i>légumes (racines alimentaires)</i>
potatis	<i>pommes de terre</i>
potatisflingor	<i>grains de pommes de terre</i>
kålrötter, morötter	<i>raves et carottes</i>
frukt och bär	<i>fruits</i>
Socker och sirap	<i>Sucre et mélasse</i>
Kaffe	<i>Café</i>
Te, choklad (cacao)	<i>Thé, chocolat</i>
Övriga vegetabiliska matvaror (kryddor)	<i>Autres comestibles végétaux (épices)</i> ..
Dryckesvaror	<i>Boissons</i>
Spritdrycker	<i>Boissons alcooliques</i>
Öl, porter o. dyl.	<i>Bière, porter etc.</i>
Svagdricka, läskedrycker	<i>Petite bière</i>
Tobak, snus, cigarrer, cigaretter ..	<i>Tabac, tabac à priser, cigares et cigarettes.</i>
Förtäring utom hemmet	<i>Consommations prises hors de la maison.</i>
Mat från centralkök (port.)	<i>Nourriture provenant des cuisines publi-</i> <i>ques (port.)</i>

	Uppsala				Eskilstuna			
	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918
1 Födo- och njutningsämnen	495	579	730	1 209	512	614	807	1 206
2 Matvaror	459	558	681	1 139	471	590	778	1 162
3 Animaliska	279	340	451	823	298	355	482	775
4 Kött	54	76	103	263	71	73	127	208
5 Färskt kött	38	60	70	146	41	52	80	133
6 nötkött	15	27	39	84	11	21	42	102
7 kalvkött.....	7	5	11	40	14	9	15	5
8 fläsk	12	22	15	12	10	15	18	14
9 annat färskt kött	4	6	5	10	6	7	5	12
10 Konserverat kött	16	16	33	117	30	21	47	75
11 nötkött	1	1	1	21	1	1	—	25
12 fläsk	15	15	32	96	29	20	47	50
13 Charkuterivaror	18	19	16	23	14	14	17	36
14 Fisk	17	31	32	133	15	24	33	86
15 Färsk fisk	12	18	18	81	12	16	19	42
16 Konserverad fisk	5	13	14	52	3	8	14	44
17 salt sill	3	11	13	42	2	8	14	44
18 annan fisk.....	2	2	1	10	1	—	—	—
19 Konserver	2	2	1	4	2	2	—	2
20 Lanthushållningsprodukter	188	212	296	389	193	242	303	424
21 Mjölk och grädde	78	100	142	211	77	95	128	189
22 oskummad mjölk	60	74	108	183	65	73	90	101
23 skummad mjölk	13	22	29	18	7	15	24	16
24 grädde	5	4	5	10	5	7	14	72
25 Fett och flott	2	5	3	2	2	2	4	19
26 Smör	53	33	94	81	58	72	101	84
27 Margarin	11	35	—	—	12	21	—	—
28 Ost	10	9	11	3	11	18	10	13
29 Ägg.....	34	30	46	92	33	34	60	119
30 Övriga animaliska matvaror	—	—	3	11	3	—	2	19
31 Vegetabiliska	180	218	230	316	173	235	296	387
32 Bröd	47	50	68	73	52	64	53	48
33 rågbröd, hårt	17	27	42	48	13	24	26	38
34 ” mjukt	10	12	3	7	21	20	9	5
35 vetebröd	8	3	10	7	4	2	3	1
36 skorpor	3	3	8	6	5	7	7	3
37 kaffebröd, bakelser o. d.	9	5	5	5	9	11	8	1
38 Mjöl	37	56	32	34	36	59	54	42
39 vetemjöl	33	47	21	22	29	44	25	27
40 rågmjöl	2	7	7	7	5	12	19	12
41 annat mjöl	2	2	4	5	2	3	10	3
42 Gryn	10	15	4	18	6	12	6	40
43 havregryn	7	11	—	1	4	8	1	10
44 risgryn	2	3	2	—	1	2	3	—
45 andra gryn	1	1	2	17	1	2	2	30
46 Grönsaker, frukt och bär m. m.	28	28	43	112	23	32	108	151
47 örter, bruna bönor	2	3	4	4	—	2	5	8
48 grönsaker, rotfrukter.....	5	5	12	26	9	7	25	42
49 potatis	13	14	23	58	7	16	41	67
50 frukt och bär	8	6	4	24	7	7	37	34
51 Socker och sirap	31	36	29	30	29	38	28	35
52 socker	29	35	23	30	28	36	28	35
53 sirap	2	1	6	—	1	2	—	—
54 Kaffe	19	22	34	7	14	19	19	8
55 Te, choklad	3	4	4	—	4	3	7	1
56 Övriga vegetabiliska matvaror	5	7	16	42	9	8	21	62
57 Dryckesvaror	13	6	22	14	10	7	11	7
58 <i>Spirituosa</i>	3	1	3	3	4	2	—	—
59 <i>Öl, porter och dyl.</i>	4	—	8	2	—	—	2	—
60 <i>Svagdricka, läskedrycker</i>	6	5	11	9	6	5	9	7
61 Tobak, snus, cigarrer, cigaretter	7	8	9	16	7	9	9	9
62 Förtäring utom hemmet	16	7	18	20	24	8	9	9
63 Mat från centralkök	—	—	—	20	—	—	—	19

Mjölby				Jönköping				Malmö				Hälsingborg				
1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	
413	468	562	872	460	554	665	955	502	566	760	1162	472	575	732	1251	1
400	461	534	831	441	536	617	923	460	538	731	1124	441	552	701	1144	2
244	282	359	552	258	306	377	631	273	320	441	715	248	308	439	689	3
48	55	79	153	64	84	107	144	74	91	123	161	63	76	99	188	4
34	40	58	99	41	66	61	90	61	80	85	99	52	66	56	138	5
8	18	22	60	17	22	27	61	25	27	49	49	16	21	31	101	6
6	5	15	20	6	8	8	11	6	8	9	15	8	6	7	14	7
12	14	12	2	16	28	19	2	21	33	20	3	19	27	7	3	8
8	3	9	17	2	8	7	16	9	12	7	32	9	12	11	20	9
14	15	21	54	23	18	46	54	13	11	38	62	11	10	43	50	10
2	—	3	19	2	2	1	30	1	2	—	26	1	1	—	11	11
12	15	18	35	21	16	45	24	12	9	38	36	10	9	43	39	12
18	15	22	33	21	22	21	69	18	23	30	88	17	20	24	50	13
12	11	19	81	10	17	27	96	21	27	59	160	14	22	40	146	14
9	6	15	53	7	10	15	58	17	19	55	130	13	17	38	121	15
3	5	4	28	3	7	12	38	4	8	4	30	1	5	2	25	16
3	5	4	28	3	6	12	37	2	7	3	26	1	5	2	18	17
—	—	—	—	—	1	—	1	2	1	1	4	—	—	—	7	18
1	1	2	2	1	1	—	—	2	2	—	2	1	1	1	2	19
165	200	237	283	161	181	221	322	157	177	229	286	152	189	275	277	20
63	74	94	133	69	75	103	142	59	65	103	167	59	73	102	158	21
50	64	70	115	55	60	87	114	43	46	73	102	43	52	74	87	22
9	8	19	9	9	9	11	19	3	6	11	11	3	6	11	13	23
4	2	5	9	5	6	5	9	13	13	19	54	13	15	17	58	24
5	6	7	23	3	6	5	17	4	5	5	12	2	2	2	11	25
44	54	75	58	40	45	69	89	29	25	95	40	31	33	125	40	26
7	9	—	—	5	11	—	—	28	48	—	—	23	38	—	—	27
20	20	27	—	14	16	17	13	12	13	11	5	12	15	14	8	28
26	37	34	69	30	28	27	61	25	21	15	62	25	28	32	60	29
—	—	—	—	1	1	1	—	1	—	—	18	1	—	—	26	30
156	179	175	279	183	230	240	292	187	218	290	409	193	244	262	455	31
17	13	8	5	48	43	17	26	90	112	64	104	91	130	79	104	32
6	1	2	2	3	5	2	2	2	2	1	2	1	2	2	5	33
2	3	—	—	24	18	10	16	52	78	41	77	62	96	58	85	34
2	2	1	—	4	5	2	3	8	8	9	10	7	10	9	8	35
—	—	—	—	9	6	1	1	7	7	2	2	5	6	1	—	36
7	7	5	3	8	9	2	4	21	17	11	13	16	16	9	6	37
59	75	69	70	46	83	69	71	9	12	11	19	13	15	11	19	38
29	33	28	26	26	38	22	22	7	9	7	11	10	12	6	12	39
28	41	40	42	18	43	43	40	—	1	1	4	1	1	—	5	40
2	1	1	2	2	2	4	9	2	2	3	4	2	2	5	2	41
8	10	5	9	6	10	7	20	4	6	5	33	4	5	7	33	42
4	6	2	2	5	7	—	1	3	5	2	—	2	2	2	—	43
3	2	1	—	1	2	5	2	1	1	1	—	1	3	2	—	44
1	2	2	7	—	1	2	17	—	—	2	33	1	—	3	33	45
15	19	40	126	18	21	71	91	21	22	101	147	20	23	93	188	46
1	3	—	1	1	3	3	—	2	3	2	4	2	4	1	4	47
6	5	15	28	3	4	16	21	5	4	26	27	5	4	19	24	48
4	8	17	74	9	11	25	56	7	11	50	101	7	12	50	127	49
4	3	8	23	5	3	27	14	7	4	23	15	6	3	23	33	50
34	36	25	42	34	40	35	42	28	28	47	35	31	34	31	38	51
30	31	24	41	32	37	33	41	27	27	47	34	30	32	30	38	52
4	5	1	1	2	3	2	1	1	1	—	1	1	2	1	—	53
14	18	11	6	21	23	10	9	26	28	17	9	25	28	11	9	54
3	3	7	—	4	5	11	1	4	5	9	1	4	4	14	1	55
6	5	10	21	6	5	20	32	5	5	36	61	5	5	16	63	56
1	—	9	14	10	6	7	6	17	14	11	20	16	12	11	12	57
—	—	2	—	5	2	1	2	8	8	2	6	8	5	3	5	58
—	—	—	—	—	1	2	—	4	2	5	4	3	2	2	2	59
1	—	7	14	5	3	4	4	5	4	4	10	5	5	6	5	60
2	3	12	10	4	6	5	10	8	6	8	12	7	6	7	16	61
10	4	7	17	5	6	36	15	17	8	10	6	8	5	13	27	62
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	52	63

	Göteborg				Trollhättan			
	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918
1 Födo- och njutningsämnen.....	520	629	843	1 351	448	512	694	1 100
2 Matvaror.....	473	582	777	1 244	431	499	652	1 041
3 Animaliska.....	273	343	504	863	264	296	455	734
4 Kött.....	58	79	104	185	53	53	81	150
5 Färskt kött.....	45	61	73	115	41	49	63	95
6 nötkött.....	22	32	43	69	17	27	30	53
7 kalvkött.....	8	8	12	18	6	5	15	23
8 fläsk.....	11	15	13	4	15	17	16	1
9 annat färskt kött.....	4	6	5	24	3	—	2	18
10 Konserverat kött.....	13	18	31	70	12	4	18	55
11 nötkött.....	—	—	—	41	—	—	6	16
12 fläsk.....	13	18	31	29	12	4	12	39
13 Charkuterivaror.....	20	24	39	62	14	16	24	46
14 Fisk.....	23	33	49	170	18	26	33	103
15 Färsk fisk.....	19	25	36	131	16	19	25	67
16 Konserverad fisk.....	4	8	13	39	2	7	8	36
17 salt sill.....	3	5	7	19	2	6	5	25
18 annan fisk.....	1	3	6	20	—	1	3	11
19 Konserver.....	2	2	3	2	1	1	4	2
20 Lanthushållningsprodukter.....	170	205	308	443	178	199	309	433
21 Mjolk och grädde.....	70	84	130	226	71	82	113	189
22 oskummad mjölk.....	45	54	95	161	51	58	91	153
23 skummad mjölk.....	15	19	25	39	16	20	20	33
24 grädde.....	10	11	10	26	4	4	2	3
25 Fett och flott.....	2	3	3	12	1	3	—	13
26 Smör.....	31	30	103	61	45	50	115	106
27 Margarin.....	20	34	—	—	19	26	—	—
28 Ost.....	17	18	24	23	13	9	21	31
29 Ägg.....	30	36	48	121	29	29	60	94
30 Övriga animaliska matvaror.....	—	—	1	1	—	1	4	—
31 Vegetabiliska.....	200	239	273	381	167	203	197	307
32 Bröd.....	67	71	52	57	25	19	16	28
33 rågbröd, hårt.....	8	9	6	5	5	3	2	5
34 » mjukt.....	20	23	26	29	7	5	4	11
35 vetebröd.....	12	11	4	7	1	1	3	4
36 skorpor.....	11	13	6	2	4	5	1	1
37 kaffebröd, bakelser o. d.....	16	15	10	14	8	5	6	7
38 Mjöl.....	35	56	57	58	53	79	70	74
39 vetemjöl.....	26	43	20	22	35	55	27	21
40 rågmjöl.....	6	9	30	33	16	22	39	38
41 annat mjöl.....	3	4	7	3	2	2	4	15
42 Gryn.....	6	8	8	26	9	16	10	23
43 havregryn.....	5	6	2	3	5	9	1	4
44 risgryn.....	1	2	4	—	3	5	4	1
45 andra gryn.....	—	—	2	23	1	2	5	18
46 Grönsaker, frukt och bär m. m.....	27	32	73	165	18	23	37	117
47 ärter, bruna bönor.....	2	2	4	2	1	1	1	4
48 grönsaker, rotfrukter.....	6	6	13	27	1	3	8	20
49 potatis.....	11	18	45	119	7	16	22	76
50 frukt och bär.....	8	6	11	17	9	3	6	17
51 Socker och sirap.....	34	39	29	38	36	36	19	39
52 socker.....	33	37	27	37	33	33	18	34
53 sirap.....	1	2	2	1	3	3	1	5
54 Kaffe.....	21	21	22	9	20	22	14	8
55 Te, choklad.....	5	5	9	1	2	3	6	1
56 Övriga vegetabiliska matvaror.....	5	7	23	27	4	5	25	17
57 Dryckesvaror.....	21	20	28	42	10	7	25	19
58 Spirituosa.....	8	6	6	23	6	2	3	1
59 Öl, porter och dyl.....	7	6	8	4	3	2	9	3
60 Svagdrycka, läskedrycker.....	6	8	14	15	1	3	13	15
61 Tobak, snus, cigarrer, cigaretter.....	7	8	12	17	3	3	11	26
62 Förtäring utom hemmet.....	19	19	26	23	4	3	6	10
63 Mat från centralkök.....	—	—	—	25	—	—	—	4

Västerås				Gävle				Malmberget				Kiruna				
1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	
471	570	866	1356	479	549	696	1224	497	569	688	1098	481	649	680	1183	1
450	546	825	1258	447	523	656	1122	476	548	657	1046	468	619	657	1123	2
273	338	575	906	271	316	449	796	260	306	425	744	286	348	421	804	3
58	73	146	248	48	53	79	159	52	60	94	182	73	76	112	195	4
36	50	79	166	40	45	57	85	43	42	40	56	56	60	49	65	5
12	14	38	96	18	19	26	60	26	28	29	29	20	25	19	50	6
9	10	13	42	5	6	11	13	—	1	4	2	5	8	—	—	7
12	20	22	4	14	16	17	3	13	4	3	3	18	23	19	7	8
3	6	6	24	3	4	3	9	4	9	4	22	13	4	11	8	9
22	23	67	82	8	8	22	74	9	18	54	126	17	16	63	130	10
1	1	5	40	2	2	2	40	1	5	3	94	1	—	2	45	11
21	22	62	42	6	6	20	34	8	13	51	32	16	16	61	85	12
11	18	24	60	17	19	24	43	22	31	26	52	6	33	13	80	13
18	29	31	139	21	31	48	204	20	31	28	127	15	29	42	156	14
11	19	17	84	15	24	36	154	13	22	21	100	8	14	29	116	15
7	10	14	55	6	7	12	50	7	9	7	27	7	15	13	40	16
5	9	12	53	3	5	5	32	6	9	2	25	5	13	13	39	17
2	1	2	2	3	2	7	18	1	—	5	2	2	2	—	1	18
3	1	3	5	1	1	2	4	1	6	3	10	2	5	4	1	19
183	217	371	454	183	212	295	386	165	178	274	373	190	203	250	364	20
74	97	151	195	83	100	130	190	98	75	143	243	91	68	118	208	21
43	62	125	124	66	79	112	132	97	66	134	226	88	53	117	139	22
24	29	18	12	15	19	16	20	—	—	4	8	—	—	—	—	23
7	6	8	59	2	2	2	38	1	9	5	9	3	15	1	69	24
4	6	5	15	2	3	4	36	1	4	3	3	—	2	3	9	25
50	49	123	64	51	41	107	92	35	35	90	46	59	40	104	36	26
16	26	—	—	17	35	—	—	9	34	—	—	14	56	—	—	27
10	9	20	4	13	11	18	6	8	7	9	33	9	8	4	29	28
29	30	72	176	17	22	36	62	14	23	29	48	17	29	21	82	29
—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	2	—	8	30
177	208	250	352	176	207	207	326	216	242	232	302	182	271	236	319	31
59	70	76	66	53	66	71	74	38	49	32	59	38	37	43	51	32
23	31	47	56	16	27	43	58	21	32	27	39	25	30	33	41	33
17	22	6	3	17	20	7	5	2	10	—	2	6	1	6	2	34
1	2	6	—	6	6	7	5	1	—	—	9	—	2	—	8	35
6	5	6	—	5	6	7	2	2	4	1	1	3	1	—	—	36
12	10	11	7	9	7	7	4	12	3	4	8	4	3	4	—	37
30	43	32	36	34	45	30	39	62	73	63	68	57	82	58	63	38
27	37	27	28	29	37	22	25	32	44	54	55	39	54	54	57	39
1	4	4	6	2	6	5	9	24	23	8	10	12	25	1	1	40
2	2	1	2	3	2	3	5	6	6	1	3	6	3	3	5	41
7	10	5	27	6	10	5	24	14	14	18	39	8	14	16	34	42
4	6	—	—	4	5	—	1	10	8	14	11	5	8	15	6	43
2	3	2	—	1	3	3	—	4	5	3	—	2	3	1	—	44
1	1	3	27	1	2	2	23	—	1	1	28	1	3	—	28	45
26	25	68	134	19	23	42	123	30	36	38	69	18	46	35	109	46
1	2	2	5	1	3	3	2	4	3	1	1	2	9	4	5	47
6	4	21	48	4	5	11	42	2	2	4	22	3	1	4	43	48
14	15	25	57	6	9	21	54	16	20	23	39	9	15	26	46	49
5	4	20	24	8	6	7	25	8	11	10	7	4	21	1	15	50
27	30	30	37	32	33	24	34	33	31	25	33	31	57	29	18	51
25	28	26	37	30	31	19	34	29	29	24	33	30	51	26	18	52
2	2	4	—	2	2	5	—	4	2	1	—	1	6	3	—	53
19	21	15	7	22	22	12	11	30	25	46	22	25	26	50	25	54
2	3	9	3	3	2	8	—	3	6	1	1	1	1	2	—	55
7	6	15	42	7	6	15	21	6	8	9	11	4	8	3	19	56
11	11	15	22	15	11	21	34	1	5	19	11	4	7	6	8	57
4	4	3	9	4	3	3	13	—	—	—	6	—	—	—	—	58
2	3	1	—	2	2	8	—	—	—	4	—	—	—	—	—	59
5	4	11	13	9	6	10	21	1	5	15	5	4	7	6	8	60
5	6	10	15	7	7	7	17	11	13	12	29	3	13	15	9	61
5	7	16	34	10	8	12	23	9	3	—	5	6	10	2	3	62
—	—	—	27	—	—	—	28	—	—	—	7	—	—	—	40	63

Tab. 2. Konsumerade kvantiteter av viktigare livsmedel per vecka och

	1	2				3				4				5				6				7				8				9			
		Uppsala								Eskilstuna																							
		1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918				
1	<i>Kött</i>	gr.	418	427	460	531	453	355	605	428																							
2	Färskt kött	»	287	348	344	254	261	259	440	241																							
3	nötkött	»	123	193	211	143	87	130	273	182																							
4	kalvkött	»	66	36	74	77	106	50	88	13																							
5	färskött	»	7	1	—	—	4	—	6	2																							
6	fläsk.....	»	91	118	59	34	64	79	73	44																							
7	Konserverat kött.....	»	131	79	116	277	192	96	165	187																							
8	nötkött	»	7	5	2	49	5	3	—	50																							
9	fläsk.....	»	124	74	114	228	187	93	165	137																							
10	<i>Charkuterivaror</i>	»	104	73	87	47	75	51	72	67																							
11	<i>Fisk</i>	»	323	440	416	1 033	392	495	384	732																							
12	Färsk fisk	»	204	245	225	549	296	355	212	191																							
13	sill	»	7	—	—	—	—	—	—	—																							
14	strömming	»	96	112	171	293	182	118	76	72																							
15	annan fisk	»	101	133	54	256	114	237	136	119																							
16	Konserverad fisk	»	119	195	191	484	96	140	172	541																							
17	salt sill	»	89	181	174	368	55	98	172	463																							
18	kabeljo	»	26	7	6	27	5	6	—	—																							
19	salt strömming.....	»	—	—	8	89	—	21	—	78																							
20	annan fisk	»	4	7	3	—	36	15	—	—																							
21	<i>Mjolk och gräde</i>	lit.	5'74	5'34	6'01	5'81	5'66	5'80	5'32	4'63																							
22	oskummad mjölk.....	»	4'26	3'71	4'38	5'00	4'60	4'32	3'73	3'01																							
23	skummad mjölk	»	2'11	2'51	2'52	1'12	1'42	2'11	2'15	0'90																							
24	gräde.....	»	0'07	0'04	0'04	0'07	0'07	0'07	0'10	0'54																							
25	<i>Fett och flott</i>	gr.	17	24	11	3	14	9	11	40																							
26	<i>Smör</i>	»	266	117	273	149	268	247	284	144																							
27	<i>Margarin</i>	»	76	187	—	—	82	108	—	—																							
28	<i>Ost</i>	»	73	47	42	7	74	79	39	44																							
29	<i>Ägg</i>	st.	6	4	3	3	5	4	4	4																							
30	<i>Bröd</i>	gr.	948	950	1 116	1 011	982	1 083	713	723																							
31	rågbröd, hårt	»	497	572	718	680	348	515	416	522																							
32	» mjukt.....	»	219	217	47	84	517	408	122	63																							
33	vetebröd.....	»	141	44	148	67	71	28	34	4																							
34	skorpor	»	40	27	55	36	75	83	58	15																							
35	<i>Mjöl</i>	»	1 159	1 622	759	724	1 200	1 594	1 238	947																							
36	vetemjöl	»	1 031	1 350	519	484	977	1 181	572	625																							
37	rågmjöl	»	78	228	189	192	188	365	514	296																							
38	potatismjöl	»	29	26	—	17	24	29	—	16																							
39	havremjöl	»	13	6	—	—	6	13	—	—																							
40	ej spec. mjöl.....	»	8	12	51	31	5	6	152	10																							
41	<i>Gryn</i>	»	281	313	66	28	167	245	63	159																							
42	havregryn	»	219	226	5	14	127	170	9	121																							
43	risgryn	»	39	63	30	—	21	32	40	—																							
44	korngryn	»	8	10	10	4	13	13	—	16																							
45	mannagryn	»	14	8	1	—	5	24	—	—																							
46	ej spec. gryn	»	1	6	20	10	1	6	14	22																							
47	<i>Ärter, gula, gröna</i>	»	48	57	54	37	3	29	55	97																							
48	<i>Bruna bönor</i>	»	20	4	5	8	3	10	10	5																							
49	<i>Potatis</i>	lit.	2'07	2'46	1'46	1'76	1'19	3'45	2'38	1'29																							
50	<i>Potatisflingor</i>	gr.	—	—	—	175	—	—	—	309																							
51	<i>Kålrötter, morötter</i>	»	—	—	—	378	—	—	—	849																							
52	<i>Socker</i>	»	462	518	324	322	449	539	402	333																							
53	<i>Kaffe</i>	»	86	99	88	19	69	86	50	16																							
54	<i>Mat från centralkök</i>	port.	—	—	—	0'49	—	—	—	0'16																							

konsumtionsenhet maj 1914, maj 1916, juni/juli 1917 och juni/juli 1918.

10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Mjölby				Jönköping				Malmö				Hälsingborg			
1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918
340	317	325	293	508	424	477	313	485	440	616	290	465	379	408	375
239	243	253	166	357	344	297	161	404	400	473	122	392	339	248	248
60	144	105	118	141	134	153	120	191	163	316	82	146	136	168	196
74	27	105	44	67	55	58	28	51	53	64	26	80	46	50	31
9	—	—	—	2	7	4	4	4	5	4	7	12	3	3	14
96	72	43	4	147	148	82	9	158	179	89	7	154	154	27	7
101	74	72	127	151	80	180	152	81	40	143	168	73	40	160	127
11	—	9	31	10	8	4	79	4	9	1	76	3	5	2	22
90	74	63	96	141	72	176	73	77	31	142	92	70	35	158	105
122	85	124	60	97	86	108	130	106	94	124	248	97	78	68	89
232	66	226	606	179	180	344	737	422	383	604	1 292	257	235	614	1 155
154	—	170	318	105	95	135	384	352	304	553	980	232	182	579	955
6	—	—	28	6	—	—	38	125	167	507	766	118	72	544	684
65	—	53	81	24	3	17	15	9	14	22	25	—	4	—	4
83	—	117	209	75	92	118	331	218	123	24	189	114	106	35	267
78	66	56	288	74	85	209	353	70	79	51	312	25	53	35	200
73	66	54	275	66	80	197	346	46	70	36	288	25	49	26	164
5	—	—	—	8	2	10	—	3	2	4	3	—	—	6	6
—	—	—	9	—	—	—	3	—	—	—	2	—	—	—	3
—	—	2	4	—	3	2	4	21	7	11	19	—	4	3	27
5'47	4'99	5'03	4'40	5'42	4'48	4'34	4'28	3'94	3'23	3'80	3'96	4'06	3'84	4'07	3'73
4'20	4'27	3'28	3'69	4'29	3'64	3'75	3'60	3'02	2'43	2'94	2'70	3'39	2'96	3'20	2'49
1'76	1'10	2'71	0'68	1'49	1'10	0'83	0'84	0'58	0'69	0'78	0'67	0'47	0'87	0'90	0'74
0'07	0'02	0'04	0'15	0'08	0'06	0'03	0'09	0'19	0'13	0'13	0'43	0'13	0'12	0'11	0'40
43	27	20	50	28	32	21	37	34	22	2	26	15	7	13	28
215	187	219	111	193	161	209	175	135	85	253	86	140	113	335	74
43	50	—	—	32	60	—	—	205	245	—	—	168	190	—	—
150	96	83	—	101	75	61	32	74	52	35	15	76	64	47	19
5	5	3	2	5	3	2	2	4	3	1	2	4	3	2	2
242	84	47	26	665	502	186	212	2 091	2 236	1 627	1 347	1 912	2 315	1 967	1 489
136	12	33	21	60	79	21	18	28	32	12	22	23	27	24	56
48	56	—	—	535	340	165	216	2 373	2 578	1 956	1 592	2 180	2 670	2 385	1 748
45	34	8	—	75	80	24	21	143	130	117	104	152	176	121	92
—	—	—	—	96	64	11	6	95	89	13	11	70	72	6	2
2 206	2 286	1 814	1 777	1 633	2 439	1 813	1 704	274	306	232	363	390	373	190	455
924	922	686	626	899	1 057	533	505	226	244	168	242	311	313	145	282
1 245	1 353	1 122	1 131	699	1 334	1 199	1 082	12	21	38	96	32	20	7	148
37	11	6	4	24	39	1	37	22	32	8	14	30	25	12	13
—	—	—	—	8	8	—	80	8	8	1	—	12	12	1	9
—	—	—	16	3	1	80	—	6	1	17	11	5	3	25	3
192	190	74	45	160	197	97	38	93	112	56	17	88	90	75	8
104	115	20	29	128	155	1	15	67	80	24	1	52	48	34	5
54	33	18	—	26	30	67	18	14	22	9	—	22	27	24	—
10	15	24	16	1	1	15	5	1	1	4	—	1	1	1	1
23	21	—	—	4	9	5	—	7	5	—	—	9	11	—	—
1	6	12	—	1	2	9	—	4	4	19	16	4	3	16	2
5	12	—	12	14	35	11	6	28	27	11	13	23	28	7	8
26	44	—	—	13	15	11	—	26	14	5	17	27	25	1	15
0'90	2'17	1'29	1'17	2'34	2'69	1'57	2'42	1'69	2'16	2'40	2'86	1'78	2'31	1'63	1'89
—	—	—	67	—	—	—	183	—	—	—	358	—	—	—	366
—	—	—	147	—	—	—	227	—	—	—	203	—	—	—	148
482	465	352	448	508	536	480	447	435	412	704	374	476	475	445	410
70	79	30	15	99	102	31	22	113	111	44	24	98	104	28	22
—	—	—	—	—	—	—	0'15	—	—	—	0'62	—	—	—	0'67

		26	27	28	29	30	31	32	33
		Göteborg				Trollhättan			
		1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918
1	<i>Kött</i>	447	419	479	357	441	326	382	312
2	Färskt kött	357	328	374	157	355	308	322	158
3	nötkött	188	198	242	109	148	186	148	89
4	kalvkött	84	56	79	35	76	38	104	57
5	fårkött	2	1	5	5	7	—	8	11
6	fläsk	83	73	48	8	124	84	62	1
7	Konserverat kött	90	91	105	200	86	18	60	154
8	nötkött	1	2	3	127	1	—	21	47
9	fläsk	89	89	102	73	85	18	39	107
10	<i>Charkuterivaror</i>	104	78	160	89	80	62	110	89
11	<i>Fisk</i>	389	400	624	1 267	389	356	303	700
12	Färsk fisk	293	308	482	913	334	250	222	412
13	sill	—	—	7	19	13	13	7	21
14	strömming	54	43	4	10	—	—	—	7
15	annan fisk	239	265	471	884	321	237	215	384
16	Konserverad fisk	96	92	142	354	55	106	81	288
17	salt sill	71	64	79	182	50	92	53	201
18	kabeljo	10	20	16	11	5	—	—	30
19	salt strömming	—	—	—	3	—	—	—	—
20	annan fisk	15	8	47	158	—	14	28	57
21	<i>Mjöl och grädde</i>	4 73	3 98	4 69	5 02	5 64	4 58	5 02	4 65
22	oskummad mjölk	2 97	2 58	3 53	3 78	3 86	3 19	4 01	3 82
23	skummad mjölk	2 08	1 73	1 53	1 43	2 66	2 11	1 59	1 29
24	grädde	0 17	0 12	0 08	0 19	0 06	0 04	0 02	0 03
25	<i>Fett och flott</i>	14	15	10	26	7	17	2	30
26	<i>Smör</i>	143	102	279	112	203	174	329	188
27	<i>Margarin</i>	147	181	—	—	143	131	—	—
28	<i>Ost</i>	112	76	82	56	87	41	71	95
29	<i>Ägg</i>	5	5	4	4	5	4	4	3
30	<i>Bröd</i>	1 067	947	530	379	328	209	142	177
31	rågbröd, hårt	156	160	83	57	110	49	22	43
32	» mjukt	564	498	392	331	146	85	74	124
33	vetebröd	298	203	54	53	20	24	55	28
34	skorpor	167	166	66	10	50	51	12	5
35	<i>Mjöl</i>	1 192	1 548	1 646	1 413	1 917	2 249	1 801	1 557
36	vetemjöl	878	1 194	500	518	1 212	1 492	644	413
37	rågmjöl	246	298	1 068	865	660	715	1 104	944
38	potatismjöl	32	32	11	19	45	33	18	36
39	havremjöl	13	14	1	6	—	9	17	57
40	ej spec. mjöl	23	10	66	5	—	—	18	107
41	<i>Gryn</i>	157	168	140	44	225	289	122	68
42	havregryn	118	128	22	32	135	186	19	46
43	risgryn	28	28	48	1	61	73	60	20
44	korngryn	1	2	1	3	5	—	16	—
45	mannagryn	3	4	3	—	20	19	1	—
46	ej spec. gryn	7	6	66	8	4	11	26	2
47	<i>Ärter, gula, gröna</i>	36	41	18	22	15	15	19	24
48	<i>Bruna bönor</i>	15	5	18	3	8	—	—	6
49	<i>Potatis</i>	2 18	2 77	2 09	2 05	1 30	2 33	1 57	2 01
50	<i>Potatisflingor</i>	—	—	—	240	—	—	—	186
51	<i>Kålrötter, morötter</i>	—	—	—	156	—	—	—	61
52	<i>Socker</i>	536	576	401	407	533	493	273	376
53	<i>Kaffe</i>	91	89	57	21	81	92	43	22
54	<i>Mat från centralkök</i>	—	—	—	0 45	—	—	—	0 05

34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
Västerås				Gävle				Malmberget				Kiruna			
1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918	1914	1916	1917	1918
415	362	611	408	381	293	335	343	408	332	440	425	523	510	406	634
269	257	390	235	325	252	257	136	346	246	164	68	410	426	150	88
105	94	212	150	163	122	112	96	253	211	128	51	195	209	76	68
81	63	93	76	53	45	73	30	—	11	24	7	75	90	—	4
—	2	5	—	4	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	5
83	98	80	9	105	83	72	9	93	24	12	10	140	127	74	20
146	105	221	173	56	41	78	207	62	86	276	357	113	84	256	746
9	6	16	76	13	11	9	118	4	21	17	280	11	—	13	131
137	99	205	97	43	30	69	89	58	65	259	77	102	84	243	615
62	63	108	115	85	61	126	84	110	100	132	146	30	106	68	153
368	407	347	957	635	430	1 024	2 015	393	360	403	1 174	291	570	427	1 122
187	247	175	445	500	328	885	1 536	232	212	271	830	137	115	255	718
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	15	24
53	69	50	92	389	115	807	1 291	—	32	100	635	—	—	—	284
134	178	125	353	111	213	78	245	232	180	171	181	137	115	240	410
181	160	172	512	135	102	139	479	161	148	132	344	154	455	172	404
157	148	135	502	81	64	63	366	147	136	20	244	127	337	150	392
12	5	34	5	8	—	13	6	—	—	—	—	—	—	—	18
—	—	—	—	—	24	—	14	—	—	62	72	—	—	22	19
12	7	3	5	46	14	63	93	14	12	50	28	27	118	—	12
5·26	5·10	6·23	4·83	5·49	4·96	5·24	4·22	5·96	3·49	5·75	4·75	5·52	2·70	4·87	3·12
2·84	3·01	5·20	3·47	4·32	3·87	4·45	3·13	5·93	3·31	5·49	4·50	5·44	2·40	4·87	2·54
3·59	3·18	1·52	0·70	1·85	1·76	1·26	0·88	—	—	0·29	0·25	0·04	—	—	—
0·09	0·06	0·04	0·47	0·02	0·01	0·01	0·28	0·01	0·06	0·03	0·05	0·02	0·10	—	0·29
27	25	15	32	14	16	13	63	8	18	10	4	—	9	11	23
229	168	354	144	239	141	295	168	166	126	245	100	305	144	275	71
117	152	—	—	123	135	—	—	67	189	—	—	110	312	—	27
85	46	68	8	97	56	64	13	50	35	30	98	63	37	15	83
5	4	5	5	3	2	2	2	2	2	2	2	2	3	1	2
1 232	1 288	1 181	957	1 111	1 214	1 134	970	643	843	531	565	814	672	654	641
616	666	778	744	477	568	698	702	452	521	413	371	543	493	464	460
452	463	100	27	427	439	115	54	40	192	3	25	108	28	96	16
35	42	82	3	136	110	97	46	25	—	—	86	—	20	—	65
70	53	55	3	65	65	79	12	22	35	10	13	42	15	—	3
1 052	1 189	778	843	1 123	1 215	700	872	2 001	1 975	1 656	1 748	1 842	2 157	1 357	1 557
939	1 018	644	651	971	981	517	563	1 027	1 149	1 418	1 385	1 213	1 382	1 291	1 468
70	130	115	172	98	193	149	231	808	682	218	333	462	703	30	26
23	23	1	15	31	21	4	34	33	54	3	15	52	30	36	63
8	7	—	—	18	10	1	14	19	9	—	—	—	12	—	39
12	11	18	5	5	10	29	30	114	81	17	15	115	24	—	40
195	205	66	4	169	197	63	21	371	274	284	129	219	276	264	67
114	120	—	—	110	110	—	6	295	162	241	129	150	168	249	67
51	54	32	4	29	54	38	—	76	103	37	—	58	60	15	43
7	6	3	—	7	7	5	6	—	—	—	—	—	—	—	44
16	16	—	—	22	17	1	—	—	5	6	—	11	48	—	45
7	9	31	—	1	9	19	9	—	4	—	—	—	—	—	46
25	45	39	61	19	41	10	193	92	42	17	10	37	58	70	52
12	—	—	6	12	24	13	6	10	31	—	—	12	156	—	6
2·69	3·14	1·66	0·80	0·97	1·87	1·62	2·67	2·42	2·69	1·55	1·26	1·17	1·65	1·43	1·76
—	—	—	308	—	—	—	251	—	—	—	309	—	—	—	323
—	—	—	348	—	—	—	238	—	—	—	69	—	—	—	792
436	432	394	410	494	462	276	369	432	425	344	434	462	745	374	282
92	104	39	19	110	103	33	26	157	121	162	74	121	120	169	91
—	—	—	0·53	—	—	—	0·73	—	—	—	0·18	—	—	—	1·00

Varuslag	Samtliga hushåll					Samtliga hushåll	Arbetare				Samtliga arbetarehushåll
	Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)				Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)		under 450	450—600	600—750	750 o. där-över	
	under 450	450—600	600—750	750 o. där-över							
1 Färskt nötkött..... gr.	73	126	120	182	130	114	116	131	175	124	
2 » kalvkött..... »	49	61	79	100	66	50	54	78	75	59	
3 » får- o. lammkött..... »	11	23	29	29	21	10	24	20	44	20	
4 » annat kött..... »	19	25	31	—	24	20	29	18	22	23	
5 Organ, ben o. blod..... »	21	20	25	32	23	15	17	35	57	23	
6 Färskt fläsk..... »	80	89	94	87	86	74	90	104	104	88	
7 Salt, rökt o. torkat kött... »	7	4	15	8	8	8	4	13	15	8	
8 Salt o. rökt fläsk..... »	78	71	96	92	81	69	69	89	90	75	
9 Charkut.: korv o. sylta..... »	79	74	93	115	85	83	73	93	94	82	
10 » färdiglagad mat..... »	9	19	22	32	18	8	21	23	30	17	
11 Konserver..... »	6	5	16	29	11	5	5	13	26	9	
12 Färsk sill..... »	91	85	58	39	76	93	94	54	52	82	
13 » strömming..... »	64	59	50	96	65	66	69	54	47	63	
14 » annan fisk..... »	189	180	221	311	189	117	185	189	334	176	
15 Salt sill..... »	79	67	76	101	77	79	68	73	103	77	
16 Kabeljo..... »	2	4	7	1	3	2	3	11	2	4	
17 Salt strömming..... »	2	—	2	2	1	2	—	—	3	1	
18 Salt, torkad o. rökt annan fisk »	11	18	26	34	19	11	20	18	21	16	
19 Mjöl: oskummad..... lit.	2·98	4·06	5·21	5·30	4·06	2·77	4·12	5·14	5·21	3·91	
20 » skummad..... »	1·74	1·43	1·04	0·82	1·39	1·67	1·44	1·16	1·13	1·45	
21 Grädde..... »	0·09	0·12	0·16	0·20	0·13	0·09	0·11	0·16	0·21	0·12	
22 Kärnmjöl..... »	0·07	0·10	0·10	0·16	0·10	0·06	0·11	0·10	0·14	0·09	
23 Ost..... gr.	63	73	93	98	76	59	69	103	110	76	
24 Ägg..... st.	3	4	4	6	4	3	4	5	6	4	
25 Fett o. flott..... gr.	21	18	17	11	18	22	18	15	12	18	
26 Smör..... »	156	205	246	298	208	160	221	259	287	212	
27 Margarin..... »	106	86	68	73	88	107	77	72	73	87	
28 Rågbröd: hårt..... »	206	180	187	274	204	190	217	214	218	207	
29 » mjukt, sötlimpa... »	727	807	656	603	717	722	807	636	670	731	
30 » surt..... »	343	319	160	101	269	365	317	160	152	290	
31 Vetebröd..... »	134	139	152	224	152	130	152	149	193	148	
32 Skorpor..... »	78	83	95	104	86	82	89	110	115	93	
33 Kaffebröd, bakelser o. dyl... »	70	127	155	177	119	75	119	166	194	122	
34 Mjöl: vete..... »	637	547	625	581	596	607	533	633	439	567	
35 » råg..... »	224	217	223	86	201	184	136	246	98	168	
36 » annat..... »	38	44	53	44	43	34	44	48	65	43	
37 Gryn: havre..... »	108	93	121	103	104	111	85	108	117	102	
38 » ris..... »	19	24	24	19	22	18	21	23	18	20	
39 » andra..... »	13	13	12	8	12	8	7	9	3	7	
40 Makaroner..... »	5	5	10	5	6	4	5	10	4	5	
41 Ärtor, gula, gröna..... »	22	19	23	41	24	21	18	23	36	22	
42 Bruna bönor..... »	21	22	15	15	20	24	25	18	18	23	
43 Potatis..... lit.	2·13	2·26	2·27	2·55	2·26	2·05	2·22	2·23	2·57	2·20	
44 Grönsaker, rotfrukter..... gr.	128	198	246	314	199	140	190	260	296	195	
45 Frukt, bär..... »	226	350	397	498	336	206	356	407	580	334	
46 Socker..... »	489	606	635	650	576	462	603	650	732	573	
47 Sirap..... »	31	37	27	26	31	30	37	26	36	33	
48 Te, choklad (kakao)..... »	10	9	9	10	9	11	9	9	13	10	
49 Kaffe..... »	90	109	126	126	108	83	115	136	126	108	
50 Andra matvaror..... »	—	2	3	—	1	—	1	4	—	1	
51 Spritdrycker..... lit.	0·03	0·04	0·05	0·10	0·05	0·03	0·05	0·05	0·13	0·05	
52 Maltdrycker..... »	0·07	0·11	0·12	0·35	0·13	0·06	0·11	0·11	0·32	0·11	
53 Läskedrycker..... »	1·25	1·60	2·48	2·23	1·76	1·27	1·68	2·81	2·33	1·86	

Arbetare (forts.)															Lägre tjänstemän					Samtliga tjänste- mannahushåll
med lätt arbete					med medeltungt arbete					med tungt arbete					Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)					
Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)					Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)					Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)					Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)					
under 450	450-650	600-750	750 o. däröver	Samtliga	under 450	450-600	600-750	750 o. däröver	Samtliga	under 450	450-600	600-750	750 o. däröver	Samtliga	under 450	450-600	600-750	750 o. däröver	Samtliga	
99	98	119	115	106	151	137	142	178	148	86	104	126	206	109	117	152	107	190	143	1
115	18	152	99	99	38	38	69	38	43	38	72	57	109	60	49	79	80	124	80	2
—	21	8	51	14	3	25	5	58	18	19	23	14	22	24	15	21	50	14	22	3
12	3	40	10	16	7	28	10	31	18	34	35	16	18	30	18	12	61	35	27	4
2	10	5	79	16	19	22	47	91	30	16	14	23	—	15	35	28	14	8	23	5
48	44	153	40	68	59	99	91	99	83	97	92	95	148	99	94	88	72	69	83	6
18	—	22	28	17	7	1	8	10	6	4	7	13	13	7	6	4	21	1	7	7
56	98	90	86	78	65	74	88	93	75	78	61	89	88	74	98	75	112	95	93	8
74	58	65	152	81	83	64	106	58	78	86	82	93	106	87	68	75	95	136	90	9
2	16	20	49	16	11	16	23	40	18	8	25	23	7	17	10	15	20	35	19	10
8	4	20	32	13	4	4	8	23	7	6	6	16	27	9	7	6	22	32	15	11
18	11	52	11	23	105	106	37	82	91	109	99	70	38	93	85	62	67	25	62	12
45	55	12	38	39	77	61	76	24	65	63	76	53	82	68	60	34	40	145	69	13
72	323	273	308	208	148	223	159	285	192	104	136	181	411	154	195	168	292	289	217	14
37	65	74	77	57	89	59	63	100	76	85	75	82	121	83	79	63	81	99	79	15
—	22	6	—	6	2	—	25	4	5	2	3	—	—	2	2	5	—	—	2	16
—	3	—	—	1	5	—	—	7	3	—	—	—	—	—	2	—	7	—	2	17
5	37	8	8	13	22	15	23	9	18	5	20	17	43	16	8	14	46	47	25	18
2:95	4:37	4:45	5:17	3:93	2:40	3:79	5:36	4:85	3:67	3:04	4:30	5:23	5:69	4:12	3:48	3:95	5:35	5:39	4:36	19
2:16	1:53	0:86	1:29	1:61	1:93	1:40	1:43	1:13	1:57	1:27	1:46	1:04	1:04	1:29	1:32	1:42	0:78	0:51	1:26	20
0:05	0:10	0:18	0:23	0:12	0:11	0:11	0:18	0:27	0:14	0:08	0:12	0:14	0:13	0:11	0:10	0:12	0:16	0:18	0:13	21
0:02	—	0:05	0:13	0:04	0:07	0:15	0:24	0:26	0:15	0:05	0:11	—	—	0:06	0:11	0:08	0:10	0:18	0:12	22
49	51	94	81	64	62	71	87	97	74	60	71	120	142	81	72	82	69	86	78	23
2	3	6	6	4	3	4	4	6	4	3	4	5	5	3	3	4	3	6	4	24
19	13	3	2	12	18	15	14	11	16	25	21	20	18	22	20	19	21	10	17	25
140	166	247	217	181	175	221	244	309	218	153	230	278	299	216	146	164	214	308	200	26
78	88	65	37	71	113	73	99	101	96	112	78	52	58	84	102	109	58	72	90	27
380	165	165	145	250	199	230	244	164	213	116	217	207	330	189	244	87	124	330	198	28
503	880	819	349	631	697	775	679	819	735	820	817	524	665	759	675	812	701	538	690	29
134	103	247	58	140	383	338	113	258	307	430	337	167	72	322	285	328	160	51	224	30
33	174	103	340	127	126	197	181	197	168	167	117	141	102	137	142	107	158	255	158	31
81	87	83	80	83	63	81	136	78	83	100	94	97	184	104	67	68	63	93	73	32
69	137	157	182	120	80	119	176	194	132	74	115	162	200	115	56	124	130	160	112	33
658	401	300	420	487	648	463	675	418	562	553	603	730	476	596	710	584	606	722	658	34
139	82	98	32	101	188	91	116	67	129	196	176	421	176	222	326	426	170	75	272	35
13	41	60	67	38	53	46	42	65	50	25	42	48	62	39	47	45	65	24	44	36
148	121	58	122	119	92	77	152	112	100	114	84	90	120	98	101	114	149	89	110	37
36	11	6	8	20	11	20	24	32	19	19	24	29	5	22	21	32	26	21	25	38
4	31	12	—	11	7	3	12	5	6	10	5	5	1	7	25	29	19	14	23	39
—	—	—	4	1	3	10	23	6	9	6	3	2	—	4	9	4	9	7	6	40
15	45	75	95	44	22	16	19	7	18	23	15	4	40	18	24	21	23	45	28	41
14	27	3	32	17	22	20	16	18	20	31	28	27	9	27	13	14	8	13	12	42
2:12	1:91	2:12	2:02	2:06	2:05	2:16	2:22	2:77	2:20	2:02	2:31	2:29	2:64	2:23	2:32	2:38	2:37	2:52	2:39	43
216	249	182	409	246	99	207	263	283	185	149	168	289	247	187	99	221	213	332	207	44
155	356	378	360	279	244	422	337	736	338	189	311	436	510	304	277	337	373	417	343	45
355	562	503	647	479	435	640	625	804	531	524	584	730	690	595	553	618	603	569	584	46
40	36	6	35	31	23	29	31	20	28	29	42	30	57	37	31	36	29	17	29	47
10	9	9	18	11	19	10	10	12	14	5	8	8	11	7	8	8	8	8	8	48
69	92	87	106	84	78	123	156	135	113	94	113	138	125	111	105	96	103	127	107	49
—	—	23	—	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	5	—	—	2	50
0:03	0:04	0:10	0:13	0:06	0:03	0:04	0:03	0:09	0:04	0:04	0:05	0:06	0:19	0:06	0:02	0:02	0:05	0:07	0:04	51
0:02	0:09	0:18	0:37	0:12	0:04	0:07	0:04	0:18	0:07	0:08	0:14	0:13	0:47	0:15	0:11	0:10	0:15	0:39	0:18	52
1:36	0:69	1:88	2:34	1:47	1:70	1:72	3:20	2:09	2:00	1:29	1:82	2:84	2:62	1:86	1:18	1:40	1:73	2:14	1:56	53

Varuslag		Lägre tjänstemän (forts.)										
		kontorspersonal					med medeltungt arbete					
		Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)				Samtliga	Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)				Samtliga	
		under 450	450—600	600—750	750 o. där-över		under 450	450—600	600—750	750 o. där-över		
1	Färskt nötkött	gr.	14	99	161	211	150	125	159	96	180	141
2	» kalvkött.....	»	—	189	102	116	114	52	65	76	128	74
3	» får- o. lammkött.....	»	—	22	—	19	14	16	21	59	11	24
4	» annat kött.....	»	—	48	7	18	21	19	7	71	42	28
5	Organ, ben och blod	»	6	58	22	5	20	37	24	13	9	24
6	Färskt fläsk	»	71	118	80	82	88	96	83	70	64	82
7	Salt, rökt o. torkat kött ...	»	—	4	15	2	4	7	4	22	1	7
8	Salt o. rökt fläsk	»	7	113	70	101	86	104	70	120	92	94
9	Charkut.: korv o. sylta	»	32	88	99	116	95	71	74	94	145	89
10	» färdiglagad mat... ..	»	—	2	10	12	8	11	16	22	44	21
11	Konserver	»	12	7	70	38	33	7	6	14	30	12
12	Färsk sill	»	176	59	15	—	40	79	62	77	37	65
13	» strömming	»	106	11	88	205	129	57	37	31	118	58
14	» annan fisk	»	176	121	314	135	168	196	174	288	357	225
15	Salt sill	»	211	11	132	100	101	69	70	71	98	75
16	Kabeljo	»	—	—	—	—	—	3	6	—	—	3
17	Salt strömming.....	»	—	—	—	—	—	3	—	8	—	2
18	Salt, torkad o. rökt annan fisk	»	18	—	58	57	39	8	16	44	43	23
19	Mjök: oskummad.....	lit.	5'28	2'61	5'13	6'06	5'03	3'35	4'13	5'39	5'08	4'24
20	» skummad	»	0'25	1'31	0'98	—	0'49	2'04	1'43	0'74	0'74	1'40
21	Grädde.....	»	0'01	0'26	0'06	0'12	0'13	0'10	0'10	0'18	0'20	0'13
22	Kärnmjök	»	—	0'23	—	0'08	0'09	0'12	0'06	0'12	0'22	0'12
23	Ost	gr.	51	72	15	42	45	74	84	80	106	84
24	Ägg	st.	4	2	5	4	3	3	4	3	7	4
25	Fett o. flott	gr.	10	18	69	2	18	20	19	12	14	17
26	Smör	»	238	172	225	348	273	139	163	212	291	187
27	Margarin	»	106	57	80	57	68	102	115	54	79	94
28	Rågbröd: hårt	»	423	22	190	486	325	232	94	112	261	175
29	» mjukt, sötlimpa... ..	»	623	619	117	448	455	679	846	843	649	732
30	» surt	»	289	385	—	—	125	284	321	190	74	241
31	Vetebröd	»	26	74	152	222	150	147	101	130	206	159
32	Skorpor	»	142	37	66	110	91	61	73	63	86	70
33	Kaffebröd, bakelser o. dyl... ..	»	59	226	75	160	146	55	110	140	160	106
34	Mjöl: vete-	»	704	441	906	961	801	709	603	550	616	633
35	» råg-	»	176	573	205	—	186	336	407	163	108	288
36	» annat	»	88	44	77	5	37	44	46	63	32	45
37	Gryn: havre-	»	71	—	73	114	76	103	129	163	78	116
38	» ris-	»	35	26	—	5	13	20	33	31	28	27
39	» andra	»	53	—	29	—	12	23	33	17	21	25
40	Makaroner	»	25	—	15	19	15	8	4	8	1	5
41	Ärter, gula, gröna	»	57	—	47	43	36	22	24	19	45	27
42	Bruna bönor	»	—	22	15	—	7	14	13	7	18	13
43	Potatis.....	lit.	1'44	1'89	2'02	2'14	1'97	2'39	2'44	2'43	2'69	2'47
44	Grönsaker, rotfrukter.....	gr.	21	389	173	221	222	104	200	221	381	205
45	Frukt, bär	»	165	424	178	258	269	285	326	410	487	356
46	Socket	»	616	584	424	467	506	548	622	636	614	598
47	Sirap	»	—	55	45	8	24	34	34	26	21	30
48	Te, choklad (kakao).....	»	—	2	9	3	3	9	8	8	10	9
49	Kaffe	»	53	77	95	158	115	109	98	104	113	105
50	Andra matvaror	»	—	—	—	—	—	—	6	—	—	2
51	Spritdrycker	lit.	0'04	0'02	0'06	0'04	0'04	0'02	0'02	0'04	0'08	0'04
52	Maltdrycker	»	0'07	0'07	0'17	0'46	0'27	0'11	0'10	0'14	0'35	0'16
53	Läskedrycker.....	»	0'78	0'40	1'95	1'88	1'41	1'21	1'53	1'69	2'26	1'58

Tab. 3 B. Konsumerade kvantiteter per vecka och konsumtionsenhet juni/juli 1917. 139
(Dyrtidens inverkan på kostens näringsvärde).

Varuslag	Samtliga hushåll					Arbetare				Samtliga arbetarehushåll	
	Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)				Samtliga hushåll	Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)					
	under 450	450—600	600—750	750 o. däröfver		under 450	450—600	600—750	750 o. däröfver		
Färskt nötkött	182	183	196	240	193	181	178	174	268	188	1
» kalvkött..... »	43	82	105	125	79	53	73	119	127	80	2
» får- o. lammkött..... »	5	2	5	10	5	4	2	1	14	4	3
» annat kött..... »	18	21	30	27	22	19	26	23	27	23	4
Organ, ben o. blod	31	24	20	17	25	15	21	20	34	20	5
Färskt fläsk	55	57	91	86	67	49	59	85	118	67	6
Salt, rökt o. torkat kött ... »	2	8	6	4	5	1	2	3	3	2	7
Salt o. rökt fläsk	108	133	141	126	125	109	151	142	159	136	8
Charkut.: korv o. sylta	87	83	76	80	82	87	94	66	90	86	9
» färdiglagad mat... »	20	19	15	25	19	20	23	17	27	21	10
Konserver	1	3	5	7	3	1	3	4	5	3	11
Färsk sill	252	205	134	136	177	188	215	136	227	193	12
» strömming..... »	187	112	119	190	150	204	139	114	99	155	13
» annan fisk	134	156	193	283	174	105	134	159	232	139	14
Salt sill	82	58	93	116	82	81	60	94	150	83	15
Kabeljo	3	9	10	14	8	2	8	14	22	8	16
Salt strömming..... »	6	1	—	1	3	8	2	—	—	4	17
Salt, torkad o. rökt annan fisk	17	25	9	38	22	16	27	8	45	22	18
Mjölk: oskummad..... lit.	3'20	3'90	4'92	5'35	4'06	3'10	4'03	4'78	5'41	3'98	19
» skummad	1'35	1'15	1'00	0'96	1'16	1'31	1'21	1'13	1'27	1'24	20
Grädd..... »	0'06	0'06	0'09	0'09	0'07	0'06	0'06	0'08	0'10	0'07	21
Kärnmjök	0'09	0'05	0'02	—	0'05	0'04	0'06	0'03	—	0'04	22
Ost	46	49	82	89	59	36	50	78	83	54	23
Ägg	2	3	3	4	3	2	3	3	4	3	24
Fett o. flott	12	13	12	8	12	13	14	9	12	12	25
Smör	258	286	304	340	288	248	288	317	346	286	26
Margarin..... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27
Rågbröd: hårt	213	155	176	332	205	199	177	167	261	192	28
» mjukt, sötlimpa... »	463	561	440	370	477	443	615	441	487	506	29
» surt	425	361	249	182	338	455	366	241	290	369	30
Vetebröd..... »	72	58	120	139	86	82	64	127	102	86	31
Skorpor	25	39	35	49	35	29	49	43	42	40	32
Kaffebröd, bakelser o. dyl... »	18	35	49	47	34	18	34	54	37	32	33
Mjöl: vete..... »	443	435	499	529	463	462	415	501	518	458	34
» råg..... »	447	536	528	473	495	415	456	562	532	468	35
» annat	47	49	36	35	44	46	57	34	43	48	36
Gryn: havre..... »	16	20	21	19	19	13	10	24	17	14	37
» ris..... »	39	40	46	41	41	41	41	51	59	45	38
» andra	24	18	24	41	24	25	17	21	70	26	39
Makaroner	11	5	8	13	9	13	7	8	20	11	40
Ärter, gula, gröna	23	12	12	26	18	25	10	11	40	19	41
Bruna bönor	8	10	20	6	10	7	10	18	8	10	42
Potatis..... lit.	1'93	1'92	1'99	1'89	1'93	1'96	1'90	2'04	1'96	1'95	43
Grönsaker, rotfrukter..... gr.	136	154	140	169	148	142	159	141	155	149	44
Frukt, bär	150	167	158	231	169	147	163	149	261	165	45
Socker	402	439	422	479	430	395	430	405	521	423	46
Sirap..... »	20	33	33	38	29	21	41	23	34	30	47
Te, choklad (kakao)..... »	11	14	18	21	15	11	15	19	26	15	48
Kaffe..... »	45	43	54	63	48	47	42	50	67	48	49
Andra matvaror	98	46	57	35	66	104	49	55	55	70	50
Spritdrycker	0'01	0'01	0'01	0'03	0'01	0'01	0'01	0'01	0'02	0'01	51
Maltdrycker	0'05	0'07	0'07	0'25	0'08	0'05	0'08	0'06	0'19	0'07	52
Läskedrycker..... »	0'84	0'72	0'96	1'21	0'89	0'72	0'70	1'00	1'13	0'87	53

Varuslag	Arbeta re (forts.)										
	med lätt arbete					Samtliga	med medeltungt arbete				Samtliga
	Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)				Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)		under 450	450—600	600—750	750 o. däröfver	
	under 450	450—600	600—750	750 o. däröfver							
1 Färskt nötkött gr.	179	128	218	267	190	205	221	148	249	206	
2 » kalvkött..... »	53	87	129	98	84	35	63	93	84	61	
3 » får- o. lammkött »	7	—	5	—	4	4	2	—	21	5	
4 » annat kött »	31	22	61	27	35	11	22	12	42	18	
5 Organ, ben o. blod »	—	36	34	—	15	28	11	5	49	21	
6 Färskt fläsk »	43	9	87	177	66	54	62	58	121	65	
7 Salt, rökt o. torkat kött »	1	—	10	—	3	2	—	—	7	1	
8 Salt o. rökt fläsk »	127	200	92	135	137	103	137	183	189	139	
9 Charkut.: korv o. sylta »	87	53	50	52	66	98	84	69	108	89	
10 » färdiglagad mat... »	4	49	4	79	26	26	18	22	18	22	
11 Konserver »	2	—	5	—	2	—	5	3	—	2	
12 Färsk sill »	34	97	130	234	100	145	278	118	386	215	
13 » strömming »	157	75	37	98	104	268	91	126	96	161	
14 » annan fisk »	134	248	133	209	171	130	180	132	234	160	
15 Salt sill »	71	125	57	218	104	84	25	74	93	63	
16 Kabeljo »	—	—	—	—	—	5	5	23	51	14	
17 Salt strömming »	38	—	—	—	16	—	—	—	—	—	
18 Salt, torkad o. rökt annan fisk	—	10	10	60	14	25	24	11	53	26	
19 Mjölk: oskummad lit.	3'69	3'81	4'55	3'88	3'93	2'79	3'99	4'84	4'96	3'83	
20 » skummad »	1'09	1'49	1'34	3'09	1'55	1'66	1'19	1'30	0'60	1'31	
21 Grädde »	0'04	0'08	0'09	0'12	0'07	0'07	0'08	0'06	0'14	0'08	
22 Kärnmjölk »	—	0'04	0'04	—	0'02	0'02	0'01	0'05	—	0'02	
23 Ost gr.	30	42	84	65	50	46	52	71	100	59	
24 Ägg st.	2	3	4	4	3	2	4	3	5	3	
25 Fett o. flott gr.	14	3	10	13	11	18	21	12	16	18	
26 Smör »	186	255	324	282	246	253	320	305	372	300	
27 Margarin »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
28 Rågbröd: hårt »	430	230	125	323	304	186	135	230	198	178	
29 » mjukt, sötlimpa... »	109	313	567	454	307	389	832	543	737	602	
30 » surt »	94	120	271	183	151	560	346	231	551	428	
31 Vetebröd »	82	128	232	58	121	80	79	88	181	94	
32 Skorpor »	52	213	11	79	83	30	30	84	37	40	
33 Kaffibröd, bakelser o. dyl... »	11	36	57	27	29	14	32	64	57	34	
34 Mjöl: vete..... »	650	374	478	608	545	397	417	516	350	419	
35 » råg-..... »	493	621	507	667	552	420	422	421	355	413	
36 » annat »	19	15	41	25	24	56	38	34	13	40	
37 Gryn: havre-..... »	19	20	47	—	22	2	8	29	13	10	
38 » ris-..... »	44	60	44	35	46	38	38	50	62	43	
39 » andra »	31	12	50	44	33	23	16	14	106	29	
40 Makaroner »	36	10	16	27	24	13	7	9	3	9	
41 Ärtor, gula, gröna »	47	8	16	28	29	18	16	7	10	15	
42 Bruna bönor »	11	—	—	18	7	9	9	16	7	10	
43 Potatis..... lit.	1'51	1'82	2'15	2'14	1'82	2'34	1'86	2'14	1'93	2'09	
44 Grönsaker, rotfrukter..... gr.	170	134	148	96	145	143	158	157	168	154	
45 Frukt, bär »	232	126	121	199	200	158	187	125	362	187	
46 Socker »	345	418	412	511	402	394	489	399	552	447	
47 Sirap »	25	160	—	27	66	18	14	13	40	18	
48 Te, choklad (kakao)..... »	8	12	29	21	16	10	19	12	32	16	
49 Kaffe..... »	58	52	62	80	61	40	44	52	66	47	
50 Andra matvaror »	52	95	29	84	62	144	46	41	41	80	
51 Spritdrycker lit.	—	0'01	0'02	0'02	0'01	—	0'01	0'01	0'02	0'01	
52 Maltdrycker »	0'07	0'06	0'17	0'04	0'08	0'04	0'10	0'01	0'14	0'07	
53 Läskedrycker »	0'42	0'21	1'03	1'02	0'60	0'80	0'81	1'13	1'05	0'89	

Arbetare (forts.)					Lägre tjänstemän																
med tungt arbete					Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)				Samtliga	Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)	Sandliga	kontorspersonal				Samtliga	med medeltungt arbete				Samtliga
Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)					under 450	450-600	600-750	750 o. där-över				Årsinkomst per konsumtionsenhet (kr.)					under 450	450-600	600-750	750 o. där-över	
under 450	450-600	600-750	750 o. där-över	under 450								450-600	600-750	750 o. där-över	under 450						
162	157	181	292	174	183	196	244	213	204	108	171	235	121	148	190	200	245	256	215	1	
69	78	137	193	94	18	104	74	123	78	—	203	105	62	91	19	91	68	150	75	2	
3	2	—	14	3	8	3	14	7	7	—	—	—	9	4	9	3	16	6	8	3	
23	29	18	9	24	13	10	46	26	21	—	24	27	30	24	14	8	49	25	20	4	
10	26	28	36	22	70	30	21	1	33	30	11	26	—	11	74	32	20	1	38	5	
48	65	107	81	68	68	53	105	55	66	40	36	38	51	44	70	55	117	57	71	6	
1	4	4	—	3	5	23	12	6	12	—	22	28	11	15	5	23	9	3	11	7	
108	154	125	136	132	104	88	140	94	103	54	109	80	81	83	109	86	151	100	107	8	
77	108	69	90	90	85	55	100	71	75	148	31	162	43	76	80	58	88	84	75	9	
21	23	18	7	20	20	9	9	23	15	20	—	13	32	20	20	10	8	19	15	10	
1	2	6	13	3	1	2	5	9	4	—	—	5	22	11	1	2	5	3	2	11	
282	193	154	33	203	189	178	131	50	143	180	411	—	—	119	189	148	155	72	148	12	
165	182	133	134	164	146	44	131	267	141	376	55	338	427	323	125	42	92	194	106	13	
73	85	193	244	112	207	210	270	331	248	—	135	184	244	173	225	220	286	371	262	14	
83	73	124	179	94	85	54	91	102	81	—	—	207	56	59	93	61	70	123	85	15	
—	11	12	—	7	7	11	—	6	7	—	—	—	20	9	7	12	—	—	6	16	
4	3	—	—	3	—	—	—	2	—	—	—	—	7	3	—	—	—	—	—	17	
15	32	4	27	21	20	20	10	31	21	27	24	38	54	41	19	20	5	21	17	18	
3.16	4.08	4.83	6.80	4.12	3.45	3.61	5.21	5.29	4.22	3.93	2.69	3.39	5.85	4.46	3.41	3.73	5.55	5.04	4.17	19	
1.09	1.18	0.91	1.04	1.10	1.45	1.01	0.69	0.66	1.00	0.05	0.79	1.85	0.48	0.70	1.57	1.03	0.47	0.75	1.06	20	
0.07	0.04	0.10	0.04	0.06	0.06	0.06	0.10	0.08	0.07	0.01	0.16	0.02	0.06	0.07	0.06	0.05	0.12	0.09	0.07	21	
0.07	0.09	0.02	—	0.06	0.20	0.05	—	—	0.07	—	—	—	—	—	0.22	0.05	—	—	0.09	22	
30	50	81	73	50	69	45	91	95	71	164	46	47	58	70	61	45	100	111	72	23	
2	2	3	4	2	2	2	3	4	3	—	1	3	3	2	2	2	2	4	3	24	
8	10	7	7	9	9	12	17	3	10	—	5	15	4	5	10	13	18	3	11	25	
267	272	325	350	286	281	282	275	335	293	336	258	296	315	303	277	285	271	344	291	26	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	
127	197	128	301	171	246	101	196	399	230	618	—	459	621	457	213	114	147	299	187	28	
611	520	238	186	488	514	429	438	257	415	86	886	114	118	283	552	370	498	321	440	29	
496	418	239	41	383	351	351	266	77	273	699	720	—	—	266	320	303	315	113	274	30	
84	44	126	34	69	46	44	105	174	85	23	14	38	185	99	48	47	117	169	82	31	
21	34	26	27	27	14	17	19	56	26	—	—	102	48	39	15	19	4	60	23	32	
24	35	43	21	31	19	38	38	56	37	8	62	13	33	32	20	34	43	66	37	33	
451	421	497	666	464	393	484	494	540	472	349	399	571	604	514	397	496	480	511	464	34	
382	452	709	665	488	528	731	452	416	551	255	531	423	331	379	552	756	457	455	584	35	
48	77	32	89	61	47	29	41	27	36	13	22	—	48	29	50	29	48	18	37	36	
20	10	10	32	15	25	42	14	21	27	27	129	—	4	35	25	30	17	29	26	37	
43	41	53	70	46	33	38	35	23	33	—	9	51	13	16	36	42	32	28	36	38	
24	18	15	43	22	21	20	32	13	21	13	42	51	18	28	22	17	29	11	19	39	
5	6	5	36	8	4	1	8	7	5	—	—	26	22	14	5	1	5	—	—	40	
2	7	13	83	19	21	16	14	12	16	—	—	—	—	—	23	18	16	18	19	41	
3	12	27	4	11	13	9	22	4	11	—	—	—	4	2	14	10	26	3	13	42	
1.79	1.93	1.90	1.89	1.88	1.88	1.97	1.87	1.83	1.89	1.61	1.44	1.68	1.82	1.68	1.90	2.04	1.90	1.84	1.93	43	
132	163	125	173	147	120	141	137	182	144	54	233	163	220	189	126	129	132	164	135	44	
88	153	180	177	138	159	176	179	202	178	151	125	46	137	122	160	183	203	231	188	45	
413	393	407	491	410	428	460	461	439	446	363	500	332	357	385	433	455	485	477	457	46	
22	40	12	30	28	18	14	56	42	28	65	—	115	45	49	14	16	45	40	25	47	
13	12	21	21	14	13	12	16	17	14	5	6	9	21	13	13	13	18	15	14	48	
51	39	44	62	46	39	43	63	58	48	32	43	68	42	45	39	43	62	66	49	49	
89	43	79	54	65	89	62	61	16	58	35	3	—	13	12	94	69	71	17	68	50	
0.01	0.02	0.01	0.02	0.02	—	—	0.02	0.04	0.01	—	—	0.04	0.04	0.02	—	—	0.01	0.05	0.01	51	
0.04	0.07	0.05	0.32	0.06	0.06	0.05	0.11	0.32	0.13	—	0.06	0.26	0.40	0.24	0.06	0.05	0.08	0.28	0.10	52	
1.05	0.72	0.87	1.29	0.93	0.86	0.76	0.87	1.28	0.93	0.94	0.44	1.19	0.85	0.83	0.85	0.80	0.81	1.48	0.95	53	

